

گزارش سالانه اعدام در ایران ۲۰۲۰

تصویر روی جلد: مردم روی مزار نوید افکاری، کشتی گیر ایرانی، گل می گذارند. او روز ۲۲ شهریور ۱۳۹۹ اعدام شد.

تصویر پشت جلد: تصویر سنگ قبر نوید افکاری که ویران شد. مقام‌های جمهوری اسلامی به پدر و برادر نوید هشدار داده بودند که نباید برای او سنگ قبر مهیا کنند. ساعتی بعد از نصب این سنگ، پدر و برادر نوید برای ساعاتی بازداشت شدند و سنگ مزار، ویران شد.

این گزارش سالانه درباره مجازات اعدام در ایران طی سال ۲۰۲۰ میلادی است که سازمان حقوق بشر ایران (IHR)^۱ تهیه کرده است. از سال ۲۰۱۲، سازمان حقوق بشر ایران و سازمان فرانسوی «با هم علیه مجازات اعدام»^۲ (ECPM) برای انتشار جهانی گزارش سالانه اعدام در ایران با یکدیگر همکاری می‌کنند.

© 2021, IHR & ECPM

۱ <http://iranhr.net/fa/>

۲ <http://www.ecpm.org/>

گزارش
سالانه
مجازات
اعدام
در ایران
۲۰۲۰

فهرست

۷	پیش‌گفتار
۹	درباره این گزارش
۱۱	گزارش سالانه ۲۰۲۰ در یک نگاه
۱۲	دیباچه
۱۶	منابع
۱۷	آمار و ارقام
۲۱	موازین قانونی
۲۱	معاهدات بین‌المللی که ایران نیز به آن‌ها پیوسته است
۲۳	مجازات اعدام براساس قوانین ایران
۳۰	روند دادرسی
۳۱	از دستگیری تا اثبات مجرمیت
۳۷	روش اجرای مجازات اعدام
۳۸	اعدام در عمل
۳۹	اعدام‌ها در سال ۲۰۲۰ بر اساس اتهام‌ها
۴۰	اعدام‌های مربوط به اعتراضات
۴۵	اعدام به اتهام محاربه، افساد فی الارض و بغی
۵۳	اعدام به اتهام تکرار در نوشیدن الکل
۵۴	اعدام‌شده به اتهام تجاوز جنسی
۵۵	اعدام به اتهامات مربوط به مواد مخدر
۶۰	اعدام برای اتهام قتل: قصاص
۶۷	سه‌م دادگاه‌های انقلاب و عمومی در اعدام‌های سال ۲۰۲۰
۶۸	اعدام در ملاء عام
۷۰	توزیع جغرافیایی اعدام‌ها
۷۳	اعدام‌های مخفیانه و اعلام نشده

- ۷۶ شورش در زندان‌ها در پی شیوع کووید-۱۹ و قتل‌های فراقضایی
- ۷۸ دسته‌بندی اعدام‌ها
- ۷۸ کودکان
- ۸۳ زنان
- ۸۴ اقلیت‌های اتمیکی
- ۸۶ شهروندان خارجی
- ۸۸ راه‌های محدود کردن استفاده از مجازات اعدام در ایران
- ۹۰ دسته‌بندی اعدام‌ها با امکان بهبود
- ۹۳ جنبش‌های ترویج لغو اعدام و بسیج جامعه مدنی داخل ایران
- ۹۳ نظر ایرانیان در مورد مجازات اعدام: نظرسنجی سال ۲۰۲۰
- ۹۷ سرکوب فعالان لغو مجازات اعدام
- ۱۰۲ توصیه‌ها
- ۱۰۴ پیوست‌ها
- ۱۰۴ پیوست ۱: تعداد اعدام‌ها به نسبت جمعیت سرانه هر استان
- ۱۰۵ پیوست ۲: لیست قطع‌نامه‌ها و گزارش‌های مصوب سازمان ملل و پارلمان اروپا
- ۱۰۷ پیوست ۳: تجزیه و تحلیل توصیه‌های UPR در مورد مجازات اعدام در سه دوره گذشته
- ۱۰۸ پیوست ۴: نظرسنجی گمان

پیش‌گفتار از نرگس محمدی

در زندگی‌ام، یکی از جدی‌ترین مبارزاتم، لغو مجازات اعدام در ایران بوده است. پایان دادن به حیات یک انسان با هر توجیهی غیر قابل قبول است.

من با مجازات افراد مجرم مخالف نیستم، گو اینکه تا ریشه‌ی این جرائم برطرف نشود، فرد مجرم، مجازات می‌شود، اما جرم تداوم می‌یابد و این نتیجه مطلوب و قابل قبولی برای جامعه بشری نیست.

دیدن کودکان بر جای مانده از پدر و یا مادر اعدامی، برایم سخت و دشوار است. آن کودکان نه تنها پدر یا مادر خود را از دست می‌دهند، بلکه همواره در شرم اجتماعی، حتی نمی‌توانند نامی از پدر یا مادر خود به زبان آورند. آنها همه چیزشان را از دست می‌دهند و

باید دید که آن‌ها به چه سرنوشت هولناک‌تری مبتلا خواهند شد؟

اعدام خشونت است. خشونتی در حد جنگ با منطقه‌ای محدود و کوچک. در جنگ انسان‌ها کشته می‌شوند، در اعدام نیز انسان کشته می‌شود. اعدام خشونت بدتر از مرگ در صحنه‌ی میدان جنگ و رو در رویی انسان‌ها با یکدیگر است. متأسفم که بگویم کشور ایران یکی از کشورهای است که در آن زنان و مردان با اتهامات متکثر و متعدد و گاه کذب و به نظر من غیرقابل قبول، اعدام می‌شوند. وقتی در زندان زنجان بودم با زنی حبس کشیدم که هشت سال است در انتظار مجازات سنگسار است. اما چون کشور ایران به دلیل فشارهای بین‌المللی سنگسار نمی‌کند، حکم را به اعدام تغییر داده‌اند. یک زن به دلیل رابطه با یک مرد باید زندگی‌اش را از دست بدهد.

آیا می‌دانید ریشه‌ی این «جرم» چه بوده است؟

این زن مانند همه‌ی زنان ایران از حق طلاق محروم بوده است. آیا این زن مجرم است؟ از نظر من حکومتی مجرم است که با سلب حق طلاق از زن، او را به این وادی می‌کشاند. یعنی این زن یک‌بار در محرومیت از حق طلاق قربانی می‌شود و یک‌بار در عملی به موجب محرومیت از حق طلاق، دوباره قربانی می‌شود. او در انتظار چوبه‌ی دار، جوانی‌اش را از دست داده است.

وقتی در زندان زنجان بودم، زنی را که با او زندگی کرده بودم و می‌دیدم وجودش سرشار از اشتیاق به زندگی است، پای چوبه‌ی دار بردند.

نمی‌توانم باور کنم این شدت میل به زیستن و تمنای او برای نمردن را چگونه انسان‌های پیرامون نادیده گرفتند و چرا به زندگیش پایان بخشیدند؟

متأسفانه قوانین در کشور ایران راه را برای اجرای اعدام‌های ناعادلانه باز گذاشته است و از آن جمله به اعدام سیاسی باید اشاره کرد. اعدام‌های سیاسی از بدو پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷ شروع شد و در دوران‌های مختلف، این اعدام‌ها ادامه داشته و متأسفانه در اعتراضات مردم در سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ شدت گرفته است.

من می‌خواهم از شدت اعدام‌ها در روزهای اخیر در سیستان و بلوچستان و پیش از آن در میان فعالان عقیدتی در کردستان بگویم.

اعدام‌های افرادی چون نوید افکاری و روح‌الله زم طی سال گذشته از پر ابهام‌ترین اعدام‌ها در کشور ایران بود. صدور حکم اعدام احمدرضا جلالی از نارواترین احکام است و باید دلیل صدور این احکام اعدام را مورد بررسی دقیق قرار داد. این افراد به دلیل نگهداری در سلول‌های انفرادی و شکنجه‌های روحی و روانی هولناکی که بر آنها وارد شده است، مجازات اعدام گرفته‌اند و از همین روی، روند دادرسی آن‌ها را عادلانه و منصفانه نمی‌دانم و نگهداری متهم در سلول انفرادی و اجبار او به اعتراف و اقرار غیرواقع و دروغ را مبنای صدور احکام اخیر می‌بینم و در نتیجه نگران بازداشت‌های اخیر در سیستان و بلوچستان و کردستان هستم و امید دارم که نهادهای مخالف اعدام، وضعیت بازداشت‌شدگان را مدنظر قرار دهند، چون نگرانم که تا سال آینده با موجی از احکام اعدام مواجه شویم.

درباره این گزارش

سیزدهمین گزارش سالانه اعدام در ایران، کاری است از سازمان حقوق بشر ایران که با پشتیبانی سازمان «با هم علیه مجازات اعدام» (ECPM)، به ارزیابی و تجزیه و تحلیل روند مجازات اعدام در سال ۲۰۲۰ در جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. در این گزارش، تعداد اعدام‌های انجام‌شده در سال ۲۰۲۰ که به تأیید سازمان حقوق بشر ایران رسیده است، مشخص شده و روند اعدام‌های این سال با سال‌های پیش مورد مقایسه قرار گرفته است. طی این مقایسه، مواردی همچون تعداد اعدام‌های ماهانه، اتهام‌های اعدام‌شدگان و توزیع جغرافیایی اعدام‌ها نیز بررسی شده است. همچنین لیستی از کودک-مجرمان و زنان اعدام شده در سال ۲۰۲۰ در قالب این گزارش به جنبش لغو مجازات اعدام در ایران، از جمله جنبش بخشش به جای قصاص، می‌پردازد و نقش این جنبش را در محدود کردن استفاده از اعدام بررسی می‌کند. جنبش برجسته و فراگیر «اعدام نکنید» در فضای مجازی که در سال ۲۰۲۰ اوج گرفت، وجه جدیدی از جنبش لغو مجازات اعدام محسوب می‌شود. روایت سرکوب مدافعان حقوق بشر که برای لغو مجازات اعدام تلاش می‌کنند، بخش دیگری از این گزارش است.

گزارش سالانه اعدام در سال ۲۰۲۰ نتیجه کار سخت اعضای سازمان حقوق بشر ایران و داوطلبانی است که هر کدام بخشی از تهیه این گزارش، از جمله خبررسانی، مستند سازی، جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و نگارش را برعهده گرفتند. ما به‌ویژه از منابع خود که در داخل ایران با گزارش اعدام‌های اعلام‌نشده و مخفیانه در ۲۶ زندان مختلف، خطر سنگینی را به جان می‌خرند، سپاسگزاری می‌کنیم.

با توجه به شرایط بسیار دشوار، عدم شفافیت، خطرات و محدودیت‌هایی که مدافعان حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران با آن روبه‌رو هستند، این گزارش نمی‌تواند شامل تمامی موارد اجرای مجازات اعدام در ایران باشد. از جمله، اعدام‌هایی به ما گزارش شده که به دلیل فقدان جزئیات مورد نیاز و یا عدم امکان تأیید موارد از طریق دو منبع جداگانه، در این گزارش درج نشده‌اند.^۱ با این حال، ما تلاش کرده‌ایم تا در گزارشی که پیش روی شماست کامل‌ترین و واقع‌گرایانه‌ترین آمار ممکن را در شرایط کنونی ارائه دهیم.

گزارش پیش رو تنها افرادی را شامل می‌شود که اعدام‌شده‌اند. شمار دیگری از شهروندان که به طرز مشکوکی در زندان جان خود را از دست داده‌اند و احتمالاً تحت شکنجه کشته شده‌اند، لزوماً در این گزارش نیامده‌اند.

سازمان «با هم علیه مجازات اعدام» (ECPM) از تولید، ویرایش، انتشار و توزیع این گزارش حمایت کرده است. تنها با اتخاذ یک استراتژی قوی برای نشر و توزیع اطلاعات می‌توان بر

^۱ به بخش «منابع» رجوع شود

معضل عدم شفافیت در مورد مجازات اعدام در ایران فائق آمد. هدف سازمان حقوق بشر ایران و ECPM از انتشار این گزارش‌ها، ارائه حقایق است که بر دیدگاه بین‌المللی اثر بگذارد و در نتیجه، به ایجاد تغییر در ایران در خصوص مجازات اعدام کمک کند. ایران به نسبت جمعیت، در صدر کشورهای اعدام‌کننده جهان است.^۲

گزارش سالانه ۲۰۲۰ در یک نگاه

- دست کم ۲۶۷ نفر در سال ۲۰۲۰ اعدام شدند. این آمار در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۱۸، به ترتیب ۲۸۰ نفر و ۲۷۳ نفر بوده است
- ۹۱ مورد از اعدام‌ها (۳۴ درصد) توسط منابع رسمی اعلام شده‌اند. در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ به ترتیب، اعدام ۹۳ نفر (۳۴ درصد) و ۸۴ نفر (۳۰ درصد) از سوی منابع رسمی اعلام شده بود
- تقریباً ۶۶ درصد از اعدام‌های شمارش‌شده در گزارش ۲۰۲۰، یعنی ۱۷۶ مورد اعدام، رسماً اعلام نشده‌اند
- دست کم ۲۱۱ مورد اعدام (۷۹ درصد از کل اعدام‌ها) با اتهام قتل عمد اجرا شد
- دست کم ۲۵ نفر (۱۰ درصد از کل) با اتهام مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند
- ۱ اعدام در ملاء عام اجرا شده است؛ کمترین میزان در ۱۵ سال اخیر
- دست کم ۴ کودک-مجرم در میان اعدام‌شدگان بوده‌اند
- دست کم ۹ زن اعدام شده‌اند
- ۲ مورد اعدام در ارتباط با اعتراضات سراسری صورت گرفته است
- ۱ مورد اعدام بر اساس اتهامات مربوط به راه‌اندازی کانال خبری-سیاسی در رسانه‌های اجتماعی صورت گرفته است
- ۱ مورد اعدام به دلیل مصرف نوشیدنی‌های الکلی بوده است
- حداقل ۳۸ مورد از اعدام‌ها در سال ۲۰۲۰ و بیش از ۳۶۱۹ اعدام از سال ۲۰۱۰ براساس احکام صادره توسط دادگاه‌های انقلاب، اجرا شده‌اند
- در سال ۲۰۲۰ خانواده قربانیان، دست کم ۶۶۲ زندانی محکوم به قصاص را بخشیده‌اند. این آمار سال گذشته ۳۷۴ مورد بوده است. میزان بخشش در سال ۲۰۲۰ افزایش چشمگیری را نسبت به سال‌های گذشته نشان می‌دهد

دیباچه

سازمان حقوق بشر ایران و سازمان «با هم علیه مجازات اعدام» (ECPM)، سیزدهمین گزارش سالانه را در مورد مجازات اعدام در ایران منتشر می‌کنند. گزارش امسال در حالی منتشر می‌شود که ایران مانند بسیاری از کشورهای جهان، با همه‌گیری ویروس کرونا مواجه است. انکار آگاهانه وجود ویروس در مراحل اولیه و سوء مدیریت در جلوگیری از شیوع ویروس، بر افزایش مرگ‌ومیر ناشی از بیماری کووید-۱۹ اثر قابل توجهی گذاشته است.

گزارش پیش‌رو نشان می‌دهد که دست‌کم ۲۶۷ نفر در سال ۲۰۲۰ در ایران اعدام شده‌اند. این تعداد، تقریباً برابر با اعدام‌های سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ است که دست‌کم ۲۷۳ و ۲۸۰ نفر گزارش شده بود. آمارها حاکی از آنند که جمهوری اسلامی بر خلاف بسیاری از کشورهای دیگر، اولویت را به جای مدیریت کووید-۱۹ در زندان‌ها، بر ادامه اعدام‌ها گذاشته است. در واقع، ادامه روند اعدام‌ها، خود عاملی در شیوع بیشتر بیماری در چندین زندان بوده و همچنین سوءمدیریت و فقدان شفافیت در مقابله با ویروس کرونا، باعث وحشت و آشوب در چندین زندان ایران نیز شده است.

پاسخ مقامات اما به ناآرامی‌های مربوط به همه‌گیری بیماری در زندان، باز هم سرکوب و اجرای احکام اعدام بیشتر بود که با اعدام‌های کردستان به اوج رسید. طبق گزارش سال ۲۰۲۰، تعداد اعدام‌ها در مناطق اتنیکی سیستان و بلوچستان و کردستان در مقایسه با دو سال گذشته افزایش قابل توجهی داشته است. این امر تا سال ۲۰۲۱ و زمان انتشار این گزارش، ادامه دارد و در یک‌ماه‌ونیم نخست این سال، زندانیان بلوچ یک سوم کل اعدام‌ها را تشکیل داده‌اند. همراه با انتشار این گزارش، سازمان حقوق بشر ایران و ECPM بار دیگر خواستار توقف اعدام در ایران شدند. محمود امیری‌مقدم، مدیر سازمان حقوق بشر ایران گفت: «ایران یکی از معدود کشورهایی است که در زمان همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ استفاده از مجازات اعدام را کاهش نداده است. ما خواستار توقف فوری اعدام‌ها در ایران هستیم.» رافائل شنوئیل-هازان، مدیر ECPM نیز گفت: «ما شدیداً از میزان بالای اعدام‌ها، بخصوص در مناطق اتنیکی که در این گزارش به آن اشاره شده، ابراز نگرانی می‌کنیم. از جامعه بین‌الملل می‌خواهیم تا توجه بیشتری به شرایط مناطق اتنیکی در ایران داشته باشند.»

مانند سال ۲۰۱۹، اکثر زندانیان اعدام شده در سال ۲۰۲۰ با اتهام قتل عمد به قصاص نفس محکوم شده بودند. حداقل ۲۱۱ نفر با اتهام قتل در سال ۲۰۲۰ اعدام شدند. طبق قوانین ایران، از آنجا که اولیای دم (خانواده مقتول) حق قصاص دارند، حکومت مسئولیت تصمیم‌گیری در مورد اعدام متهم را بر عهده آن‌ها می‌گذارد. با این حال، در یک نظرسنجی ویژه که «گروه مطالعات افکارسنجی ایرانیان» (گمان) برای سازمان حقوق بشر ایران و ائتلاف جهانی علیه مجازات اعدام برگزار کرد، «نگرش ایرانیان نسبت به مجازات اعدام» بررسی شد. طبق یافته‌های این نظرسنجی، تنها ۲۱ درصد از ایرانیان گفته‌اند که در صورت به قتل رسیدن یکی از اعضای

نزدیک خانواده، قصاص را به مجازات‌های دیگر مانند حبس طولانی‌مدت، ترجیح می‌دهند. این موضوع با اطلاعات و یافته‌های سازمان حقوق بشر ایران همخوانی دارد. بر اساس گزارش حاضر، حداقل در ۶۶۲ مورد در سال ۲۰۲۰، اولیای دم بخشش یا دیه را به جای قصاص انتخاب کردند که در مقایسه با موارد قصاص، سه برابر بیشتر است.

نظرسنجی مذکور همچنین نشان داد که ۷۰ درصد ایرانیان یا بطور کل با مجازات مرگ مخالفند (۴۴ درصد) و یا تنها در برخی موارد استثنایی با اجرای آن موافقت (۲۶ درصد). به‌علاوه، این بررسی نشان داد که بیش از ۸۵ درصد ایرانیان با اجرای اعدام در ملاء عام و مجازات اعدام برای کسانی که در زمان ارتکاب جرم زیر ۱۸ سال سن داشته‌اند، مخالفند.^۳

مخالفت عمومی در حال افزایش با مجازات اعدام در ایران حتی زمانی آشکارتر شد که ایرانیان طی یک اتحاد خودجوش در یک کارزار توئیتری، هشتگ فارسی «#اعدام_نکنید» را به تازگی جهانی تبدیل کردند. بیش از ۴ میلیون کاربر از این هشتگ برای اعتراض به خبر تأیید حکم اعدام سه جوان معترض ایرانی در دادگاه تجدیدنظر استفاده کردند.^۴ در نتیجه، مقام‌های جمهوری اسلامی به دادرسی مجدد پرونده آن‌ها در دادگاهی دیگر تن دادند. با این وجود، مصطفی صالحی و نوید افکاری که هر دو در رابطه با اعتراضات سراسری ۱۳۹۶-۱۳۹۸ دستگیر شده بودند، پس از اتهام قتل مأموران امنیتی که همواره آن‌ها را رد کردند، اعدام شدند. هر دوی این افراد برای گرفتن اعترافات دروغین مورد شکنجه قرار گرفته بودند. اسناد و فایل‌های صوتی منتشر شده توسط سازمان حقوق بشر ایران در پرونده نوید افکاری، نقض فاحش روند دادرسی عادلانه در ایران را نشان می‌دهد.^۵

محمود امیری‌مقدم، مدیر سازمان حقوق بشر ایران، در مورد جنبش ضد اعدام در ایران گفت: «مقام‌های جمهوری اسلامی از مجازات مرگ برای هراس‌افکنی در میان مردم استفاده می‌کنند تا قدرت را حفظ کنند. اما اعتراضات سال‌های اخیر نشان داد که نه‌تنها احساس ترس در میان مردم رنگ باخته، بلکه خشم آن‌ها را نسبت به اعدام‌ها برانگیخته است. ما از جنبش رو به رشد مبارزه با اعدام که در سال گذشته در شبکه‌های اجتماعی اوج گرفته، استقبال می‌کنیم.» یک سال از فرمان علی خامنه‌ای در اسفند ۱۳۹۷ در مورد انتصاب ابراهیم رئیسی به ریاست قوه قضائیه می‌گذرد. رئیسی به خاطر ایفای نقش در کشتار چندین هزار زندانی سیاسی در تابستان ۱۳۶۷ با اتهام جنایت علیه بشریت مواجه است.

همان‌طور که انتظار می‌رفت، در نخستین سال تصدی او بر ریاست قوه قضائیه، اعدام زندانیان سیاسی افزایش یافت. در این سال، شرکت‌کنندگان در اعتراض‌های سراسری و مخالفان در مناطق آنتیکی به اتهام وابستگی به گروه‌های مخالف اعدام شدند. علاوه بر آن، مقامات جمهوری اسلامی یک روزنامه‌نگار مخالف را پس از ربودن از کشور همسایه، عراق، به دار آویختند. اعدام روح‌الله زم نخستین پرونده اعدام یک روزنامه‌نگار در ایران از دهه ۶۰ به بعد است.

۳ <https://iranhr.net/fa/articles/4458/>

۴ https://gdb.rferl.org/B05B90D6-F9D6-4A41-A42E-AA785E1DAC66_w1597_n_r0_st.jpg

۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4406/>

در اولین سال ریاست ابراهیم رئیسی بر قوه قضاییه همچنین یک مرد به خاطر تکرار در نوشیدن مشروبات الکلی، اعدام شد. در سه دهه گذشته هیچ اعدام مستند یا اعلام شده‌ای با اتهام مصرف مشروب الکلی وجود نداشته است.

جمهوری اسلامی ایران، بر خلاف تعهدات بین‌المللی خود، و به عنوان تنها کشور در جهان، اعدام کودک-مجرم را در سال ۲۰۲۰ نیز ادامه داد. حداقل چهار کودک-مجرم اعدام شدند و چندین کودک-مجرم دیگر نیز در معرض خطر اعدام قرار دارند.

طبق گزارش سال ۲۰۲۰، یک نفر در ایران در ملاء عام به دار آویخته شد. این کمترین تعداد اعدام در ملاء عام، طی دو دهه گذشته است. به نظر می‌رسد که این کاهش نه به خاطر تغییر در سیاست، بلکه به دلیل محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ بوده است. سازمان حقوق بشر ایران و ECPM ضمن استقبال از این کاهش، خواستار لغو دائمی اعدام‌های در ملاء عام شده‌اند.

بیش از ۷۰ درصد از اعدام‌های درج‌شده در گزارش فعلی توسط مقامات رسمی جمهوری اسلامی اعلام نشده‌اند. به دلیل موانع اطلاع‌رسانی و محدودیت‌هایی که برای گزارشگران سازمان حقوق بشر ایران وجود دارد، احتمالاً تعداد اعدام‌های کل و تعداد کودک-مجرمان اعدام‌شده در سال ۲۰۲۰ بیش از ارقام ارائه شده در این گزارش است. همچنین عدم شفافیت و پاسخگویی در سیستم قضایی ایران، به‌خصوص در رابطه با گزارش کشته‌شدن زندانیان در نتیجه بدرفتاری و سرکوب خونین اعتراضات، باید مورد توجه جامعه جهانی قرار گیرد.

سازمان حقوق بشر ایران و ECPM به عنوان گامی در جهت بازخواست مسئولین سرکوب در ایران، در کنار سازمان عدالت برای ایران زمینه ایجاد یک دادگاه بین‌المللی مردمی را فراهم کردند. این دادگاه مسئولیت تحقیق در مورد جنایاتی را دارد که در رابطه با اعتراض‌های سراسری آبان ۹۸ در ایران روی داد.

رافائل شنوئیل-هازان، مدیر ECPM در این باره گفت: «آشکارسازی حقیقت و شناسایی مسئولان جنایات رخ داده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. شفافیت و پاسخگویی، نخستین گام‌های برقراری عدالت برای قربانیان محسوب می‌شوند و ترمیم زخم‌ها بدون برقراری عدالت ممکن نخواهد شد. تشکیل دادگاه بین‌المللی مردمی آبان تریبونال نخستین گام ضروری برای جمع‌آوری شواهد، مدارک و شهادت‌ها در این باره است.»

سازمان حقوق بشر ایران، ECPM و چند سازمان دیگر مدافع حقوق بشر در یک نامه مشترک به مناسبت چهل و پنجمین نشست شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد از دولت‌ها خواسته‌اند تا تحقیقاتی را زیر نظر سازمان ملل متحد در مورد نقض جدی حقوق بشر، از جمله ناپدید شدن افراد، شکنجه و قتل‌های فراقضائی در جریان اعتراضات آبان ۹۸ و پس از آن را آغاز کنند. به دنبال این نامه، ۴۷ کشور نگرانی‌های خود را در مورد برخورد جمهوری اسلامی با معترضان ابراز

با روی کار آمدن دولت جدید در ایالات متحده آمریکا، مذاکرات و گفتگوهای مستقیم بین جمهوری اسلامی و غرب محتمل‌تر از سال‌های اخیر است. با یادآوری این نکته که در آخرین دور مذاکرات هسته‌ای در سال ۲۰۱۵، میزان اعدام سالانه در ایران بیش از تمامی ۲۰ سال گذشته بود، سازمان حقوق بشر ایران و ECPM بر اهمیت اولویت حقوق بشر در جریان گفت‌وگوها با جمهوری اسلامی ایران، تاکید دارند.^۸ محمود امیری‌مقدم، مدیر سازمان حقوق بشر ایران، می‌گوید: «صلح و ثبات پایدار در منطقه امکان پذیر نخواهد بود مگر اینکه بحران حقوق بشر در ایران حل شود. هرگونه توافق با جمهوری اسلامی که به وضعیت حقوق بشر در ایران نپردازد، در بهترین حالت یک معامله موقت خواهد بود و دوام نخواهد داشت.»

تنها چند ماه تا انتخابات ریاست جمهوری خرداد ماه ۱۴۰۰ در ایران فاصله داریم. در سال‌های گذشته، مقامات جمهوری اسلامی اعدام‌ها را در ماه‌های منتهی به انتخابات شدت بخشیده‌اند تا با ایجاد ترس، از تشکیل اعتراضات در فضای نسبتاً باز موجود در روزهای قبل و بعد از انتخابات جلوگیری کنند. بنا بر تجربه، سازمان حقوق بشر ایران و ECPM، نسبت به موج اجتناب ناپذیر اعدام‌ها در ماه‌های آوریل و مه ۲۰۲۱ هشدار می‌دهند، از جامعه جهانی می‌خواهند تا توجه ویژه‌ای به وضعیت حقوق بشر داشته باشند و به گزارش‌های مربوط به اعدام‌ها و سرکوب‌ها که با هدف جلوگیری از اعتراضاتی که از نوامبر سال ۲۰۱۹ در جریان هستند، توجه بیشتری نشان دهند.

۷ <https://www.ecpm.org/iran-47-etats-expriment-leurs-preoccupations-sur-la-situation-des-droits-de-lhomme/>
 ۸ <https://theglobepost.com/2020/12/11/human-rights-foreign-policy-iran/>

صدور و اجرای احکام اعدام در جمهوری اسلامی ایران روندی غیرشفاف دارند. مقام‌های جمهوری اسلامی عمدتاً اجرای احکام اعدام را اعلام نمی‌کنند. طی پنج سال گذشته، به طور میانگین تنها ۳۴ درصد از اعدام‌ها توسط رسانه‌های رسمی ایران اعلام شده است. بنابراین، ما بین اعدام‌های «رسمی» و «غیر رسمی» یا «اعلام‌نشده» تمایز قائل می‌شویم.

اعدام‌های رسمی آن‌هایی هستند که از طریق وب‌سایت‌های رسمی دادگستری استان‌ها، پلیس ایران، خبرگزاری‌ها و روزنامه‌های محلی یا سراسری و رادیو و تلویزیون ایران اعلام می‌شوند.

اعدام‌های غیر رسمی یا مخفیانه، شامل مواردی هستند که از طریق منابع رسمی اطلاع رسانی نشده‌اند اما از طریق کانال‌های دیگر توسط سازمان حقوق بشر ایران، مورد تأیید قرار گرفته‌اند. این کانال‌ها شامل گزارش‌های سازمان‌های حقوق بشری دیگر^۹ و یا منابع سازمان حقوق بشر ایران در داخل کشور است. منابع این گزارش‌های غیر رسمی اغلب شامل شاهدان عینی، اعضای خانواده‌ها، و کلاً، منابع داخل زندان‌ها و ارتباط غیر رسمی با مقامات قضایی ایران می‌شوند. در این گزارش تنها مواردی که از طریق دو منبع مستقل و موثق مورد تأیید قرار گرفته‌اند، درج شده‌اند.

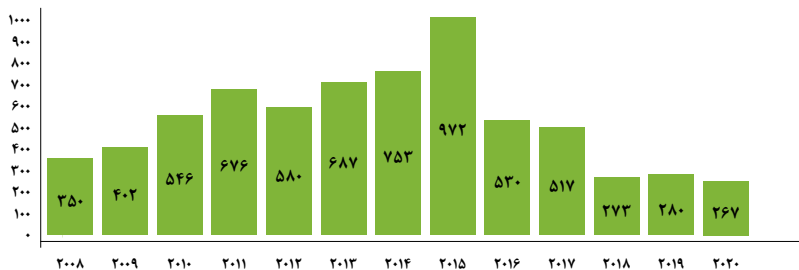
به دلیل فقدان شفافیت در سیستم قضایی ایران و فشارهای وارده بر خانواده‌های افراد اعدام‌شده، سازمان حقوق بشر ایران در سال جاری نیز موفق به تأیید بیش از ۱۰ گزارش اعدام دریافتی، از طریق دو منبع موثق نشد. بنابراین، این موارد در این گزارش گنجانده نشده‌اند.

تأکید می‌کنیم که اتهامات ذکر شده در این گزارش، آن‌هایی هستند که قوه قضاییه ایران اعلام می‌کند. بسیاری از محاکمات منجر به مجازات اعدام، بر اساس استانداردهای بین‌المللی «ناعادلانه» است. اعمال شکنجه برای اخذ اعتراف اجباری در ایران به صورت گسترده استفاده می‌شود. در نتیجه، با توجه به عدم شفافیت در قوه قضاییه ایران، بیشتر اتهامات ذکر شده در این گزارش توسط منابع مستقل تأیید نشده است.

۹ برخی از این منابع عبارتند از مجموعه فعالان حقوق بشر ایران، شبکه حقوق بشر کردستان، کمپین فعالان بلوچ و فعالین حقوق بشر و دموکراسی در ایران

آمار و ارقام

روند اجرای حکم اعدام در ۱۳ سال گذشته

از زمان اولین گزارش سالانه سازمان حقوق بشر ایران در سال ۲۰۰۸، مقام‌های جمهوری اسلامی حداقل ۶۸۳۳ نفر، یعنی به طور متوسط بیش از ۵۲۵ نفر در سال، را اعدام کرده‌اند. تعداد اعدام‌ها در سال ۲۰۲۰ اندکی کمتر از سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ بوده و به طور قابل توجهی پایین‌تر از میانگین تعداد اعدام‌های سالیانه مستند شده از سال ۲۰۰۸ است.

تفکیک ماهانه اعدام‌های در سال ۲۰۲۰

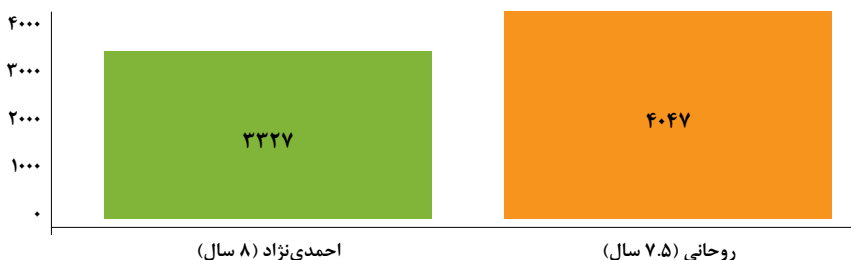

زیه و تحلیل ماهانه نشان اعدام‌ها دهنده اختلاف زیاد بین اعدام‌های اعلام شده توسط مقامات (آمار رسمی) و اعدام‌های (غیررسمی) در طول سال است. در طی تعطیلات نوروز در ماه مارس و در ماه قمری رمضان یعنی بین ۲۵ آوریل و ۲۳ مه سال ۲۰۲۰ آمار کمتری به ثبت رسیده است. بررسی روند اعدام‌ها در یک دوره ۱۰ ساله نشان می‌دهد که آمار اعدام‌ها در هفته‌های پیش از انتخابات مجلس شورای اسلامی، انتخابات ریاست جمهوری، تعطیلات نوروز (۲۱ مارس تا ۳ آوریل) و ماه رمضان پایین است. از سوی دیگر، زمانی که مقامات انتظار اعتراضات مردمی را دارند، آمار اعدام بالا می‌رود^{۱۰} ماه‌های ژانویه، آوریل و ژوئیه با ۳۳ اعدام، بیشترین اعدام‌ها را در سال ۲۰۲۰ داشته‌اند.

۱۰ <https://iranhr.net/fa/articles/982/>

اعدام‌ها در دوره ریاست جمهوری حسن روحانی

گزارش سالانه اعدام در سال ۲۰۲۰ تنها چند ماه پیش از پایان دوره دوم ریاست جمهوری حسن روحانی (آخرین دوره ریاست جمهوری او طبق قانون اساسی) منتشر می‌شود. براساس گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران حداقل ۴۰۴۷ نفر در طول ۷.۵ سال ریاست جمهوری حسن روحانی اعدام شده‌اند. این به طور قابل توجهی بیشتر از تعداد اعدام‌های گزارش شده در طول ۸ سال ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد است. اگرچه رئیس‌جمهور نقش مستقیمی در صدور یا اجرای احکام اعدام ندارد، اما حسن روحانی تاکنون از افزایش شدید تعداد اعدام‌ها در دوران ریاست جمهوری خود انتقاد یا ابراز نگرانی نکرده است.

نمودار فوق اعدام‌های گزارش شده در طی دو دوره ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد (از ژوئن ۲۰۰۵ تا ژوئن ۲۰۱۳) و ۷.۵ سال ریاست جمهوری حسن روحانی (از ژوئیه ۲۰۱۳ تا دسامبر ۲۰۲۰) را نشان می‌دهد. تنها آمارهایی شمرده شده‌اند که به تأیید سازمان حقوق بشر رسیده‌اند. بنابراین، احتمالاً تعداد واقعی اعدام‌ها بیش از این میزان است. در خصوص آمار و ارقام مربوط به دوره اول ریاست جمهوری احمدی‌نژاد (۲۰۰۵-۲۰۰۹) حاشیه خطای بیشتری وجود دارد.

مروری بر هفت سال و نیم ریاست جمهوری روحانی نشان می‌دهد که میانگین ماهانه اعدام‌های تحت ریاست جمهوری او ۴۵ نفر بوده است، در حالی که در دو دوره رئیس‌جمهور قبلی، محمود احمدی‌نژاد، میانگین اعدام‌های ماهانه ۳۵ مورد بوده است. باید به این نکته توجه داشت که از زمان لازم‌الاجرا شدن اصلاح قانون مواد مخدر در سال ۲۰۱۷، متوسط تعداد ماهانه در دوران مسئولیت روحانی به طور قابل توجهی کمتر نیز شده است.

کارنامه یک‌ساله رئیسی: اعدام به خاطر اعتراض، روزنامه‌نگاری و نوشیدن الکل

استقلال قوای سه‌گانه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به رسمیت شناخته شده است. با این حال، جایگاه قانونی قدرتمند دستگاه رهبری و برتری آن نسبت به این قوا، ناقض استقلال آنان است. اصل ۱۵۶ قانون اساسی، قوه قضائیه را مستقل برمی‌شمارد اما اصل بعدی این قانون عملاً رهبر را بر صدر این قوه می‌نشانند.

طبق اصل ۱۵۷، مقام رهبری «یک نفر مجتهد» را که «به امور قضایی» آگاه باشد، برای مدت پنج سال به مقام ریاست رئیس قوه قضائیه منصوب می‌کند. با توجه به این‌که رهبر جمهوری اسلامی همزمان بر سیاست‌های دو قوه دیگر نیز نفوذ قانونی دارد، اصل تفکیک قوا در عمل نقض می‌شود.

تصویر: علی خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی (سمت چپ) و ابراهیم رئیسی، رئیس قوه قضائیه

اما ابراهیم رئیسی، رئیس کنونی قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران که ۱۶ اسفند ۱۳۹۷ به این مقام منصوب شد، بیشترین سابقه نقض حقوق بشر را در میان روسای قوه قضائیه طی سه دهه اخیر دارد. انتصاب او با حکم علی خامنه‌ای، خشم گروه‌های مدافع حقوق بشر را برانگیخت.^{۱۱}

رئیس‌ی پیشتر دادستان تهران، معاون دادستان تهران در دهه‌های ۶۰ و ۷۰، و معاون اول قوه قضائیه از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳ بود. اما شهرت منفی او در میان کنشگران ایرانی، به نقشی بازمی‌گردد که در کشتار زندانیان سیاسی در تابستان سال ۱۳۶۷ ایفا کرد.

۱۱ <https://www.hrw.org/news/2019/03/07/iran-serious-rights-violator-lead-judiciary>

در آن زمان، ابراهیم رئیسی عضو کمیته چهار نفره‌ای بود که به «کمیته مرگ» موسوم شد. این کمیته که بر اساس یک حکم و فتوای روح‌الله خمینی، رهبر وقت جمهوری اسلامی تشکیل شده بود، فرمان اعدام چند هزار زندانی سیاسی را صادر کرد. اعضای کمیته مرگ مصاحبه کوتاهی را با زندانیان سیاسی انجام می‌دادند و بر اساس پرسش‌های مبهم در مورد عقاید متهمان، درباره جان آنها تصمیم می‌گرفتند. بسیاری از این متهمان به زندان محکوم شده بودند و برخی از آنها در آستانه آزادی قرار داشتند.

بر اساس منابع مختلف، بین پنج تا سی هزار زندانی با فرمان کمیته‌های مرگ در سراسر ایران اعدام شدند. ابراهیم رئیسی در آن سال، عضو کمیته مرگ در زندان‌های اطراف تهران بود که بیشترین زندانیان سیاسی را در خود جای داده بودند.

بسیاری از حقوقدانان بین‌المللی و سازمان‌های برجسته مدافع حقوق بشر، اعدام‌های تابستان سال ۶۷ را جنایت علیه بشریت دانسته‌اند.^{۱۲}

نقش برجسته ابراهیم رئیسی در نقض حقوق بشر به این اعدام‌ها محدود نمی‌شود. او که در زمان اعتراض‌های پس از انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۸ معاون اول قوه قضائیه بود، نقش چشمگیری در سرکوب، شکنجه و صدور احکام طولانی حبس برای فعالان سیاسی و مدنی ایفا کرد.

رئیسی علنا از محاکمه و اعدام آرش رحمانی‌پور و محمدرضا علی‌زمانی به اتهام شرکت در اعتراضات دفاع کرد.^{۱۳} این در حالی بود که این دو زندانی چندین ماه قبل از این اعتراضات بازداشت شده بودند.^{۱۴} رئیسی اصرار داشت که آنها در ارتباط با اعتراضات دستگیر شده‌اند^{۱۵} و با پافشاری او، آرش و محمدرضا در تاریخ ۸ بهمن ۱۳۸۸ به دار آویخته شدند.

در سال اول ریاست او، اعدام‌های «سیاسی» به طرز مشهودی افزایش یافته‌اند. دست‌کم دو نفر، مصطفی صالحی و نوید افکاری، در پی اعتراضات سراسری دستگیر و با اتهامات ساختگی قتل اعدام شدند. روح‌الله زم، روزنامه‌نگار، به دلیل نشر اخبار و تحلیل‌های مخالف جمهوری اسلامی روده و اعدام شد. هدایت عبدالله پور، زندانی سیاسی کرد، تیرباران شد؛ روشی که از دهه ۶۰ به ندرت مورد استفاده قرار می‌گرفت. علاوه بر این، برای اولین بار در حداقل دو دهه گذشته، یک نفر به جرم تکرار در مصرف مشروب الکلی، اعدام شد.

۱۲ <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/18/iran-tribunal-investigates-massacre>

۱۳ <https://iranhr.net/fa/articles/533/>

۱۴ <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2010-feb-08-la-fg-iran-lawyer8-2010feb08-story.html>

۱۵ <https://shahrvand.com/archives/1828>

موازین قانونی

معاهدات بین‌المللی که ایران نیز به آن‌ها پیوسته است^{۱۶}

مجلس سنای ایران در سال ۱۳۵۴ اجازه الحاق دولت شاهنشاهی وقت را به میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) صادر کرد.^{۱۷} پس از انقلاب ۱۳۵۷، جمهوری اسلامی کماکان عضو این پیمان باقی ماند.

حکومت جدید در اسفند ۱۳۷۲ به کنوانسیون حقوق کودک پیوست^{۱۸} و در سال ۱۳۸۷ به کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت ملحق شد.^{۱۹}

با این حال، جمهوری اسلامی تا کنون به پیمان‌نامه‌های مهم دیگری -مانند «پیمان‌نامه منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیر انسانی یا تحقیرکننده» و پروتکل اختیاری دوم «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی» نیپیوسته است.

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^{۲۰}

در ماده ۶ بند ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که ایران در سال ۱۳۵۴ به آن پیوست آمده است: «در کشورهایی که مجازات اعدام لغو نشده، صدور حکم اعدام جایز نیست، مگر در مورد جدی‌ترین جنایات طبق قانون لازم‌الاجرا در زمان ارتکاب جنایت که آن‌هم نباید با مقررات این میثاق و کنوانسیون‌ها راجع به جلوگیری و مجازات جرم کشتار دسته‌جمعی (ژنوساید) منافات داشته باشد. اجرای این مجازات جایز نیست مگر به موجب حکم قطعی صادر از دادگاه صالح.»

همچنین، ماده ۶ بند ۵ این میثاق به صراحت بیان می‌کند: «حکم اعدام در مورد جرائم ارتكابی اشخاص کمتر از ۱۸ سال صادر نمی‌شود و در مورد زنان باردار قابل اجرا نیست.»

در ماده ۶ بند ۶ این میثاق همچنین تصریح شده: «هیچ چیز در این ماده جهت به تأخیر انداختن و یا منع الغای مجازات اعدام از طرف کشور عضو این میثاق، قابل استناد نمی‌باشد.»

ماده ۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، شکنجه و مجازات‌های بی‌رحمانه، تحقیرآمیز و غیرانسانی را ممنوع می‌کند و ماده ۱۴ برگزاری محاکمات عادلانه و رویه عادلانه قضایی را مقرر داشته و به طور خاص به اهمیت یک سیستم قضایی بی‌طرف، دسترسی متهم به وکیل و دادرسی عادلانه که در آن متهمان مجبور به شهادت علیه خود نباشند، اشاره می‌کند.

۱۶ <http://indicators.ohchr.org/>

۱۷ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97259>

۱۸ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92374>

۱۹ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/134833>

۲۰ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

اخیرا کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد در یک اظهار نظر عمومی^{۲۱} در مورد ماده ۶ بند ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، تأکید کرد که «موضوع (جدی‌ترین جنایات) باید محدود به جرایم بسیار سنگین قتل عمد باشد. جرایمی که به‌طور مستقیم و عمدی منجر به مرگ نگردند، مانند تلاش برای قتل، فساد و سایر جرایم اقتصادی و سیاسی، سرقت مسلحانه، دزدی دریایی، آدم‌ربایی، مواد مخدر و جرایم جنسی، هرچند ماهیت جدی داشته باشند، اما نباید هیچگاه در چهارچوب ماده ۶، مشمول مجازات اعدام شوند.»

بنا بر نظر این کمیته، «مشارکت محدود یا همدستی در جدی‌ترین جنایات، مانند فراهم کردن وسایل فیزیکی برای ارتکاب قتل، نمی‌تواند بکار بستن مجازات اعدام را توجیه کند. دولت‌های عضو موظفند تا قوانین جزایی خود را مورد بازبینی قرار دهند تا مطمئن شوند که مجازات اعدام برای جرایمی که مصداق جدی‌ترین جنایات نیستند صادر نشود. این کشورها همچنین باید احکام اعدام صادر شده برای جرایمی که به عنوان جدی‌ترین جنایات شناخته نمی‌شوند را لغو کنند و مراحل قانونی لازم برای محاکمه و صدور حکم مجدد برای این دسته از محکومان را پی‌گیری کنند.»

کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد همچنین اظهار کرده است که «در هیچ شرایطی مجازات اعدام نباید در خصوص رفتارهایی که جرم‌انگاری آنها نقض این میثاق است، به کار رود: رفتارهایی همچون زنا، همجنس‌گرایی، ارتداد، ایجاد گروه‌های مخالف سیاسی، یا توهین به رئیس دولت. کشورهایی که استفاده از مجازات اعدام را برای چنین جرایمی حفظ می‌کنند، مرتکب نقض تعهدات خود مبنی بر ماده ۶ این میثاق می‌شوند، که خود در رابطه با ماده ۲ بند ۲ میثاق و سایر مفاد آن است.»

دبیرکل سازمان ملل متحد در یک متمم سالانه بر گزارش‌های چهار ساله خود در مورد مجازات اعدام، این موضوع را مجدداً مورد تأکید قرار داد: «کشورهای عضو میثاق که هنوز مجازات اعدام را لغو نکرده‌اند، فقط می‌توانند آن را برای «جدی‌ترین جنایات» اعمال کنند. کمیته حقوق بشر اظهار داشته است که این به معنای جنایاتی مانند قتل عمد است. کشورها باید هرگونه اجرای مجازات اعدام را برای جرایمی که شامل قتل عمدی نباشد، مانند جرائم مربوط به مواد مخدر یا جرایم مرتبط با تروریسم که شامل قتل عمدی نیستند، از قوانین ملی حذف کنند. خصوصاً مجازات اعدام نباید به عنوان یک مجازات برای رفتارهای غیر خشونت‌آمیز، مانند ارتداد، کفر، زنا و روابط همجنس‌گرایانه باشد.»^{۲۲}

هرچند ایران میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی را بدون قید و شرط امضا کرده است، لیکن همچنان برای جرایمی که مصداق «جدی‌ترین جنایات» به شمار نمی‌روند، مجازات اعدام را به کار می‌بندد.

۲۱ CCPR/C/GC/36, 30.10.2018, https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/1_Global/CCPR_C_GC_36_8785_E.pdf

۲۲ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/255/61/PDF/G1925561.pdf?OpenElement>

کنوانسیون حقوق کودک

در ماده ۳۷ بند الف کنوانسیون حقوق کودک آمده است: «هیچ کودکی نباید تحت شکنجه یا سایر رفتارهای بی‌رحمانه و غیرانسانی یا مغایر شئون انسانی قرار گیرد. مجازات اعدام و یا حبس ابد بدون امکان بخشودگی را نمی‌توان در مورد کودکان زیر ۱۸ سال اعمال کرد.»

جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۲ رسماً به کنوانسیون حقوق کودک (CRC) پیوست. اما در هنگام تصویب، پیش‌شرط عدم تعارض با «قوانین داخلی و موازین اسلامی» را اعلام کرد.

مقام‌های سازمان ملل بارها از ایران خواسته‌اند تا بکارگیری بی‌رویه مجازات مرگ را لغو کند.^{۲۳} این حال، از سال ۲۰۰۷ ایران مرتباً علیه قطع‌نامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد که خواستار توقف جهانی استفاده از مجازات اعدام شده، رأی داده است. در آخرین مورد، در سال ۲۰۱۸ ایران مجدداً علیه این قطع‌نامه رأی داد.^{۲۴}

مجازات اعدام براساس قوانین ایران

فصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مقررات مربوط به حقوق مردم پرداخته است. در فصل سوم، اصل ۲۲، آمده: «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.»

با وجود مصون دانستن جان افراد از تعرض، تعداد جرایمی که در ایران با مجازات اعدام مجازات می‌شوند، بالاترین میزان در جهان است.

اتهاماتی چون «زناى محصنه، زنا با محارم، تجاوز، لواط، سب النبى (توهين به پيامبر اسلام) و ساير پيامبران اولوالعزم، نگهداری و فروش مواد مخدر، دزدی برای چهارمین بار، قتل عمد، محاربه (جنگیدن علیه خدا)، افساد فی الارض، کلاهبرداری و قاچاق انسان» می‌توانند مجازات مرگ را به همراه داشته باشند.^{۲۵}

بسیاری از این اتهام‌ها نمی‌توانند با تعریف «جدی‌ترین جنایات» در استانداردهای میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تطابق داشته باشند.^{۲۶}

قتل، نگهداری و فروش مواد مخدر، تجاوز جنسی/آزار و اذیت جنسی، محاربه (جنگ با خدا) و افساد فی الارض، رایج‌ترین اتهامات اعدام‌شدگان در ایران محسوب می‌شوند. در ادامه، بخشی از قوانین ایران که مجازات اعدام را در نظر گرفته‌اند، به صورت اجمالی بررسی خواهند شد.

۲۳ Report of the Secretary-General, Situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, Human Rights Council, 40th session, 8 february 2019 (GE.19-01989(E))

۲۴ <https://digitallibrary.un.org/record/3896434?ln=en>

۲۵ United Nations, Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran: Report of the Secretary-General, U.N. Doc. A/68/377, Sept. 10, 2013, ¶ 14.IHR and ECPM Annual Report on the Death Penalty in Iran – 2013, 15-18..

۲۶ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> ..

قانون مجازات اسلامی و جرایمی که مجازات اعدام را در پی دارند

اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۲، مجلس شورای اسلامی در نهایت قانون جدید مجازات اسلامی را تصویب کرد. در همان ماه شورای نگهبان این قانون را تایید کرد. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نه تنها مجازات اعدام را در اکثر موارد حفظ کرد، بلکه دامنه آن را در برخی موارد حتی گسترش نیز داد. قانون جدید در ماده ۲۲۰ صراحتاً بیان می‌کند قاضی می‌تواند «در مورد حدودی که در این قانون ذکر نشده» با استفاده از اصل ۱۶۷ قانون اساسی، مجازات حد تعیین نماید.

طبق اصل ۱۶۷ قانون اساسی، اگر قاضی حکم دعوای را در قوانین مدونه نیابد، باید «با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید.»

جرایم جنسی

زنا و تجاوز به عنف

طبق ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی، زنا با محارم، زنا با مادر خوانده (زن پدر)، زنا با مرد غیر مسلمان با زن مسلمان و زنا با عنف یا اکراه (تجاوز)، برای مردان با حکم اعدام همراه است. مجازات مربوط به زن توسط سایر مقررات مربوط به زنا تعیین می‌شود (ماده ۲۲۴).

زنا محصنه

روابط جنسی زن شوهردار و مرد زنده طبق ماده ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی، مشمول حکم سنگسار می‌شود. اطلاعات بیشتر در این مورد، در ادامه گزارش آمده است.

«لواط» و روابط جنسی همجنس‌گرایانه

در ماده ۲۳۴ قانون مجازات اسلامی، حد لواط برای فاعل تنها در صورتیکه وی ازدواج کرده باشد و یا متوسل به زور و تجاوز شده باشد، اعدام است. این در حالی است که «فرد مفعول» فارغ از وضعیت تأهل محکوم به اعدام می‌گردد. طبق تبصره ۱ ماده مذکور، «فاعل» غیر مسلمان در ارتباط جنسی همجنس‌گرایانه با فرد مسلمان، مشمول مجازات اعدام است. همچنین طبق تبصره ماده ۲۳۶، فاعل غیر مسلمان در رابطه همجنس‌گرایانه حتی در صورت عدم دخول به مجازات اعدام محکوم می‌گردد.

برای زنان همجنس‌گرا نیز سه بار اول با حکم شلاق و تکرار آن برای چهارمین بار با حکم اعدام همراه است. اگر چه به این مجازات مشخصاً در قانون اشاره نشده است، اما می‌توان آن را از ماده ۱۳۶ که مربوط به تکرار جرایم است استخراج نمود.

در سال ۲۰۱۹ یک خبرنگار آلمانی از محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه ایران سوال کرد: چرا همجنس‌گرایان در ایران به دلیل گرایش جنسی خود اعدام می‌شوند؟ ظریف در پاسخ این خبرنگار گفت: «هر جامعه‌ای اصولی دارد و ما طبق آن اصول زندگی می‌کنیم. این‌ها اصولی اخلاقی هستند که در کل به رفتار مردم مربوط می‌شود. معنی‌اش این است که به قانون احترام گذاشته می‌شود و از قانون

به گفته برخی از فعالان حقوق بشر، افراد بسیاری از زمان انقلاب ۱۳۵۷ در ارتباط با همجنس‌گرایی در ایران اعدام شده‌اند.

محاربه

بر اساس ماده ۲۷۹ قانون مجازات اسلامی، محاربه (جنگ با خدا) عبارت از «کشیدن سلاح به قصد جان، مال یا ناموس مردم یا ارباب آنها است، به نحوی که موجب ناامنی در محیط گردد.» طبق ماده ۲۸۱ همین قانون، «راهزنان، سارقان و قاچاقچیان که دست به سلاح ببرند و موجب سلب امنیت مردم و راه‌ها شوند» محارب محسوب می‌شوند. به عبارتی، سرقت مسلحانه که موجب ترس مردم شود، حتی اگر منجر به قتل نگردد، می‌تواند سارق را با اتهام محاربه روبه‌رو کند.

ماده ۲۸۲ مجازات اعدام را برای محاربه در نظر گرفته است. با این وجود قاضی می‌تواند مجازات‌های دیگری همچون مصلوب کردن، قطع دست راست و پای چپ و یا تبعید را جایگزین اعدام کند. بر اساس قانون مجازات اسلامی قدیم که تا سال ۱۳۹۱ اجرا می‌شد، اتهام محاربه مکرراً علیه مخالفان سیاسی و افراد مرتبط با گروه‌های مخالف در خارج از کشور، حتی در مواردی که آن‌ها فعالیت‌های غیر خشونت‌آمیز داشتند، مورد استفاده قرار می‌گرفت. قانون مجازات اسلامی جدید مجازات این‌گونه از افراد را تحت قانون «افساد فی‌الارض و بغی» مشخص کرده است.

افساد فی‌الارض و بغی

قانون مجازات اسلامی جدید یک مفهوم جدید از «بغی» را که در قانون پیشین وجود نداشت، تعریف کرده است. در این قانون، مجازات اعدام برای تمام محکومین به افساد فی‌الارض گنجانده شده است.

طبق ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، مفسد فی‌الارض فردی است که «به‌طور گسترده، مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلال در نظام اقتصادی کشور، احراق و تخریب، پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک یا دایر کردن مراکز فساد و فحشا یا معاونت در آنها گردد به گونه‌ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی، یا سبب اشاعه فساد یا فحشا در حد وسیع گردد.» این قانون مجازات مفسد فی‌الارض را اعدام مقرر کرده است.

ماده ۲۸۶ تعریف واقعی برای «جرم» ارائه نمی‌دهد و دامنه «گسترده‌ای» را شامل می‌شود، بنابراین به قضات قدرت بیشتری برای تفسیر به رای قانون می‌دهد.

ماده ۲۸۷ «بغی» را اقدام مسلحانه علیه نظام جمهوری اسلامی در نظر گرفته است. طبق این ماده، «گروهی که در برابر اساس نظام جمهوری اسلامی ایران، قیام مسلحانه کند باغی محسوب می‌شود و

در صورت استفاده از سلاح، اعضای آن به مجازات اعدام محکوم می‌گردند.»

قتل عمد و قصاص

مجازات قصاص ریشه تلافی‌جویانه دارد و در قانون مجازات اسلامی جدید نیز به رسمیت شناخته شده است. مانند قانون مجازات اسلامی قدیم در موارد زیر افراد از قصاص معاف می‌شوند:

- پدر و یا اجداد پدری مقتول (ماده ۳۰۱)
- کشتن فردی که مرتکب جرم «حدی» شده باشد که مجازاتش مرگ باشد (ماده ۳۰۲)
- کشتن متجاوز جنسی یا کسی که تجاوزش قریب الوقوع باشد (ماده ۳۰۲)
- مردی که همسرش و مردی که با همسرش رابطه جنسی دارد را در حین «زنا» می‌کشد (ماده ۳۰۲)
- مسلمانان و پیروان ادیان رسمی و «افراد محافظت شده» که پیروان ادیان به رسمیت شناخته نشده یا «افراد محافظت نشده» را به قتل می‌رسانند (ماده ۳۱۰)

این قانون به طور غیرمستقیم قتل‌های خودسرانه توسط اشخاص را تشویق می‌کند. به عنوان مثال، کارشناسان معتقدند که ماده ۳۰۱ و ۳۰۲ می‌تواند به افزایش شمار قتل‌های ناموسی در ایران منجر شوند.^{۲۸}

همچنین این قانون علیه پیروان ادیان «به رسمیت شناخته نشده» تبعیض قائل می‌شود. ماده ۳۰۱ تصریح می‌کند: «قصاص در صورتی ثابت می‌شود که مرتکب، پدر یا از اجداد پدری مجنی علیه نباشد و مجنی علیه، عاقل و در دین با مرتکب مساوی باشد. تبصره - چنانچه مجنی علیه مسلمان باشد، مسلمان نبودن مرتکب، مانع قصاص نیست». این ماده به طور ویژه نگرانی‌ها را در خصوص اعضای دیانت بهایی افزایش می‌دهد که به عنوان یک دین در قوانین ایران شناخته نشده‌اند. چنانچه یکی از پیروان آن به قتل برسد، خانواده مقتول حتی دیه (خون بها) هم دریافت نمی‌کنند و قاتل از مجازات قصاص معاف می‌شود.^{۲۹} در سال ۲۰۱۳ دو مورد گزارش قتل شهروندان بهایی منتشر شد. در ۲۳ آوریل سعیدالله اقدسی در خانه‌اش در میان دو آب (شمال غربی ایران) به قتل رسید.^{۳۰} همچنین در ۲۴ اوت همان سال عطاالله رضوانی با شلیک گلوله در بندرعباس (جنوب ایران) به قتل رسید.^{۳۱} هیچ‌کدام از این قتل‌ها به‌طور مناسب مورد رسیدگی قرار نگرفتند.^{۳۲}

۲۸ <https://civilica.com/doc/388532/>: «ادامه حیات مواد قانونی تجویز کننده قتل های ناموسی در قانون جدید مجازات اسلامی»، سمانه

کازمی‌نیا و مصطفی باقری

۲۹ <https://iranhr.net/fa/articles/2918/>

۳۰ <https://www.hra-news.org/2014/hranews/اعدم-رسیدگی-مسئولین-به-قتل-یک-شهروند-بها/>

۳۱ http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2013/08/130819_u04_bahai_rezvani_killing.shtml

۳۲ <http://www.radiozamaneh.com/125291>

ارتداد و دیگر «جرایم» مذهبی

ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی برای توهین به پیامبر اسلام (سب النبی) و دیگر پیامبران اولوالعزم و توهین به امامان شیعه که آن‌ها را معصوم نامیده است، و همچنین انتساب زنا یا لواط به دختر پیامبر مسلمانان مجازات اعدام در نظر گرفته است.

در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مجازاتی برای ارتداد، سحر و جادوگری و دیگر مسائل از این دست به صراحت ذکر نشده است. با این وجود، ارتداد به طور خاص شامل ماده ۲۲۰ قانون مجازات اسلامی می‌شود و از آنجا که طبق قانون شریعت، مجازات ارتداد مرگ است، قاضی می‌تواند با استناد به ماده ۱۶۷ قانون اساسی آن را اعمال کند.

تکرار جرم

طبق ماده ۱۳۶ قانون مجازات اسلامی «هرگاه کسی سه بار مرتکب یک نوع جرم موجب حد شود و هر بار حد آن جرم بر او جاری گردد، حد وی در مرتبه چهارم اعدام است».

قانون مجازات اسلامی به طور خاص، جرایم موجب حدود را مشخص نکرده و تنها به مجازات مرگ برای چهارمین مورد سرقت در ماده ۲۷۸ اشاره کرده است.

با این حال، در مواد ۲۲۰ تا ۲۸۸ این قانون، مجازات‌های حدی چنین تعریف شده‌اند: فساد و زنا، فحشا، همجنس‌گرایی، قوادی، توهین به پیامبران، سرقت، نوشیدن الکل، قذف (متهم ساختن فردی به جرم زنا و لواط به غلط)، محاربه، افساد فی الارض و بغی.

سنگسار

قانون مجازات اسلامی مجازات سنگسار را برای متأهلین متهم به زنا در نظر گرفته است (ماده ۲۲۵). «در صورت عدم امکان اجرای رجم با پیشنهاد دادگاه صادر کننده» و با تأیید رییس قوه قضاییه حکم اعدام جایگزین خواهد شد.

کودک-مجرمان و مجازات اعدام

آخرین نسخه قانون مجازات اسلامی نیز حکم اعدام برای نوجوانان را حفظ کرده است و گرچه ماده ۸۹ تا ۹۵ اقدامات اصلاحی و مجازات‌های جایگزین را برای کودکان و نوجوانان پیشنهاد می‌کند، اما ماده ۹۱ صراحتاً جرایم موجب حدود و قصاص را از آن مستثنی می‌نماید. نکته قابل توجه این است که در ۷ سال گذشته تقریباً تمام اعدام‌های کودک-مجرمان بر اساس بند مربوط به قصاص و حدود صورت گرفته است.

ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی چه می‌گوید؟

طبق ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی، «در جرائم موجب حد یا قصاص هرگاه افراد بالغ کمتر از هجده سال، ماهیت جرم انجام شده و یا حرمت آن را درک نکنند و یا در رشد و کمال عقل آنان شبهه وجود

داشته باشد، حسب مورد با توجه به سن آنها به مجازات‌های پیش‌بینی شده در این فصل (مواد ۸۹ تا ۹۵) محکوم می‌شوند.»

اما طبق تبصره ذیل این ماده، تشخیص رشد و کمال عقل متهم در حین ارتکاب جرم با قاضی است. تبصره ماده ۹۱ می‌گوید «دادگاه برای تشخیص رشد و کمال عقل «می‌تواند» نظر پزشکی قانونی را استعلام یا از هر طریق دیگر که مقتضی بدانند، استفاده کند.» قید «می‌تواند» در این تبصره، دست قاضی را باز می‌گذارد تا بر مبنای تشخیص خود، از ارسال پرونده به پزشکی قانونی خودداری کند.

علاوه بر این، در حالی که ماده ۱۴۶ بیان می‌کند که افراد نابالغ مسئولیت کیفری ندارند، ماده ۱۴۷ مفاد قانون قبلی و قانون مدنی را در رابطه با بلوغ و سن مسئولیت کیفری تکرار می‌کند. دختران در ۹ سال قمری و پسران در ۱۵ سال قمری بالغ محسوب می‌شوند. بنابراین یک دختر ۸.۷ ساله و یک پسر ۱۴.۶ ساله می‌توانند به مجازات اعدام محکوم شوند.

موسی قربانی، نماینده سابق مجلس و معاون کمیته بازبینی قانون در مجلس شورای اسلامی که در نگارش پیش‌نویس و اصلاح قانون مجازات اسلامی جدید شرکت کرده بود، تأیید کرد که بر اساس قانون مجازات اسلامی جدید نیز کودکان و نوجوانان به مجازات اعدام محکوم می‌شوند. او گفت: «این قانون بر مبنای اجرای قصاص و حدود بنا شده است؛ به جز در مواردی که نوجوانی از ماهیت جنایی اقدام خود مطلع نباشد. از سوی دیگر، اگر نوجوان زیر ۱۸ سال به طور آگاهانه مرتکب قتل شود، تا رسیدن به سن ۱۸ سالگی در زندان یا مراکز اصلاح و تربیت (دارالتأدیب) نگهداری شده و پس از رسیدن به سن قانونی، قصاص اجرا خواهد شد، همانطور که پیش از این روال کار بوده است.»^{۳۳}

اکثر کودکان-مجرمانی که اعدام می‌شوند، تا زمانی که به سن ۱۸ سالگی برسند، در زندان یا مراکز اصلاح و تربیت نگه‌داشته می‌شوند. حکم این دسته از محکومان عمدتاً پس از سن ۱۸ سالگی اجرا می‌شود (بخشی «کودک-مجرمان» را در این گزارش ببینید).

قانون مبارزه با مواد مخدر

قانون مبارزه با مواد مخدر ایران در سال ۱۳۶۷ تصویب و در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹ اصلاح شده بود. هر دو اصلاحیه با هدف گسترش اختیارات قانونی و سخت‌تر کردن احکام به جهت مبارزه با مشکلات روبه رشد مواد مخدر در ایران صورت گرفته بود.

اصلاحات سال ۱۳۸۹ مجازات اعدام را برای داشتن ۳۰ گرم هروئین را در نظر گرفت و دسته‌های جدیدی از مواد مخدر را، همچون شیشه (مت‌آمفتامین)، وارد این قانون کرد. مجموع این قوانین مبارزه با مواد مخدر، از جمله اصلاحات سال ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹ مجازات اعدام را برای ۱۷ جرم مرتبط با مواد مخدر در نظر گرفته بود.^{۳۴} از جمله: چهارمین محکومیت برای جرایم مربوط به مواد مخدر در پرونده‌های جداگانه؛ کشت خشخاش، کوکا و یا کشت شاهدانه به

^{۳۳} <https://iranhr.net/fa/articles/3654/>

^{۳۴} <https://www1.essex.ac.uk/hri/documents/research-paper-iran-death-penalty-drug-crimes.pdf>

منظور تولید مواد مخدر، قاچاق بیش از پنج کیلوگرم تریاک و یا شاهدانه به داخل ایران؛ خرید، نگهداری، حمل و یا پنهان کردن بیش از پنج کیلوگرم تریاک و سایر مواد فوق برای بار سوم؛ قاچاق به داخل ایران، خرید یا فروش، تولید، توزیع و صادرات بیش از ۳۰ گرم هروئین، مرفین، کوکائین و یا مشتقات آن‌ها.

اصلاحات جدید حداقل مقدار مواد مخدری را که تولید و یا توزیع آن منجر به صدور حکم اعدام می‌شود، برای مواد مخدر صنعتی مانند هروئین، کوکائین و آمفتامین از ۳۰ گرم به ۲ کیلوگرم و برای مواد مخدر سنتی مانند تریاک و حشیش را از پنج کیلوگرم تا ۵۰ کیلوگرم افزایش داده است (ماده ۴۵ اصلاحیه جدید).

با توجه به این قانون، کسانی که پیش از این به اعدام محکوم شده بودند باید به حبس ابد و جریمه نقدی و کسانی که به حبس ابد محکوم شده بودند باید به ۳۰ سال زندان و جریمه نقدی محکوم شوند (ماده ۴۵).^{۳۵}

در این اصلاحیه ذکر شده که مجازات مرگ باید محدود به کسانی شود که در حین قاچاق مواد مخدر سلاح حمل کرده و یا از آن استفاده کرده باشند، نقش سرکردگی داشته باشند، حمایت مالی کرده باشند، از کودکان زیر ۱۸ سال و یا افراد مبتلا به جنون برای ارتکاب جرم استفاده کرده باشند و کسانی که پیش از این به دلیل جرایم مربوط به مواد مخدر به اعدام، حبس ابد و بیش از ۱۵ سال زندان محکوم شده باشند.^{۳۶ ۳۷} اجرای این اصلاحیه منجر به کاهش قابل توجه کل اعدام‌ها در دو سال گذشته شده است. با این حال، تعداد اعدام‌های برای اتهامات مربوط به مواد مخدر، همچنان بسیار بالا است.

متن کامل قانون جدید مبارزه با مواد مخدر در گزارش سالانه اعدام در سال ۲۰۱۷ موجود است.^{۳۸}

۳۵ Id. art. 45 ¶ 1.

۳۶ Id. art. 45(a)-(c)

۳۷ <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/iran-drug-law-amended-to-restrict-use-of-capital-punishment/>

۳۸ Annual Report on the Death Penalty, 2017, pp 43,44, https://iranhr.net/media/files/Rapport_iran_2018-gb-090318-MD2.pdf

روند دادرسی

در این گزارش نمی‌توان به بررسی گسترده آیین دادرسی و مراحل تشریفات قانونی در ایران پرداخت. اما نگاهی اجمالی به روند دادرسی‌های منجر به احکام اعدام در ایران، از نقض گسترده حقوق متهم، از دستگیری و بازجویی تا محاکمه، حکایت دارد.

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که ایران نیز به آن پیوسته است حاکمیت قانون را ترویج و بر حقوق قانونی برابر همه شخصیت‌های حقیقی فارغ از جنسیت، قومیت، باور یا اعتقاد، تأکید می‌کند و اشکال زیادی از تبعیض را ممنوع می‌دارد.

ماده ۱۴ این میثاق به طور مشخص به اهمیت یک سیستم قضایی بی‌طرف و دسترسی به وکیل و دادگاه عادلانه و وادار نکردن افراد به شهادت علیه خودشان یا اعتراف به جرم اشاره می‌کند. فقدان رویه عادلانه قضایی احتمالاً بزرگترین مانع برای توسعه قابل توجه در وضعیت حقوق بشر و به‌خصوص وضعیت مجازات مرگ در ایران است. شاید بتوان گفت که عدم بی‌طرفی قوه قضائیه و نابرابری افراد مقابل قانون، مهم‌ترین دلایل ساختاری عادلانه‌نبودن رویه قضائی در ایران به شمار می‌روند.

رئیس قوه قضائیه مستقیماً توسط عالی‌رتبه‌ترین مسئول سیاسی کشور یعنی رهبری انتخاب می‌شود. رئیس دیوان عالی کشور و تمامی قضات توسط رییس قوه قضائیه و بر اساس وابستگی‌های ایدئولوژیک و سوابق سیاسی‌شان انتخاب می‌شوند. این امر، قوه قضائیه را به یک ارگان سیاسی تبدیل می‌کند که نه می‌تواند بی‌طرف باشد و نه مستقل.

شهروندان در برابر قانون از حقوق مساوی برخوردار نیستند. مردان حقوق بیشتری نسبت به زنان؛ مسلمانان حقوق بیشتری نسبت به غیر مسلمانان؛ و مسلمانان شیعه حقوق بیشتری نسبت به مسلمانان سنی دارند.

در این بخش، ما به طور خلاصه به روند دادرسی، از دستگیری تا محکومیت به اعدام خواهیم پرداخت. به دلیل ماهیت خودسر دستگاه قضایی ایران، لزوماً همه این رویه‌ها برای پرونده‌های منجر به مجازات اعدام استفاده نمی‌شوند.

از دستگیری تا اثبات مجرمیت

دسترسی به وکیل

ماده ۳۵ قانون اساسی ایران حق دسترسی به وکیل را برای همه متهمان در نظر می‌گیرد. طبق قانون دادرسی کیفری که در سال ۲۰۱۳ نگاشته و در سال ۲۰۱۵ اصلاح شده است، دسترسی فرد مظنون به وکیل در مرحله قبل از محاکمه صورت می‌گیرد.^{۳۹} ماده ۴۸ قانون دادرسی کیفری می‌گوید: «با شروع تحت نظر قرار گرفتن، متهم می‌تواند تقاضای حضور وکیل نماید. وکیل باید با رعایت و توجه به محرمانه بودن تحقیقات و مذاکرات، با شخص تحت نظر ملاقات نماید و وکیل می‌تواند در پایان ملاقات با متهم که نباید بیش از یک ساعت باشد، ملاحظات کتبی خود را برای درج در پرونده ارائه دهد».

با این حال، در یک تبصره اضافه شده به ماده ۴۸، محدودیت‌هایی درباره حقوق مظنونان در رابطه با انتخاب وکیل اعمال شده است. تبصره اضافه‌شده می‌گوید: «در جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی و همچنین جرائم سازمان‌یافته که مجازات آنها مشمول ماده (۳۰۲) این قانون است، در مرحله تحقیقات مقدماتی طرفین دعوی، وکیل یا وکلای خود را از بین وکلای رسمی دادگستری که مورد تأیید رئیس قوه قضائیه باشد، انتخاب می‌نمایند. اسامی وکلای مزبور توسط رئیس قوه قضائیه اعلام می‌گردد».

این تبصره در پرونده‌های جنایی بزرگ و به ویژه زندانیان سیاسی و عقیدتی مورد استفاده قرار می‌گیرد و در جریان مراحل دادرسی، متهمان تنها می‌توانند وکیل خود را از فهرست تأیید شده توسط رئیس قوه قضائیه انتخاب کنند. در ژوئن ۲۰۱۸ (تیر ۱۳۹۷) قوه قضائیه اسامی ۲۰ وکیل را که اجازه دارند در تهران از متهمان پرونده‌های سیاسی و امنیتی دفاع کنند، اعلام کرد.^{۴۰}

با این وجود، طبق اطلاعاتی که سازمان حقوق بشر ایران به دست آورده است هیچکدام از افرادی که -صرفنظر از اتهامات- محکوم به اعدام شده‌اند، در مراحل اولیه پس از دستگیری خود به وکیل دسترسی نداشته‌اند.

شکنجه در هنگام بازداشت

اصل ۳۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، هر نوع شکنجه و اعتراف‌گیری اجباری را ممنوع می‌کند. با این حال، گزارش‌های جمع‌آوری شده توسط سازمان حقوق بشر ایران و دیگر سازمان‌های حقوق بشری غیر دولتی، نشان می‌دهند که شکنجه مظنونین به طور گسترده‌ای پس از دستگیری و در مرحله پیش از محاکمه، به منظور اعتراف‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

تقریباً تمامی زندانیان محکوم به مرگ که با سازمان حقوق بشر ایران در ارتباط بوده‌اند، شهادت دادند

^{۳۹} <https://iranhrdc.org/amendments-to-the-islamic-republic-of-irans-code-of-criminal-procedure-part-1/>

^{۴۰} <https://www.rferl.org/a/lowering-the-bar-tehran-white-list-excludes-most-lawyers-from-politically-charged-cases/29276192.html>

که برای اعتراف به جرمی که بدان متهم شده‌اند، مورد شکنجه قرار گرفتند. موضوع شکنجه تنها مختص به متهمان سیاسی یا امنیتی نیست. تقریباً تمام زندانیانی که برای جرایم مربوط به مواد مخدر بازداشت شده‌اند، در زندان‌های انفرادی نگهداری شده بودند و در مرحله تحقیقات پس از بازداشت، در حالی که به وکیل دسترسی نداشتند، مورد شکنجه‌های جسمی قرار گرفتند.

در بسیاری موارد، اعترافات گرفته شده تحت شکنجه، تنها مدرکی است که قاضی با استناد به آن حکم صادر می‌کند. همچنین در سایر پرونده‌های جنایی شامل تجاوز یا قتل عمد که در آن شواهد کافی علیه مظنون وجود ندارد، برای گرفتن اعتراف از شکنجه استفاده می‌شود.

در تاریخ ۷ شهریور ۱۳۹۹، سازمان حقوق بشر ایران اخبار مربوط دادگاه نوید افکاری را منتشر کرد. نوید که در ارتباط با اعتراض‌های سال ۱۳۹۷ در ایران بازداشت شده بود، زیر شکنجه وادار شد تا به قتل یک مأمور امنیتی اعتراف کند.^{۴۱} در پاسخ، قوه قضائیه جمهوری اسلامی با صدور بیانیه‌ای کلیه شواهد شکنجه و بی‌عدالتی قضایی را انکار کرد. سازمان حقوق بشر ایران متعاقباً اسنادی را دال بر شکنجه، منتشر کرد.^{۴۲} بر مبنای فایل صوتی دادگاه نوید افکاری، قاضی نه تنها به صحبت‌های نوید در مورد شکنجه اعتنا نمی‌کند، بلکه مدارک و شواهد را «تشریفات» می‌خواند.^{۴۳}

دادگاه‌ها و محاکمات

از میان اتهامات منجر به مجازات اعدام، اتهام قتل و تجاوز در دادگاه‌های کیفری مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. این در حالی است که همه اتهامات امنیتی، فساد و قاچاق مواد مخدر توسط دادگاه‌های انقلاب مورد بررسی می‌شوند.

دادگاه‌های انقلاب

دادگاه‌های انقلاب بلافاصله پس از انقلاب ۱۳۵۷ به دستور روح‌الله خمینی تأسیس شدند. این دادگاه‌ها به صورت موقت برای محاکمه مقامات حکومت سابق طراحی شده بودند. با این حال، ۴۲ سال است که این دادگاه‌ها به فعالیت خود ادامه داده‌اند.^{۴۴} روند دادرسی در دادگاه‌های انقلاب از شفافیت کمتری نسبت به دادگاه‌های عمومی (کیفری و مدنی) برخوردار است و قضات دادگاه‌های انقلاب اغلب از اختیارات قانونی خود سوء استفاده می‌کنند.^{۴۵} قضات این دادگاه‌ها معمولاً به بهانه‌هایی همچون در مرحله تحقیقات بودن، محرمانه بودن پرونده‌ها یا صلاحیت نداشتن وکیل، از دسترسی وکلا به پرونده موکلینی که برای مسائل مهم تحت بازجویی‌های سخت هستند، جلوگیری می‌کنند.

طبق گزارش احمد شهید، گزارشگر ویژه پیشین سازمان ملل متحد درباره وضعیت حقوق بشر در ایران که در سال ۲۰۱۴ با تمرکز بر سیستم قضائی ایران منتشر شد و در طی آن با ۱۳۳ نفر گفتگو

۴۱ <https://iranhr.net/fa/articles/4404/>

۴۲ <https://iranhr.net/fa/articles/4406/>

۴۳ <https://twitter.com/IHRights/status/1306175336422486016>

۴۴ <https://theglobepost.com/2018/02/22/iran-revolutionary-courts/>

۴۵ Six Judges accused of leading role in Iranian crackdown on free speech, The Guardian, July 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/31/six-judges-iran-crackdown-journalists-activists>

شده بود، ۴۵ درصد از مصاحبه شونده‌گان اظهار داشتند که اجازه دفاع از خود را در دادگاه پیدا نکرده بودند، در ۴۳ درصد موارد نیز محاکمه تنها چند دقیقه به طول انجامیده و ۷۰ درصد مصاحبه شونده‌گان اظهار کردند که اعترافاتی که به زور از ایشان اخذ شده بود، در دادگاه توسط قاضی مورد استفاده قرار گرفته یا حداقل بخشی از مدارک ارائه شده توسط دادستانی را تشکیل داده است. همچنین حدود ۶۵ درصد از مصاحبه شونده‌گان گزارش دادند که قاضی نشانه‌هایی از تعصب را بروز داده است؛ از جمله ملامت کردن یا بازجویی کردن متهم، محدود کردن و عدم اجازه به متهم برای صحبت کردن و ارائه دفاع از خود.^{۴۶}

در قطعنامه‌ای که سال ۲۰۱۹ از سوی اتحادیه اروپا صادر شد به موضوع محرومیت متهمان از دسترسی به وکیل و یا مشاور حقوقی و محرومیت نمایندگان کنسولگری‌ها، سازمان ملل و یا سازمان‌های حقوق بشری و همچنین استفاده از اعترافات اخذ شده تحت شکنجه به عنوان مدرک، در حالی که هیچ مکانیزم مستقلی برای اطمینان از پاسخگویی در دستگاه قضایی وجود ندارد، و نگرانی‌های جدی در خصوص سیاسی شدن قضات، به ویژه در دادگاه‌های انقلاب اشاره شده است.^{۴۷} در یک سری از مصاحبه‌های مجله حقوقی «حقوق ما»^{۴۸} که هر دوهفته یکبار توسط سازمان حقوق بشر ایران منتشر می‌شود، چندین وکیل و حقوقدان برجسته ایرانی در داخل کشور و جاهت قانونی این دادگاه‌ها را بر اساس قانون اساسی زیر سوال برده و خواستار انحلال آن شدند.^{۴۹}

تمام اتهامات مرتبط با جرائم امنیتی از جمله پرونده‌های فعالان سیاسی و مدنی و مواردی که از آن به عنوان محاربه و افساد فی الارض نام برده می‌شود، در کنار اتهام‌های مربوط به مواد مخدر، در این دادگاه‌ها مورد محاکمه قرار می‌گیرند.

روش‌های اثبات جرم

اعتراف یکی از رایج‌ترین روش‌های اثبات جرم در پرونده‌های مجازات اعدام است. همان‌طور که قبلاً اشاره شد، اعترافات غالباً تحت شکنجه اخذ می‌شوند. معمولاً در پرونده‌های امنیتی از اعترافات تلویزیونی علیه مخالفان سیاسی استفاده می‌شود، این اعترافات گاه حتی پیش از صدور حکم نهایی در رسانه‌ها پخش می‌شود.^{۵۰} از روش‌های دیگر اثبات گناه می‌توان به شهادت شهود عینی (شهادت دو مرد؛ زیرا شهادت زن نصف مرد ارزش دارد) اشاره نمود. علاوه بر این، طبق قانون مجازات اسلامی در صورت عدم وجود اعتراف یا شهادت شهود عینی در یک پرونده، قاضی می‌تواند بر اساس نظر شخصی و بدون هیچ گونه ارجاع به قوانین و مقررات تصمیم‌گیری کند.^{۵۱} از این وضعیت با عنوان «علم قاضی» نام برده می‌شود.^{۵۲} البته قانون تصمیم‌گیری قاضی را مستلزم دانش بدست آمده وی از مدارک و شواهد بین موجود از جمله شواهد حقیقی کرده و نه فقط اعتقاد شخصی مبنی بر اینکه متهم مجرم

۴۶ A/HRC/25/61

۴۷ https://www.google.com/url?q=https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0112_EN.pdf

۴۸ <https://iranhr.net/media/files/93.pdf>

۴۹ <https://iranhr.net/fa/journals/57/>

۵۰ <https://eaworldview.com/2016/07/iran-daily-terrorist-confessions-on-state-tv/>

۵۱ <https://fpc.org.uk/publications/ihrdueprocess/>

۵۲ International Journal of Social Sciences and Education, Volume 5, Issue 2, 2015: Changes in Personal Knowledge of the Judge with Emphasis on Islamic Punishment Law, Akram Asghari and Syed Ali Asghar Mosavi Rokni

است.^{۵۳} با این حال، مواردی وجود دارد که «علم قاضی» به صورت خودسرانه مورد استفاده قرار گرفته است. به عنوان نمونه در ۱۳۸۶ مکوان مولودزاده، کودک-مجرم که به اتهام «لواط به عنف» و در دادرسی‌ای بر پایه «علم قاضی» به اعدام محکوم شده بود، اعدام شد.

قسامه یا سوگند یاد کردن، راه دیگری برای اثبات جرم (قتل و صدمات بدنی) است. قسامه یکی از ضعیف‌ترین راه‌های اثبات وقوع جرم در فقه اسلامی و حقوق کیفری ایران است. قسامه زمانی انجام می‌شود که قاضی مورد قتل یا جراحت وارده را از موارد لوث تشخیص دهد و آن به صورت ادای سوگند توسط ۵۰ نفر از بستگان در قتل عمدی و ۲۵ نفر در قتل شبه‌عمد است. لوث به معنی وجود قرائن و دلایلی است که برای اثبات وقوع جرم کافی نباشد ولی ظن به راست بودن آن وجود داشته باشد. در طی این مراسم کسانی که قسم یاد می‌کنند، الزاما شاهد وقوع جرم نبوده و تنها بر اساس نسبت فامیلی با شاکی حق قسم‌خوردن را پیدا می‌کنند. در سال ۲۰۱۷ حداقل دو نفر بدون در دست بودن شواهد موثق یا حتی اعتراف، تنها بر اساس قسامه، به اتهام قتل عمد اعدام شدند. در یکی از این پرونده‌ها متهم اصرار داشت که بی‌گناه بوده و می‌تواند ثابت کند که در زمان وقوع جرم در شهر دیگری بوده است. با این وجود، ۵۰ نفر از اعضای خانواده شاکی سوگند یاد کردند که متهم مجرم است و او در تاریخ دوم خرداد ۱۳۹۶ در شهر مشهد اعدام شد.^{۵۴}

قسامه یا سوگند یاد کردن، راه دیگری برای اثبات جرم (قتل و صدمات بدنی) است. قسامه یکی از ضعیف‌ترین راه‌های اثبات وقوع جرم در فقه اسلامی و حقوق کیفری ایران است.^{۵۵} قسامه زمانی انجام می‌شود که قاضی مورد قتل یا جراحت وارده را از موارد لوث تشخیص دهد و آن به صورت ادای سوگند توسط ۵۰ نفر از بستگان در قتل عمدی و ۲۵ نفر در قتل شبه‌عمد است. لوث به معنی وجود قرائن و دلایلی است که برای اثبات وقوع جرم کافی نباشد ولی ظن به راست بودن آن وجود داشته باشد. در طی این مراسم کسانی که قسم یاد می‌کنند، الزاما شاهد وقوع جرم نبوده و تنها بر اساس نسبت فامیلی با شاکی حق قسم‌خوردن را پیدا می‌کنند. در سال ۲۰۱۷ حداقل دو نفر بدون در دست بودن شواهد موثق یا حتی اعتراف، تنها بر اساس قسامه، به اتهام قتل عمد اعدام شدند. در یکی از این پرونده‌ها متهم اصرار داشت که بی‌گناه بوده و می‌تواند ثابت کند که در زمان وقوع جرم در شهر دیگری بوده است. با این وجود، ۵۰ نفر از اعضای خانواده شاکی سوگند یاد کردند که متهم مجرم است و او در تاریخ دوم خرداد ۱۳۹۶ در شهر مشهد اعدام شد.^{۵۶}

در سال ۲۰۱۷ سازمان حقوق بشر ایران یک شماره کامل نشریه حقوقی خود به نام «حقوق ما» را به موضوع قسامه اختصاص داد و با چند وکیل و پژوهشگر مذهبی در این زمینه مصاحبه کرد. از آن زمان، بحث‌های بیشتری پیرامون مسئله قسامه در داخل ایران^{۵۷} و رسانه‌های فارسی خارج از کشور آغاز شده است.^{۵۸} در سال ۲۰۲۰ یک مورد قسامه اتفاق افتاد.^{۵۹}

۵۳ ماده ۲۱۱، قانون مجازات اسلامی جدید

۵۴ <https://iranhr.net/fa/articles/57/>

۵۵ Articles 313 and 336

۵۶ <https://www.iranhr.net/fa/articles/2897/>

۵۷ <https://www.hra-news.org/2014/hranews/یک-شهروند-بها-قتل-یک-شهروند-بها/>

۵۸ <http://www.bbc.com/persian/iran-43185108>

۵۹ به بخش «اعدام در عمل: قصاص» رجوع شود

صدا و سیما؛ بازجویانی در قامت خبرنگار

جمهوری اسلامی از ابتدای تاسیس خود در سال ۱۳۵۷، بارها از «اعترافات تلویزیونی» به عنوان ابزاری تبلیغاتی با هدف ایجاد ترس و توجیه مجازات‌های سنگین برای مخالفان سیاسی استفاده کرده است. وادار کردن زندانیان به اعتراف تلویزیونی، با شکنجه و تهدید یا وعده کاهش مجازات صورت می‌گیرد (گزارش موارد سال‌های گذشته را ببینید).^{۶۰}

این اعترافات اغلب در پی اعتراض عمومی به یک حکم؛ یا با هدف کاهش واکنش عمومی قبل از اعدام یک فرد پخش می‌شوند. براساس گزارش ژوئن ۲۰۲۰ سازمان‌های عدالت برای ایران و فدراسیون جهانی جامعه‌های حقوق بشر، «تلویزیون دولتی ایران طی دهه گذشته به عنوان ابزاری برای سرکوب مخالفان و ترساندن فعالان، اعترافات اجباری مشکوک حداقل ۳۵۵ نفر را به نمایندگی از جانب سرویس امنیتی جمهوری اسلامی پخش کرده است.»^{۶۱}

در تاریخ ۱۱ شهریور ۱۳۹۹، سازمان حقوق بشر ایران اسناد دادگاهی را منتشر کرد که نشان می‌داد نوید افکاری و برادرانش، حبیب و وحید، شکنجه شده و وادار به اعتراف اجباری شده‌اند. علی‌رغم اطلاع مکرر به قاضی و دادگاه در این باره، حکم اعدام و احکام سنگین حبس برای برادران افکاری صادر شد.^{۶۲} در ۱۵ شهریور، صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران بخش‌هایی از اعترافات اجباری نوید را برای رد شواهد و توجیه اقدامات صورت گرفته پخش کرد و برادران را برای مجازات و بستن راه آگاهی‌رسانی، به انفرادی منتقل کرد.^{۶۳} نوید در ۲۱ شهریور اعدام شد.^{۶۴} وحید و حبیب از ۵ سپتامبر به سلول انفرادی منتقل شدند و تا لحظه تنظیم این گزارش، ماه‌هاست که امکان تماس با بیرون از زندان را نیافته‌اند.^{۶۵}

پشت صحنه اعترافات تلویزیونی روح‌الله زم. در اینجا علی رضوانی، «بازجو-خبرنگار» صدا و سیما، در حال ضبط مصاحبه با روح‌الله زم دیده می‌شود. زم دو ماه بعد از این مصاحبه، اعدام شد. (عکس: تسنیم)

۶۰ <https://iranhr.net/fa/reports/#/>

۶۱ <https://apnews.com/article/2f5e336cb7f96c2829a98a522f705855>

۶۲ <https://iranhr.net/fa/articles/4406/>

۶۳ <https://iranhr.net/fa/articles/4418/>

۶۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4427/>

۶۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4579/>

نگهداشتن افراد در زندان انفرادی طولانی مدت، خود مصداق شکنجه است و در این مورد، بیشتر با هدف ارعاب و شکستن اراده زندانی برای جلوگیری از آگاهی‌رسانی بیشتر، صورت می‌گیرد.

در بسیاری از موارد، اعترافات اجباری قبل از شروع مراحل قانونی محاکمه، پخش می‌شوند و بعداً مورد استناد قضات قرار می‌گیرند. در اکتبر ۲۰۱۹، چند روز پس از دستگیری و استرداد روح‌الله زم از عراق، اعترافات اجباری این روزنامه‌نگار از صدا و سیما پخش شد.

برخی گزارشگران صدا و سیما نیز علناً به عنوان بازجو عمل می‌کنند. در یکی از اعترافات پخش شده، علی رضوانی، خبرنگار صدا و سیما در شرایطی از روح‌الله زم بازجویی می‌کرد که او آشکارا خسته و آشفته بود. روح‌الله زم در ۲۱ آذر اعدام شد.^{۶۶} سپیده قلیان، فعال حقوق کارگران، شکایتی را علیه آمنه‌سادات ذبیح‌پور، خبرنگار صدا و سیما ثبت کرد. این خبرنگار در سال ۲۰۱۹ برنامه‌ای تلویزیونی علیه سپیده و چند کنشگر دیگر بر مبنای اعترافات اجباری آن‌ها تولید و پخش کرده بود. پرونده شکایت علیه این کارمند تلویزیون حکومتی جمهوری اسلامی رد شد و سپیده خود به دلیل این شکایت، با اتهام‌های تازه‌ای روبه‌رو شد.^{۶۷} سپیده در زندان باقی ماند. ایرانیان در واکنش به اقدامات این کارمندان صدا و سیما، در رسانه‌های اجتماعی با به‌کارگیری هشتگ «#بازجو_خبرنگار»، صدای انزجار خود را از این عمل غیرانسانی و غیرحرفه‌ای به گوش دیگران رسانند.

عکس: آمنه‌سادات ذبیح‌پور و علی رضوانی، گزارشگران صدا و سیما که در شبکه‌های اجتماعی به «بازجو-خبرنگار» معروف شدند.

در تاریخ ۱۰ بهمن سال ۱۳۹۸، سیزده نهاد حقوق بشری از جمله سازمان حقوق بشر ایران و ECPM از اتحادیه اروپا خواستند تا اقدامات محدود کننده‌ای را علیه صدا و سیما و جمهوری اسلامی و مقامات آن به جهت تولید و پخش این اعترافات اجباری اتخاذ نماید. سازمان‌های مدافع حقوق بشر در

^{۶۶} <https://iranhr.net/fa/articles/4527/>

^{۶۷} <https://en.radiofarda.com/a/iran-activist-charged-for-accusing-tv-reporter-in-forced-confessions-case/30426148.html>

این بیانیه نوشتند: «ما به خاطر استفاده ممتد و نظاممند از اعترافات تلویزیونی که با توسل به شکنجه و بدرفتاری اخذ می‌شوند، به شدت نگرانیم و با توجه به موج‌های وسیع سرکوب اعتراضات آبان ماه ۱۳۹۸ و نقض گسترده حقوق بشر در این اعتراضات، این نگرانی شدیدتر و فوری‌تر شده است؛ چرا که مقام‌های جمهوری اسلامی بسیاری از بازداشت‌شدگان را به عنوان رهبران اعتراضات معرفی کرده‌اند و این موضوع می‌تواند این افراد را با خطر اخذ اعترافات اجباری و استفاده از این اعترافات علیه آنها برای محکومیت‌های سنگین و حتی اعدام روبه‌رو کند» بر اساس این بیانیه، از اوایل آبان ۲۰۱۹، همزمان با اعتراضات سراسری، صدا و سیما تا کنون حداقل ۲۲ اعتراف تلویزیونی اجباری بازداشت‌شدگان را پخش کرده است.^{۶۸}

کانال انگلیسی و فرانسوی صدا و سیما، موسوم به پرس تی‌وی، «تهیه‌کننده و پخش‌کننده بیشترین تعداد اعترافات اجباری و برنامه‌های تهمت‌پراکنی علیه فعالان ایرانی و جامعه مدنی ایران» بوده است که حداقل ۷۰ مورد توسط سازمان عدالت برای ایران در دهه گذشته ثبت شده است.^{۶۹}

آیین دادرسی و مجازات اعدام

پس از محکومیت به اعدام، زندانی در زندان نگهداری می‌شود. از زمان صدور حکم نهایی تا اجرای حکم ممکن است سال‌ها، ماه‌ها و گاه تنها چند هفته فاصله باشد. همه احکام اعدام باید به تصویب دیوان عالی کشور که رئیس آن توسط رئیس قوه قضاییه منصوب می‌شود، برسند. علاوه بر این، تایید رئیس قوه قضاییه (استیذان) قبل از اجرای تمامی اعدام‌های با اتهام قتل عمد (قصاص) الزامی است. بر اساس قوانین ایران، وکیل متهم باید ۴۸ ساعت پیش از اجرای حکم از آن مطلع شود. با این وجود، به‌ویژه در پرونده‌های سیاسی و امنیتی، این موضوع همیشه رعایت نمی‌شود. زندانی چندین روز قبل از اجرای حکم اعدام به سلول انفرادی منتقل و در آنجا در حالی که دستانش بسته است، نگهداری می‌شود. معمولاً یک روز قبل از اعدام، اجازه آخرین ملاقات با خانواده به زندانی داده می‌شود.^{۷۰}

روش اجرای مجازات اعدام

در قوانین کیفری ایران چندین روش اعدام از جمله حلق‌آویز، جوخه اعدام، مصلوب شدن و سنگسار تعریف شده است اما حلق‌آویز کردن روش اصلی اعدام در سال‌های اخیر بوده است. با این حال، در سال ۲۰۲۰، هدایت عبدالله‌پور، زندانی سیاسی کُرد، تیرباران شد.^{۷۱} اجرای این روش اعدام در ۳۰ سال گذشته کم‌سابقه بوده است.

روش‌هایش دیگر اعدام، کماکان در قوانین جمهوری اسلامی وجود دارند. بخشنامه‌ای که ۲۷ خرداد ماه ۱۳۹۸ از سوی رئیس قوه قضاییه صادر شد، توضیحات مفصلی درباره نحوه اجرای احکام اعدام از طریق حلق‌آویز، سنگسار و مصلوب کردن ارائه می‌دهد.^{۷۲}

^{۶۸} <https://justice4iran.org/persian/projects/faces-of-crime/joint-letter-to-the-european-union-council/>

^{۶۹} <https://www.barrons.com/news/iran-must-end-forced-confessions-of-prisoners-on-tv-rights-groups-01593072307?tesla=y>

^{۷۰} <https://iranhr.net/fa/articles/3512/>

^{۷۱} <https://iranhr.net/fa/articles/4294/>

^{۷۲} <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1152670>

اکثر اعدام‌ها در داخل زندان‌ها اجرا می‌شوند. در برخی از زندان‌ها اتاق‌های مخصوصی برای اعدام تعبیه شده است. حال آنکه در زندان‌های دیگر اعدام‌ها در محوطه اجرا می‌شوند.

در موارد قتل عمد، که متهم به قصاص نفس (اعدام) محکوم می‌شود، شاکی پرونده باید در صحنه اعدام حضور داشته باشد. مقامات ایران قصاص را به عنوان حق شاکی در نظر می‌گیرند و از همین رو، اعضای خانواده قربانیان قتل تشویق می‌شوند که مجازات اعدام را اجرا کنند. سازمان حقوق بشر ایران چندین گزارش را دریافت کرده که در آن اعضای خانواده قربانیان حکم اعدام را شخصا اجرا کرده‌اند. طبق قانون حضور قاضی اجرای احکام در هنگام اعدام و در صورت حکم قصاص نفس، حضور شکات (اعضای خانواده قربانی) به همراه قاضی اجرای احکام برای اجرای حکم اجباری است.

هنگامی که مجازات اعدام در مکان‌های عمومی اجرا می‌شود، این عمل معمولا با جرقه‌بیل صورت می‌گیرد. در این روش زندانیان با به بالا کشیده می‌شوند و یا شیئی که روی آن ایستاده‌اند، ناگهان واژگون می‌شود. به این صورت، زندانیان از خفگی و فشار به گردن جان خود را از دست می‌دهند و اغلب تا زمان لحظه مرگ چندین دقیقه زجر می‌کشند.

همان‌گونه که در ادامه این گزارش آمده، کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد اظهار داشته که اعدام‌های ملاء عام در مغایرت با مقررات میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و تخطی از ماده ۷ این میثاق است که می‌گوید «هیچکس نباید در معرض شکنجه یا رفتار تحقیرآمیز و مجازات غیرانسانی و وحشیانه قرار گیرد»؛ و همچنین ناقض ماده ۶ این کنوانسیون است که تأکید می‌کند «هر انسانی بطور ذاتی حق زندگی دارد».

از سال ۲۰۱۰ تاکنون اجرای هیچ مجازات سنگساری در ایران گزارش نشده است. این عمدتا به دلیل افزایش فشارهای بین‌المللی در دهه گذشته است که در پی کمپین نجات سکینه آشتیانی در سال ۲۰۱۰ به اوج خود رسید.^{۷۳}

اعدام در عمل

در این بخش، اجرای اعدام‌ها، اتهام‌هایی که بر اساس آن‌ها حکم اعدام صادر شده، دادگاه صادر کننده و نحوه اجرای احکام اعدام را در سال ۲۰۲۰ بررسی خواهیم کرد.

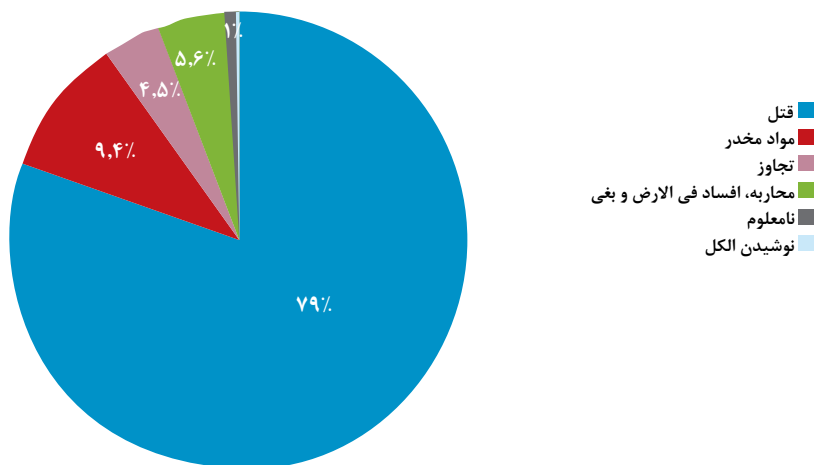
اتهام‌ها

همان‌طور که در بخش قبلی اشاره شد، بسیاری از جرایم در قانون ایران مجازات اعدام را در پی دارند. با این حال، قتل عمد (قصاص)، جرائم مربوط به مواد مخدر، محاربه، بغی، افساد فی الارض و تجاوز، رایج‌ترین اتهامات اعدام‌شدگان در سال ۲۰۲۰ به شمار می‌روند.

^{۷۳} <https://www.theguardian.com/world/sakineh-mohammadi-ashtiani>

لازم به ذکر است که فقدان رویه عادلانه قضایی، محاکمات ناعادلانه، اعتراف‌گیری اجباری، استفاده از شکنجه و ماهیت سیاسی نظام قضایی ایران، همگی مسائل مهمی‌اند که در هنگام تجزیه و تحلیل مجازات اعدام در ایران باید مورد توجه قرار گیرند. از این رو، اتهامات نشان داده شده در زیر، غالباً بر اساس اتهامات رسمی که از سوی مقامات ایران وارد شده، فهرست شده‌اند و توسط منابع مستقل به تأیید نرسیده‌اند.

اعدام‌ها در سال ۲۰۲۰ بر اساس اتهام‌ها

نمودار بالا نشان دهنده اتهام‌هایی است که بر اساس آن‌ها احکام اعدام‌های اجرا شده در سال ۲۰۲۰ صادر شده است. برای چهارمین سال متوالی طی هشت سال گذشته، ردیف اعدام‌ها با اتهام قتل عمد، اکثریت اعدام‌ها را تشکیل داده است.

اتهام قتل عمد رایج‌ترین اتهام استفاده شده برای احکام اعدام در سال ۲۰۲۰ بوده است و ۷۹ درصد کل موارد اعدام را شامل می‌شود. اتهامات مربوط به مواد مخدر ۹٫۴ درصد، تجاوز و آزار و اذیت جنسی ۴٫۵ درصد، و محاربه و افساد فی الارض و بغی ۶٫۵ درصد کل اعدام‌های این سال را تشکیل می‌دهند.

همچنین یک نفر به اتهام تکرار در مصرف مشروبات الکلی به عنوان یک «جرم مشمول حد» برای چهارمین بار، اعدام شد.

در مورد اتهامات سه نفر از کسانی که اعدام‌شان توسط سازمان حقوق بشر ایران تأیید شده است، اطلاعی در دست نیست.

در ایران اتهاماتی همچون قتل عمد و تجاوز به عنف، توسط دادگاه های جنایی (عمومی) رسیدگی می‌شوند؛ در حالی که اتهامات محاربه، افساد فی الارض و اتهامات مربوط به مواد مخدر توسط دادگاه‌های انقلاب مورد رسیدگی قرار می‌گیرند.

در بخش بعدی، جزئیات بیشتری را در خصوص اتهاماتی که اعدام‌ها بر اساس آن صادر شده، مورد بررسی قرار خواهیم داد و همچنین برخی موارد اعدام را با جزئیات مرور می‌کنیم.

اعدام‌های مربوط به اعتراضات

هزاران معترض به دنبال چندین اعتراض سراسری بین سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ در ایران دستگیر شدند. در تاریخ ۱۰ تیر ۱۳۹۹ سازمان حقوق بشر ایران در واکنش به اظهارات رئیس دادگستری استان اصفهان مبنی بر صدور «حکم مفسد فی الارض» برای هشت معترض، نسبت به اعدام احتمالی آنان هشدار داد.^{۷۴}

با توجه به تکذیب اولیه این خبر از جانب مقام‌های جمهوری اسلامی، سازمان حقوق بشر ایران بار دیگر تأکید کرد که حکم اعدام سه معترض به نام‌های سعید تمجیدی، امیرحسین مرادی و محمد رجبی در دیوان عالی کشور تأیید شده است (جزئیات بیشتر در مورد پرونده آنها در ادامه آمده است).^{۷۵} اعتراض عمومی نسبت به این احکام در فضای مجازی، باعث ایجاد کارزار آنلاین «اعدام نکنید» شد که می‌توانید جزئیات آن را در بخش «جنبش بخشش» بخوانید.

در تاریخ ۵ مرداد ۱۳۹۹، سازمان حقوق بشر ایران از رؤیت سندی مبنی بر تأیید حکم اعدام پنج معترض به اتهامات امنیتی در اصفهان خبر داد و نام آنها را «مهدی صالحی قلعه‌شاه‌رخی، محمد بسطامی، مجید نظری کندری، هادی کیانی و عباس محمدی» اعلام کرد.^{۷۶}

روز بعد دادگستری استان اصفهان بیانیه‌ای صادر کرد که در آن نوشته بود: «خبر انتشار یافته منتسب به رئیس کل دادگستری استان اصفهان مبنی بر قطعی شدن حکم اعدام ۸ نفر از اغتشاشگران سال‌های ۹۶ و ۹۸ از سوی برخی رسانه‌های معاند و فضا سازی آن در شبکه‌های اجتماعی کذب محض بوده و تاکنون هیچگونه تأیید اجرایی حکمی از سوی مراجع عالی قضایی در این خصوص واصل نگردیده است».^{۷۷}

سازمان حقوق بشر ایران به پشتوانه اسناد تأییدشده و با حمایت مردمی از جنبش «اعدام نکنید»، مصمم بود که برای توقف اعدام آنان تمامی تلاش خود را به کار گیرد.^{۷۸} در همین حال، یکی از معترضان به اتهام دروغین قتل در اصفهان اعدام شد. از آن جا که مجازات قتل طبق قوانین جمهوری

۷۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4297/>

۷۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4317/>

۷۶ <https://iranhr.net/fa/articles/4350/>

۷۷ <https://iranhr.net/fa/articles/4352/>

۷۸ <https://iranhr.net/fa/articles/4360/>

اسلامی «قصاص نفس» است، حکومت تلاش کرد تا با استفاده از این مجازات، هرگونه مسئولیت در اعدام مصطفی صالحی و نوید افکاری را از خود سلب کند. در این دو پرونده به طرز مشابهی، هر دو معترض به اتهام ساختگی قتل و بدون وجود اسناد و مدارک کافی، اعدام شدند. این اعدام‌ها خشم جامعه جهانی را برانگیخت و استفاده جمهوری اسلامی از مجازات اعدام برای سرکوب معترضان را آشکار کرد.

در بخش بعدی، جزئیات بیشتری را در خصوص اتهاماتی که اعدام‌ها بر اساس آن صادر شده، مورد بررسی قرار خواهیم داد و همچنین برخی موارد اعدام را با جزئیات مرور می‌کنیم.

مصطفی صالحی: معترضی که در سکوت اعدام شد

مصطفی صالحی یک کارگر ساختمانی ۳۳ ساله بود که در کهریزسنگ اصفهان در جریان اعتراضات سراسری آذر ۹۵ تا ۹۶ دستگیر شد. نیروهای امنیتی، مصطفی را به قتل «یک پاسدار» متهم کردند؛ در حالی که او هرگز این اتهام را نپذیرفت.^{۷۹}

با وجود این‌که در پرونده مصطفی هیچ مدرکی دال بر مجرمیت نبود، حکم اعدام او در زمستان ۱۳۹۷ در شعبه یکم دادگاه کیفری یک استان اصفهان صادر شد. به رغم آن‌که او حاضر نشده بود تن به اعتراف اجباری علیه خود دهد، این حکم در دیوان عالی کشور نیز به تایید رسید.

یک منبع مطلع به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «مصطفی صالحی بیش از یک سال را در سلول‌های انفرادی اطلاعات سپاه تحت فشار برای اعتراف اجباری قرار داشت.» به گفته این منبع، تنها مدرکی که علیه مصطفی صالحی استفاده شده بود، شهادت زنی از بازداشت‌شدگان

۷۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4369/>

بود که تحت فشار مجبور به «تک‌نویسی» و اعتراف علیه دیگر بازداشت‌شدگان تظاهرات شده بود.

پرونده مصطفی صالحی از رسانه‌ها دور نگه داشته شد و او در ۱۵ مرداد ۱۳۹۹ در زندان مرکزی اصفهان اعدام شد. مصطفی متأهل بود و دو فرزند کوچک داشت.

نوید افکاری: «دنبال یک گردن برای طناب‌شان می‌گردند»

نوید افکاری کارگر گچ‌کار و کشتی‌گیر ۲۷ ساله‌ای بود که در مسابقات کشوری مدال گرفته بود. او به همراه دو برادرش وحید و حبیب یک ماه و نیم پس از شرکت در اعتراضات مرداد ۱۳۹۷ در شیراز دستگیر و قتل یک مأمور حراست متهم شد. او در شعبه یک دادگاه انقلاب به اتهام محاربه به اعدام محکوم شد و همزمان به خاطر همان پرونده، در شعبه یک دادگاه کیفری استان فارس نیز به قصاص نفس محکوم شد. سازمان حقوق بشر ایران اسناد دادگاه و تخلفات نوید و برادرانش را در مراحل بازجویی و محاکمه آن‌ها منتشر کرد.^{۸۰} وکیل انتخابی آنها پس از تهدید مقامات قضایی و جایگزینی با وکیل تسخیری، استعفا داد.

در فایل ضبط شده از دادگاه که توسط سازمان حقوق بشر ایران منتشر شده است، شنیده می‌شود که نوید از خود دفاع می‌کند و خواستار دیدن تصاویر دوربین مداربسته‌ای است که از آن به عنوان مدرک علیه او استفاده شد.^{۸۱} قاضی این درخواست را رد می‌کند و مدارک را «تشریفات» می‌خواند.

برادران افکاری گفته‌اند که مورد شکنجه و ضرب و جرح قرار گرفتند و سایر اعضای خانواده نیز بازداشت شدند تا آن‌ها وادار به اعتراف اجباری شوند. قوه قضائیه تلاش کرد تا استفاده از شکنجه را رد کند ولی سازمان حقوق بشر ایران اسنادی دیگر دال بر شکنجه نوید و برادرانش ارائه کرد.^{۸۲} نوید در ۱۳ شهریور و برادرانش در ۱۵ شهریور ۱۳۹۹ به سلول‌های انفرادی منتقل

^{۸۰} <https://iranhr.net/fa/articles/4404/>

^{۸۱} <https://twitter.com/ihrights/status/1306175336422486016?s=12>

^{۸۲} <https://iranhr.net/fa/articles/4406/>

شدند و در آنجا نیز بشدت مورد ضرب و جرح قرار گرفتند.^{۸۳} در همین حال یک کمپین بین‌المللی گسترده با حضور فدراسیون‌های ورزشی، شخصیت‌ها، سیاستمداران و افراد مشهور در حال انجام تلاش برای نجات جان او بودند. به رغم این تلاش‌ها، مقام‌های جمهوری اسلامی نوید افکاری را روز ۲۱ شهریور ۱۳۹۹ در زندان شیراز اعدام کردند.^{۸۴}

کارشناسان حقوق بشر سازمان ملل با محکوم‌کردن اعدام نوید، در بیانیه‌ای نوشتند: «اعدام افکاری، دومین اعدام در رابطه با اعتراضات دو ماه گذشته، همراه با تکرار نگران‌کننده مجازات اعدام برای معترضان، نگرانی‌ها را در خصوص واکنش آینده مقامات نسبت معترضین و هر گونه ابراز عقیده مخالفی افزایش می‌دهد.»^{۸۵}

جمله‌ای از نوید افکاری که طی یک پیام صوتی به بیرون از زندان فرستاده بود، در افکار عمومی ماندگار شده است: «دنبال یک گردن برای طناب دارشان می‌گردند.»

پس از اعدام نوید افکاری، دو برادر هم‌پرونده‌اش به نام‌های وحید و حبیب، تا لحظه تنظیم این گزارش، ماه‌هاست که در سلول انفرادی نگهداری می‌شوند و دسترسی ایشان با بیرون از زندان قطع شده است.^{۸۶}

در معرض خطر اعدام

سعید تمجیدی، امیرحسین مرادی و محمد رجبی

امیرحسین مرادی، محمد رجبی و سعید تمجیدی به جرم شرکت در اعتراضات آبان ۱۳۹۸ دستگیر و در شعبه ۱۵ دادگاه انقلاب تهران به ریاست قاضی ابوالقاسم صلواتی در بهمن سال ۹۸ محاکمه و با اتهام «مشارکت در تخریب اموال عمومی و آتش‌سوزی به قصد مخالفت با نظام» و «اقدام مسلحانه»، به ۲۲۲ ضربه شلاق و در مجموع ۳۸ سال زندان و اعدام محکوم شدند.

^{۸۳} <https://iranhr.net/fa/articles/4418/>

^{۸۴} <https://iranhr.net/fa/articles/4427/>

^{۸۵} <https://iranhr.net/fa/articles/4430/>

^{۸۶} <https://iranhr.net/fa/articles/4579/>

سعید و محمد پیش از این با شنیدن خبر دستگیری امیرحسین به ترکیه گریختند و در آنجا درخواست پناهندگی کردند. با این حال، پس از سفر حسن روحانی به ترکیه، نیروهای امنیتی این دو نفر را از طریق مرز زمینی به ایران دیپورت کردند. چندین منبع آگاه به سازمان حقوق بشر ایران گفتند که این سه معترض برای اخذ اعتراف اجباری، در بازداشت‌گاه شکنجه شده‌اند.^{۸۷} در تاریخ ۲۰ تیر، وکیل سعید و محمد، در توئیتر خود اعلام کرد که احکام اعدام موکلان وی در دیوان عالی کشور تایید شده و نوشت: «تاکنون اجازه ورود در پرونده به ما داده نشده است ولی امیدواریم بتوانیم با درخواست اعاده دادرسی حکم مزبور را نقض کنیم.»^{۸۸}

به دنبال کارزار بزرگ اینترنتی «اعدام نکنید» که برای آزادی آن‌ها راه افتاد، چهار وکیل به نمایندگی از این سه معترض بیانیه‌ای صادر و اعلام کردند درخواست آنها برای اعاده دادرسی در تاریخ ۳۰ تیر توسط دادگاه عالی پذیرفته شده است.^{۸۹}

خبرگزاری ایسنا در ششم آذر گزارش داد که «با حکم رئیس دیوان عالی کشور، اعاده دادرسی سه محکوم اعدامی حوادث آبان ماه در دیوان عالی کشور پذیرفته شد و پرونده مجدداً در شعبه دیگری (هم عرض) رسیدگی می‌شود.»^{۹۰} به گفته یکی از وکلای آنها، دادرسی مجدد پرونده این افراد در شعبه هم‌عرض قرار است روز ۲۰ اسفند ۱۳۹۹ آغاز شود.^{۹۱}

مهدی صالحی، محمد بسطامی، مجید نظری کندی، هادی کیانی و عباس محمدی

مهدی صالحی قلعه‌شاهرخی، ۳۷ ساله؛ محمد بسطامی، ۲۸ ساله؛ مجید نظری کندی، ۲۶ ساله؛ هادی کیانی، ۳۰ ساله و عباس محمدی، ۲۹ ساله؛ در رابطه با اعتراضات سراسری آذر ۹۵ / دی ۹۶ در اصفهان بازداشت شدند.

تیرماه ۱۳۹۹، پس از آنکه رئیس دادگستری اصفهان در یک سخنرانی اعلام کرد که هشت

۸۷ <https://iranhr.net/fa/articles/4317/>

۸۸ <https://twitter.com/MostafaNili58/status/1281557315716603905?s=20s>

۸۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4337/>

۹۰ <https://iranhr.net/fa/articles/4518/>

۹۱ <https://twitter.com/drpacknia/status/1367069053702049792?s=12>

معترض به اتهام «افساد فی الارض» محکوم شده‌اند؛ سازمان حقوق بشر ایران با صدور بیانیه‌ای درباره احتمال اعدام مخفی این معترضان، هشدار داد.^{۹۲}

روز پنجم مرداد سال ۹۹، سازمان حقوق بشر ایران فاش کرد که پنج تن از معترضان در شعبه ۲ دادگاه انقلاب تهران در ماه بهمن به اعدام محکوم شده‌اند و این حکم در دیوان عالی کشور تأیید شده است. بر اساس دادنامه‌ای که به رؤیت این سازمان رسیده است، اتهام‌های زیر به آن‌ها وارد شد: «بغی از طریق تلاش و فعالیت موثر در جهت پیشبرد اهداف اغتشاش‌گران، محاربه از طریق به‌کار بردن سلاح گرم و قصد سلب امنیت اجتماع و تیراندازی به مأمورین، افساد فی الارض از طریق بر هم زدن امنیت عمومی و هدایت اغتشاش‌گران منتهی به اخلال در نظم و امنیت عمومی و تشویش اذهان عمومی.»^{۹۳}

متهمان در دادگاه گفته بودند که برای اخذ اعترافات دروغین شکنجه شده‌اند و در تمام مراحل دادرسی به وکلای انتخابی دسترسی نداشتند.^{۹۴}

اعدام به جرم محاربه، افساد فی الارض و بغی در سال ۲۰۲۰

با توجه به تعاریف کلی و مبهم محاربه، افساد فی الارض و بغی، این اتهام‌ها می‌توانند برای طیف وسیعی از جرایم، حتی اعتراض‌های ساده، به کار گرفته شوند و مجازات اعدام را برای متهم در پی داشته باشند. علاوه بر این، اتهام‌های مذکور در دادگاه‌های انقلاب اسلامی رسیدگی می‌شوند. بسیاری از قضات مشهور این دادگاه‌ها، خود را در برابر متهمان سیاسی نه به عنوان قاضی بی‌طرف، بلکه «سرباز انقلاب» خوانده‌اند^{۹۵} و خود را ملزم به مقابله با فعالان سیاسی دانسته‌اند. در زمان‌هایی که توجیه حکم اعدام از نظر حقوقی دشوار است، قضات دادگاه انقلاب عنوان اتهامی افساد فی الارض را با دستی باز به کار می‌گیرند تا متهم را به مرگ محکوم کنند.

آمار مجازات اعدام در سال ۲۰۲۰ تصویری واضح‌تر در این باره به دست می‌دهند. در این سال حداقل ۱۵ نفر به اتهام محاربه، افساد فی الارض و بغی اعدام شدند. این آمار نسبت به سال ۲۰۱۹ که ۹ نفر با این اتهام‌ها اعدام شدند، افزایش قابل توجهی (نزدیک به دو برابر) را نشان می‌دهد.

۹۲ <https://twitter.com/drpacknia/status/1367069053702049792?s=12>

۹۳ <https://iranhr.net/fa/articles/4297/>

۹۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4352/>

۹۵ <https://www.khabaronline.ir/news/145445/>

برخی از حقایق در مورد اعدامهای مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰:

- ۱۵ نفر با اتهام محاربه، افساد فی الارض و بغی اعدام شدند
- ۸ مورد از این اعدامها رسماً اعلام شدند
- ۳ نفر با اتهام سرقت مسلحانه اعدام شدند
- ۹ نفر با اتهام ارتباط با گروه‌های مخالف اعدام شدند
- اتهام دو نفر از اعدام‌شدگان، جاسوسی بود
- یک روزنامه‌نگار پناهنده، به دلیل نشر اخبار و تحلیل‌های مخالف با نظام، ربوده و اعدام شد
- ۹ نفر از اعدام‌شدگان از اقلیت‌های اتمیکی بودند

برخی اعدام شده‌گان با اتهام محاربه، افساد فی الارض و بغی روح الله زم: ربایش و اعدام به جرم اطلاع‌رسانی (افساد فی الارض)

روح‌الله زم، سردبیر وبسایت آمد نیوز بود. کانال تلگرامی این وبسایت خبری، بیش از یک میلیون عضو داشت. زم که به عنوان پناهنده سیاسی مقیم فرانسه بود، در مهرماه ۱۳۹۸ هنگام سفر به عراق ربوده و به ایران انتقال داده شد.^{۹۶} در نخستین روزهای پس از ربایش و قبل از شروع هرگونه دادرسی قانونی، اعترافات اجباری وی از برنامه ۲۰:۳۰ شبکه یک صداوسیما جمهوری اسلامی پخش شد.

روح‌الله زم در شعبه ۱۵ دادگاه انقلاب تهران به ریاست قاضی ابوالقاسم صلواتی محاکمه شد. ابوالقاسم صلواتی در حالی به قضاوت این پرونده منصوب شد که زم پیشتر در مورد او در کانال تلگرامی‌اش افشاکری کرده بود. در یک سیستم قضایی بی‌طرف متناسب با استانداردهای جهانی، فردی که بالقوه می‌تواند کینه شخصی از متهم داشته باشد، نباید به قضاوت در پرونده او گمارده شود.

اندکی پس از شروع روند محاکمه، غلامحسین اسماعیلی، سخن‌گوی قوه قضائیه، اظهار کرد که «دادگاه ۱۳ مورد از اتهامات روح‌الله زم را به عنوان موارد افساد فی الارض در نظر گرفته و وی را به اعدام محکوم کرده است.» از جمله موارد دیگر اتهامی، «اهانت به مقامات دولتی و تحریک مردم به شورش، حمایت از محکومین به اتهامات امنیتی در ایران، انتشار دروغ، مشارکت گسترده در ایجاد حریق، تخریب و برهم زدن سیستم اقتصادی و اقدام علیه امنیت داخلی و

^{۹۶} <https://iranhr.net/fa/articles/4301/>

خارجی جمهوری اسلامی» بود.

روز ۱۸ آذر ۱۳۹۹، غلامحسین اسماعیلی، سخنگوی قوه قضاییه، فاش کرد که حکم اعدام روح الله زم در دیوان عالی کشور تایید شده است.^{۹۷} زم روز ۲۲ آذر به اتهام افساد فی الارض اعدام شد.^{۹۸} در ۲۴ آذر، کارشناسان سازمان ملل با صدور بیانیه‌ای اعدام وی را «غیر منطقی و نقض جدی تعهدات ایران طبق قوانین بین‌المللی» خواندند.^{۹۹} اعدام زم همچنین باعث واکنش شدیدی چهره‌های سیاسی و نهادهای صنفی روزنامه‌نگاران شد. اعتراض فعالان مدنی و روزنامه‌نگاران همچنین باعث شد که یک اجلاس تجاری میان ایران و اروپا که قرار بود با سخنان محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی و جوزپ بورل، رئیس سیاست خارجی اتحادیه اروپا افتتاح شود، به تعویق بیفتد.^{۱۰۰}

هدایت عبدالله‌پور: تیرباران به خاطر تأمین سرپناه برای احزاب کُرد مخالف (بغی)

هدایت عبدالله‌پور، زندانی سیاسی کُرد، در تاریخ ۲۶ خرداد ۱۳۹۵ در روستایی در حوالی شهر اشنویه، استان آذربایجان غربی، دستگیر شد. یک روز پیش از دستگیری او، بین نیروهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و حزب دموکرات کردستان ایران درگیری روی داده بود. هدایت عبدالله‌پور که خود در آن درگیری حضور نداشت، تنها به دلیل تأمین غذا و سرپناه برای اعضای حزب دموکرات کردستان، بازداشت شد.

در پی شکایت سپاه و صدور حکم در شعبه اول دادگاه انقلاب اسلامی ارومیه، هدایت به اتهام بغی به اعدام محکوم شد. حکم او در شعبه ۴۷ دیوان عالی کشور لغو و برای رسیدگی مجدد به شعبه دوم دادگاه انقلاب اسلامی ارومیه ارجاع شد.

هدایت مجدداً در دادگاه انقلاب به اعدام محکوم شد و این بار شعبه ۴۷ دیوان عالی کشور حکم را پذیرفت. در ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۹، پس از انتقال وی به مکانی نامعلوم و قطع ارتباط این زندانی سیاسی با بیرون از زندان، سازمان حقوق بشر ایران در مورد اعدام قریب الوقوع وی هشدار داد.^{۱۰۱} در ۲۱ خرداد سازمان حقوق بشر ایران گزارش داد که هدایت ۲۰ روز قبل در زندان اشنویه مخفیانه اعدام شده و مقامات به خانواده وی گفته‌اند که محل دفن وی را فاش

۹۷ <https://iranhr.net/fa/articles/4523/>

۹۸ <https://iranhr.net/fa/articles/4527/>

۹۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4531/>

۱۰۰ <https://www.france24.com/en/diplomacy/20201215-iran-faces-backlash-over-hanging-of-france-based-dissident>

۱۰۱ <https://iranhr.net/fa/articles/4248/>

نمی‌کنند.^{۱۰۲} در ۴ تیر فرهاد عبدالله‌پور، برادر هدایت، به سازمان حقوق بشر ایران گفت که سرانجام خانواده وی گواهی مرگ هدایت را دریافت کرده‌اند. طبق مندرجات گواهی فوت، هدایت در ۲۲ اردیبهشت ۱۳۹۹ تیرباران شده بود. پس از دهه ۶۰، اعدام از طریق تیرباران پدیده‌ای نادر به شمار می‌رود.^{۱۰۳}

در تاریخ ۱۴ تیر، کارشناسان حقوق سازمان ملل با صدور بیانیه‌ای، اعدام هدایت را محکوم کردند.^{۱۰۴} هنوز جسد او به خانواده‌اش تحویل داده نشده است.

حمید راست‌بالا، کبیر سعادت‌جهانی و محمدعلی آرایش: شکنجه و اعدام برای عضویت در گروه‌های مخالف (بعی)

سه زندانی سنی مذهب به‌نام‌های حمید راست‌بالا، کبیر سعادت‌جهانی و محمدعلی آرایش روز ۱۱ دی ۱۳۹۹ بدون اجازه ملاقات آخر با بستگان خود در زندان مرکزی مشهد اعدام شدند. اتهام این سه زندانی «بعی از طریق عضویت در گروه سلفی حزب الفرقان و عضویت در جبهه همبستگی ملی اهل سنت ایران» بوده است.

این سه زندانی که در طول دادرسی به وکیل انتخابی دسترسی نداشتند، در شعبه ۱ دادگاه انقلاب مشهد به اعدام محکوم شده بودند. این افراد در ۱۳۹۴ همراه با چند تن دیگر در مشهد بازداشت شدند و به مدت ۱۰ الی ۱۲ ماه در سلول‌های انفرادی تحت شکنجه بودند. بنا بر اطلاعات منابع، بازپرس پرونده، خود شخصا آنان را با شلاق شکنجه می‌کرد.

آنان در حالی به اتهام عضویت در گروه «حزب الفرقان» اعدام شدند که گروه مذکور از سال ۱۳۷۶ در ایران فعالیتی ندارد و عمده متهمان در این سال‌ها کودک بودند.^{۱۰۵}

مصطفی سلیمی: اعدام پس از فرار به علت شیوع کووید-۱۹ (محرابه)

مصطفی سلیمی، زندانی سیاسی کُرد، روز ۲۳ فروردین ۱۳۹۹ در زندان سقز اعدام شد. او سال ۱۳۸۲ به اتهام محاربه از طریق «عضویت در احزاب مخالف کرد و درگیری مسلحانه»، در دادگاه انقلاب به اعدام محکوم شد. به دنبال شیوع کووید-۱۹ در زندان سقز و شورش

۱۰۲ <https://iranhr.net/fa/articles/4276/>

۱۰۳ <https://iranhr.net/fa/articles/4294/>

۱۰۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4305/>

۱۰۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4562/>

زندانیان در اعتراض به مدیریت نابسامان کنترل ویروس، مصطفی و تعدادی از زندانیان در فروردین موفق شدند فرار کنند.

او به اقلیم کردستان عراق پناه برد اما بدون اینکه فرصتی برای پناهندگی به وی داده شود، دستگیر و به ایران منتقل شد. مصطفی سلیمی اندکی پس از دستگیری، اعدام شد.^{۱۰۶}

عبدالباسط دهانی: «دیگر نتوانستم شکنجه را تحمل کنم» (محاربه)

عبدالباسط دهانی، زندانی بلوچ، روز چهارم اردیبهشت ۱۳۹۹ در زندان زاهدان اعدام شد. او سال ۱۳۹۵ در شهر سراوان، استان سیستان و بلوچستان، دستگیر و به اتهام «اقدام علیه امنیت ملی از طریق محاربه» توسط شعبه ۱ دادگاه انقلاب زاهدان به مرگ محکوم شد.

صدور حکم اعدام عبدالباسط دهانی بر مبنای اعترافات زیر شکنجه بود اما دادگاه این موضوع را در نظر نگرفت. او پیش از اعدام در نامه‌ای از زندان، نوشت: «دست‌های من را بسته و آویزانم کردند؛ "جوجه کباب" شدم. به کف پاها با کابل با آخرین ضربه می‌زدند و کف پاهایمان را با فندک اتمی داغ می‌دادند، خلاصه خانواده‌یمان را دستگیر کرده و تهدید کردند که باید اعتراف کرده و هر چی می‌گوییم، قبول کنی. من تاب این همه شکنجه‌ها را نداشتم. مجبور به اقرارهای واهی آنها شدم و حال در دادگاه محکوم به اعدام شدم، آن هم به اتهامات ساختگی»^{۱۰۷}

شهرز کاظمی: اعدام به خاطر سرقتی که در آن هیچ کس صدمه ندید (محاربه)

شهرز کاظمی نورالدین‌وند، به خاطر سرقت مسلحانه در سال ۱۳۹۵، با اتهام محاربه، به اعدام در ملاء عام محکوم شد.

مدارک دادگاه شهرز کاظمی که به دست سازمان حقوق بشر ایران رسیده، نشان می‌دهند که کسی در جریان سرقت، آسیبی ندیده و تنها شلیک گلوله به شیشه تلافروشی به قصد ورود و دو تیر هوایی به هنگام فرار، باعث صدور حکم اعدام شده است.

در بخشی از اظهارات شهرز کاظمی، مندرج در حکم دادگاه، آمده است: «رفتم داخل مغازه و

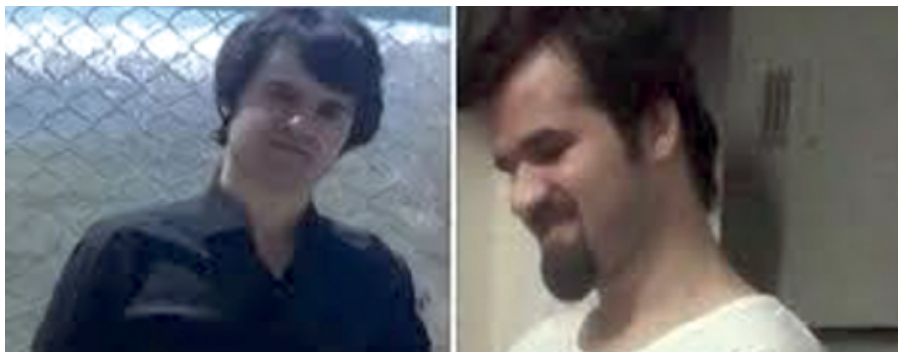
۱۰۶ <https://iranhr.net/fa/articles/4191/>

۱۰۷ <https://iranhr.net/fa/eng/articles/4216/>

به صاحب مغازه گفتیم که از بدبختی این کار را می‌کنیم و پول برای عروسی ندارم و شرمندۀ شما هستیم».

دادگاه، او را به اعدام در محل وقوع سرقت محکوم کرد اما حکم احتمالاً به دلیل محدودیت‌های ناشی از شروع ویروس کرونا، روز ۹ مهر ۱۳۹۹ در زندان دستگرد اصفهان اجرا شد.^{۱۰۸}

دیاکو رسول‌زاده و صابر شیخ‌عبدالله: رد اتهام حتی زیر شکنجه (محرابه)

دیاکو رسول‌زاده و صابر شیخ‌عبدالله روز ۲۸ شهریور سال ۱۳۸۹ به اتهام کار گذاشتن بمب در مراسم رژه مهاباد که قرار بود به مناسبت سی‌امین سالگرد آغاز جنگ ایران و عراق برگزار شود، دستگیر شدند.

آن‌ها به‌رغم شکنجه‌های مکرر در زمان بازجویی، این اتهام را رد کردند. با این حال، در شعبه ۱ دادگاه انقلاب مهاباد به ریاست قاضی جوادی‌کیا محکوم شناخته شدند و مجازات اعدام برایشان تعیین شد. این حکم یک بار در شعبه ۴۷ دیوان عالی کشور نقض شد اما در مرتبه دوم مورد تأیید قرار گرفت. صابر و دیاکو در ۲۴ تیر سال ۱۳۹۹ در زندان مرکزی ارومیه اعدام شدند.^{۱۰۹}

در خطر اعدام

امان‌الله بلوچی و حافظ عبدالرحیم کوهی: دو روحانی اهل سنت (محرابه)

طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران، محاکمه روحانیون در صلاحیت دادگاه ویژه روحانیت است. بنابراین، دادگاه انقلاب صلاحیت رسیدگی به اتهام آنان را نداشته است.

۱۰۸ <https://iranhr.net/fa/articles/4451/>

۱۰۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4324/>

با این حال، علی‌رغم اسنادی که نشان می‌دهد آن‌ها فارغ‌التحصیلان «مدرسه علمیه منبع العلوم کوه ون» هستند، دادستان عمومی و انقلاب دادگاه زاهدان ادعا کرده است که هیچ سندی مبنی بر ادعای روحانی بودن آنها وجود ندارد.

این افراد هیچ‌گاه اتهامات وارده را قبول نکردند و تصریح کرده‌اند که برای اخذ اعترافات اجباری مورد شکنجه قرار گرفته‌اند. منابعی به سازمان حقوق بشر ایران گفتند که «پرونده ایشان شکل گروگانگیری به خود گرفته و گفته‌اند ۳ نفر دیگر که در این پرونده نامشان آمده و فراری هستند، بیرون از ایران، بیاورید تا حکم اعدام این دو متهم را لغو کنیم و تخفیف بدهیم.»^{۱۱۰}

آن‌ها برای اعدام از ۲۹ دی‌ماه ۱۳۹۹ به سلول‌های انفرادی انتقال یافتند و خانواده‌های آن‌ها برای آخرین ملاقات فراخوانده شدند. ساعاتی بعد، این دو روحانی به سلول‌های خود بازگردانده شدند و به دلایل نامعلومی مجدداً به بازداشت‌گاه وزارت اطلاعات منتقل شدند. آن‌ها همچنان در معرض خطر اعدام هستند.^{۱۱۱}

حیدر قربانی: حکم اعدام به اتهام عضویت در گروه مخالف (بغی)

حیدر قربانی، متولد ۱۳۵۲ و اهل کامیاران است. مهرماه ۱۳۹۵ همراه با یکی از دوستانش در کامیاران بازداشت شد.

حیدر قربانی مهر ماه ۱۳۹۸ در شعبه یک دادگاه کیفری سمنج با اتهام «مشارکت در قتل عمد» به ۳۰ سال زندان محکوم شد.

۱۱۰ <https://iranhr.net/fa/articles/4585/>

۱۱۱ <https://iranhr.net/fa/articles/4588/>

با این حال پرونده‌ای موازی با اتهام «بغی و عضویت در حزب دمکرات کردستان ایران» در شعبه یک دادگاه انقلاب سنندج برای او گشوده شد که برای این پرونده محکومیت اعدام صادر شد. این حکم ۱۵ مرداد ۱۳۹۹ در شعبه ۲۷ دیوان عالی کشور تأیید و به اجرای احکام زندان سنندج ارسال شد.

این زندانی سیاسی در حالی با اتهام «بغی» به اعدام محکوم شده، که به گفته صالح نیک‌بخت، وکیل مدافعش، «در هیچ زمان و مکانی از اسلحه علیه نظام یا علیه مردم در کشور استفاده نکرده» است.^{۱۱۲}

احمدرضا جلالی: یک گروگان دو تابعیتی در خطر اعدام (افساد فی الارض)

دکتر احمدرضا جلالی، پزشک و محقق ۴۹ ساله سوئدی-ایرانی، به دعوت رسمی دانشگاه تهران به ایران سفر کرده بود که در ۵ اردیبهشت ۱۳۹۵ توسط عوامل وزارت اطلاعات دستگیر شد و سه ماه را در بازداشتگاه این وزارتخانه گذراند. او با اتهام «افساد فی الارض از طریق جاسوسی برای اسرائیل» توسط دادگاه انقلاب تهران به اعدام محکوم شد. دکتر جلالی در پیامی که از زندان فرستاد، گفت که بی‌گناه است و برای اخذ اعتراف تحت فشار و شکنجه قرار گرفته است. با این حال، حکم این پژوهشگر در دیوان عالی کشور تأیید شد.

در ۴ آذر ۱۳۹۹، او را برای اجرای حکم اعدام به انفرادی زندان اوین^{۱۱۳} بردند تا به رجایی‌شهر منتقل کنند.^{۱۱۴} سازمان حقوق بشر ایران در همان روز با صدور بیانیهای خواستار اقدام سریع جامعه جهانی برای جلوگیری از اعدام او شد.^{۱۱۵} سازمان ایتالیایی Hands Off Cain (به قایبل دست نزنید)، سازمان حقوق بشر ایران، سازمان با هم علیه مجازات اعدام و چندین سازمان مدافع حقوق بشر دیگر، در نامه مشترکی که در ۵ آذر ۱۳۹۹ منتشر شد، از مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا خواستند تا برای توقف مجازات اعدام جلالی، فوراً اقدام کند.^{۱۱۶}

در پی واکنش شدید بین‌المللی و تماس مقام‌های سوئدی با وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی، حکم اعدام جلالی در آن زمان به اجرا در نیامد اما خطر اعدام کماکان او را تهدید می‌کند. احمدرضا جلالی تا تاریخ ۱۴ اسفند ۹۹، ۱۰۰ روز را در سلولهای انفرادی بند ۲۰۹ زندان اوین گذراند و تا لحظه تنظیم این گزارش، کماکان در انفرادی به سر می‌برد. به گفته همسرش،

۱۱۲ <https://iranhr.net/fa/articles/4439/>

۱۱۳ <https://iranhr.net/fa/articles/4505/>

۱۱۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4552/>

۱۱۵ <https://www.iranhr.net/fa/articles/4505/>

۱۱۶ https://www.ecpm.org/wp-content/uploads/Updated_Urgent-Appeal-for-Dr-Djalali_to-HRVP_-Josep-Borrell.pdf

دکتر جلالی از حق دسترسی به وکیل خود محروم شده و در طول ۱۰۰ روز تنها یک ملاقات با خانواده‌اش در ایران داشته است. او از روز انتقال به انفرادی، با همسر و فرزندان‌ش که در سوئد زندگی می‌کنند، تماس نداشته است.^{۱۱۷}

اعدام به اتهام مصرف الکل

مصرف مشروبات الکلی در ایران جرم است و مشمول مجازات حد می‌شود. حد نوشیدن مشروب الکلی، شلاق است. با این حال، طبق ماده ۱۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: «هرگاه کسی سه بار مرتکب یک نوع جرم موجب حد شود و هر بار حد آن جرم بر او جاری گردد، حد وی در مرتبه چهارم اعدام است.»

بنابراین، اگر فردی به جرم نوشیدن مشروبات الکلی دستگیر شود، در سه بار نخست دستگیری، به او ۸۰ ضربه شلاق زده می‌شود اما چهارمین بار به اعدام محکوم می‌شود.

در سه دهه گذشته، هیچ اعدامی برای مصرف الکل در ایران مستند یا به طور رسمی اعلام نشده بود تا سال ۱۳۹۹، زمانی که شخصی معروف به م.م در ۱۸ تیر در مشهد اعدام شد. برخی رسانه‌ها هويت او را مرتضی جمالی اعلام کردند.^{۱۱۸}

مرد ۵۱ ساله به جرم نوشیدن الکل اعدام شد

روز ۱۸ تیر ۱۳۹۹ یک مرد ۵۱ ساله به دلیل تکرار در نوشیدن مشروبات الکلی اعدام شد. حسین حبیب شهری، وکیل متهم، به سازمان حقوق بشر ایران گفت که موکل وی در سال ۹۵

۱۱۷ <https://iranhr.net/fa/articles/4654/>

۱۱۸ <https://www.radiofarda.com/a/iran-mashhad-judiciary-defends-executing-man-for-drinking-alcohol/30717990.html>

یا ۹۶ دستگیر شد و به جرم مصرف نوشیدنی الکلی برای ششمین بار، به اعدام محکوم شد.^{۱۱۹} سه روز پس از آنکه سازمان حقوق بشر ایران اعدام وی را گزارش کرد، وبسایت روزنامه دولتی خراسان خبر را تایید کرد و گزارش داد که «توبه» وی رد شده بود. در بند ج. ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ و همچنین مواد ۱۱۴ تا ۱۱۹ قانون مجازات اسلامی، قضات این اختیار را دارند تا در صورت «توبه» متهم، وی را تبرئه یا از رئیس قوه قضائیه درخواست عفو کنند.

در گزارشی که وبسایت روزنامه خراسان منتشر کرده، به صورت تلویحی گفته شده، علت رد شدن «توبه» متهم این بود که ادعا داشت «مشروب الکلی مصرف نکرده است».^{۱۲۰}

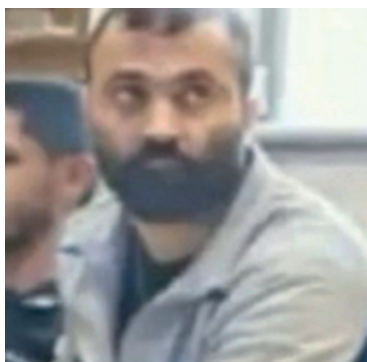
اعدام‌های مربوط به تجاوز جنسی در سال ۲۰۲۰

تجاوز جنسی از جمله اتهاماتی است که طبق قانون مجازات اسلامی مجازات اعدام دارند. در سال ۲۰۲۰، حداقل ۱۲ نفر به اتهام تجاوز به عنف اعدام شدند. ۱۶ نفر در سال ۲۰۱۹ و ۲۳ نفر در سال ۲۰۱۸ با این اتهام اعدام شدند. مانند سایر اتهامات، گزارش‌هایی مبنی بر استفاده از شکنجه و اعترافات اجباری در مورد متهمان وجود دارد.

برخی از حقایق در مورد اعدام شدگان به اتهام تجاوز جنسی:

- ۱۲ نفر به اتهام تجاوز جنسی اعدام شدند
- ۱۰ اعدام توسط منابع رسمی اعلام شد

افراد اعدام‌شده به اتهام تجاوز جنسی

شهاب جاوید: ۱۰ سال در انتظار اعدام

شهاب جاوید روز ۲۸ آذر ۱۳۹۹ یک مرد در زندان مرکزی قم به اتهام «تجاوز به عنف و آدم‌ربایی» اعدام شد. او پیش از اجرای حکم، حدود ۱۰ سال را در زندان گذرانده بود.

یک منبع مطلع به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «شهاب جاوید همیشه منکر اتهامات وارده بود و در طول این سال‌ها بارها برای مقامات قضایی نامه نوشت و گفت که من در این پرونده هیچ نقشی نداشتم اما این حکم تایید شد. خانواده شاکلی در سال ۹۷ گفته

۱۱۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4312/>

۱۲۰ <https://iranhr.net/fa/articles/4319/>

بودند ما رضایت می دهیم و همان سال تا پای چوبه دار رفت و حکم اجرا نشد و به سلولش بازگردانده شد. یکبار دیگر سال ۹۸ هم شهاب برای اجرای حکم به مدت شش روز در انفرادی بود و این حکم اجرا نشد».

به دلیل شفاف نبودن روند دادرسی در قوه قضاییه جمهوری اسلامی، از چگونگی رسیدگی قضایی به پرونده شهاب جاوید اطلاعی در دسترس نیست.^{۱۲۱}

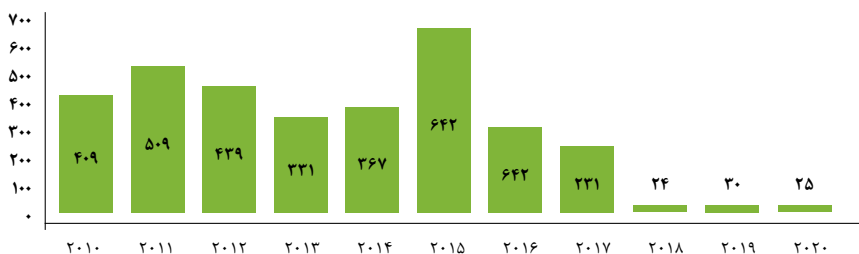
اعدام به اتهامات مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰

براساس گزارش‌های ثبت و تأییدشده در بخش آمار سازمان حقوق بشر ایران، دست کم ۲۵ نفر با اتهامات مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰ اعدام شده‌اند. اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در سه سال گذشته نسبت به سال ۲۰۱۷ میلادی کاهش ۹۰ درصدی داشته‌اند. اصلاحات قانون مبارزه با مواد مخدر که در نوامبر ۲۰۱۷ اعمال شده است، به مدت سه سال متوالی، منجر به کاهش قابل توجهی در تعداد اعدام‌های مربوط به جرایم مواد مخدر شده است. اصلاحات قانون مبارزه با مواد مخدر که در آبان‌ماه ۱۳۹۶ اجرایی شد، دست کم در کوتاه‌مدت، باعث کاهش قابل توجه تعداد اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر شده است.

برخی از حقایق در مورد اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰:

- ۲۵ نفر اعدام شدند
- فقط ۴ مورد از اعدام‌های مربوط به مواد مخدر توسط منابع رسمی اعلام
- اعدام‌ها در ۱۲ استان مختلف صورت گرفت
- درصد بالایی از قربانیان اعدام‌ها، اقلیت‌های اتمیکی به ویژه بلوچ‌ها بودند

اعدام‌های مربوط به مواد مخدر ۲۰۲۰-۲۰۱۰

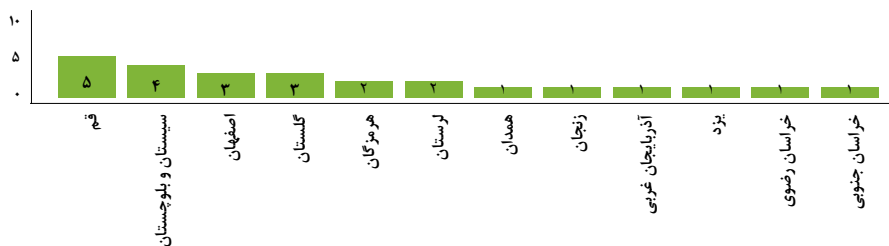
۱۲۱ <https://iranhr.net/fa/articles/4540/>

براساس گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران، به طور متوسط بین سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۷ سالانه حداقل ۴۰۳ نفر به جرایم مرتبط با مواد مخدر اعدام شده‌اند. نمودار بالا نشان می‌دهد که تعداد اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در سه سال گذشته نسبت به سال‌های پیش از آن، به شکل چشمگیری کاهش داشته است.

تفکیک ماهانه اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰

توزیع جغرافیایی اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰

در سال ۲۰۲۰ اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در ۱۲ استان مختلف اجرا شده‌اند.

برخی اعدام‌شدگان با جرایم مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰

اتهام‌های مربوط به مواد مخدر نیز مانند اتهام‌های امنیتی در دادگاه‌های انقلاب بررسی می‌شوند. همانطور که پیش‌تر گفته شد، این دادگاه‌ها به طور سیستماتیک حقوق متهمان در برخورداری از یک دادرسی عادلانه را نقض می‌کنند. دست‌کم ۲۵ تن در سال ۲۰۲۰ میلادی با اتهام‌های مربوط به مواد مخدر اعدام شده‌اند. از ۲۵ اعدامی که سازمان حقوق بشر ایران ثبت و تایید کرده است، ۷ مورد (۲۸ درصد) مربوط به اقلیت‌های اتمیکی بلوچ بوده است. در ادامه، سرگذشت برخی از اعدام‌شدگان را خواهید خواند. بقیه موارد نیز در وب‌سایت سازمان حقوق بشر ایران در دسترس قرار دارند.^{۱۲۲}

عبدالله قنبرزهی و عبدالعزیز شاهبخش

عبدالله قنبرزهی به مدت سه سال در اصفهان زندانی بود. او روز ۲۱ تیر ۱۳۹۹ همراه با عبدالعزیز شاهبخش با اتهامات مربوط به مواد مخدر در زندان مرکزی اصفهان اعدام شد.^{۱۳۳}

مهرشاد براهویی

مهرشاد براهویی، زندانی بلوچ، روز ۲۲ مهر ۱۳۹۹ با اتهامات مربوط به مواد مخدر در زندان قاین، استان خراسان جنوب، اعدام شد. به گفته یک منبع آگاه، «مهرشاد، سابقه کیفری قبلی نداشته است.»^{۱۳۴}

پیمان صفایی

پیمان صفایی ۳۴ ساله به اتهام حمل ۷۵ کیلوگرم مت‌آمفتامین دستگیر و به اعدام محکوم شد. به گفته منابع آگاه، پیمان تأکید کرده بود که تنها رانندگی را بر عهده داشته و مواد مخدر متعلق به فرد دیگری بود که او نیز به ۱۸ سال زندان محکوم شد. پیمان روز ۵ آبان ۱۳۹۹ در زندان مرکزی الیگودرز اعدام شد.^{۱۳۵}

بهنام ریگی و شعیب ریگی

بهنام ریگی و شعیب ریگی، دو زندانی بلوچ، حدود چهار سال قبل از اعدام، به اتهام حمل ۵۰ کیلوگرم تریاک دستگیر شدند. به گفته منابع آگاه، «برایشان قاچاق مسلحانه مواد مخدر زده بودند. در حالی که بهنام و شعیب عضو سپاه بودند و اسلحه آنها قانونی بوده است.»

این دو نفر در بامداد ۲۹ آذر ۱۳۹۹، در زندان مرکزی زاهدان اعدام شدند.^{۱۳۶}

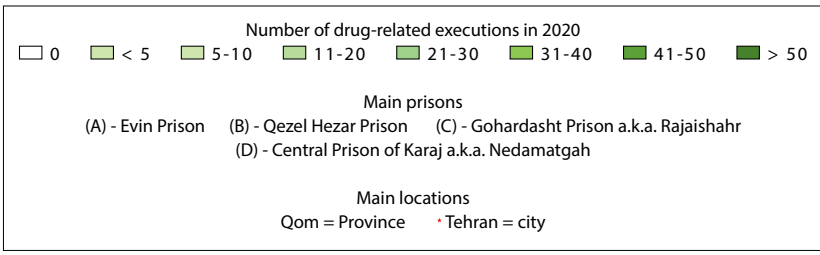
۱۳۳ <https://iranhr.net/fa/articles/4330/>

۱۳۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4466/>

۱۳۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4477/>

۱۳۶ <https://iranhr.net/fa/articles/4542/>

نقشه ۱: توزیع جغرافیایی اعدام‌های مربوط به مواد مخدر در سال ۲۰۲۰

مهربان براهویی و خداداد نهتانی

مهربان براهویی ۶۰ ساله و خداداد نهتانی ۷۳ ساله در تاریخ ۶ دی ۱۳۹۹ با اتهامات مربوط به مواد مخدر در زندان مرکزی زاهدان اعدام شدند. اطلاعات چندانی در مورد جزئیات پرونده این شهروندان بلوچ در دسترس نیست. به گفته یک منبع، براهویی در بازجویی‌ها تأکید کرده بود که «با خودروی شخصی در سطح شهر زاهدان مسافرکشی می‌کرده که یک مسافر به عنوان بار، مواد مخدر در خودروی او کار گذاشته است.» او دی‌ماه ۱۳۹۶ بازداشت شده بود.^{۱۲۷}

در معرض خطر اعدام

۲۶ آذر ۱۳۹۹، سازمان حقوق بشر ایران گزارش داد که احکام اعدام حدود ۵۰ زندانی محکوم به اعدام به اتهامات مربوط به مواد مخدر که در بند ۱۵ زندان مرکزی ارومیه نگهداری می‌شوند، تأیید شده است.

یک منبع مطلع به سازمان حقوق بشر گفت: «رئیس زندان و کمیسیون عفو و بخشودگی این زندانیان را تحت فشار گذاشته‌اند که درخواست عفو و بخشش کنند. ولی از آنجا که بسیاری از این زندانیان منکر اتهامات خود هستند و هیچ‌گاه اعترافی نکرده‌اند، نگرانند که این یک تله باشد و تقاضای عفو و بخشش آنها به منزله پذیرش و اقرار تلقی شود. پیشتر هم یک بار ساعت ۱۱ شب آمدند و از یک زندانی همین عفو و بخشودگی خواستند و صبح آمدند، بردند حکمش را اجرا کردند.»^{۱۲۸}

سه سال پس از اجرای اصلاحات جدید قانون مبارزه با مواد مخدر: تأثیرات، کاستی‌ها و آینده

اندکی بیش از سه سال پیش، در تاریخ ۱۴ نوامبر ۲۰۱۷ (۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶)، قانون جدید مجازات برای جرایم مرتبط با مواد مخدر که در آن مکانیزمی برای کاهش صدور حکم اعدام و تقلیل حکم محکومان به اعدام و حبس ابد پیش‌بینی شده بود، اجرایی شد. این قانون منجر به کاهش قابل توجه تعداد اعدام‌های مربوط به مواد مخدر شد. به طوری که آمار اعدام‌ها از متوسط سالانه ۳۶۰ نفر تا پیش از قانون جدید، به میزان متوسط ۲۷ اعدام در سال در سه سال گذشته رسید.

با این حال، سازمان حقوق بشر ایران و ECPM نظر خود را که در گزارش سالانه ۲۰۱۸ درج شد، بار دیگر تکرار می‌کنند: «عدم تناسب بین جرم و مجازات در احکام جدید نیز وجود دارد. اغلب زندانیانی که پیش از اجرایی شدن قانون جدید به اعدام محکوم شده بودند پس از بررسی مجدد پرونده، فارغ از نوع و میزان جرم، به ۳۰ سال زندان و ۲۰۰ میلیون تومان جریمه محکوم شدند.»^{۱۲۹}

^{۱۲۷} <https://iranhr.net/fa/articles/4551/>

^{۱۲۸} <https://iranhr.net/fa/articles/4535/>

^{۱۲۹} IHR Annual Report on the Death Penalty in Iran, 2018, Page 30 https://iranhr.net/media/files/Rapport_iran_2019-GB-BD.pdf

مشکل رویه عادلانه قضایی در اصلاحات جدید نیز پیش‌بینی نشده است. تمام پرونده‌های متهمان مربوط به مواد مخدر در دادگاه انقلاب مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. گزارش‌های جمع‌آوری شده توسط سازمان حقوق بشر ایران نشان می‌دهند که متهمان مواد مخدر طی هفته‌های پس از بازداشت به طور سیستماتیک تحت شکنجه قرار می‌گیرند. اغلب آنها در زمان بازداشت به وکیل دسترسی ندارند و زمانی که وکیل وارد پرونده آن‌ها می‌شود، متهمان «اعتراف» کرده‌اند و مراحل بازجویی تمام شده است.^{۱۳۰} محاکمات در دادگاه انقلاب اغلب در مدت بسیار کوتاهی برگزار می‌شوند و وکیل در این دادگاه‌ها کار زیادی از پیش نمی‌برد. موضوع رویه عادلانه قضایی و محاکمه عادلانه در اصلاحات جدید در قانون مبارزه با مواد مخدر مطرح نشده است.

فشارهای بین‌المللی دلیل اصلی موافقت مقامات جمهوری اسلامی با معرفی اصلاحیه جدید قانون مبارزه با مواد مخدر بود. یک عامل مهم این بود که کشورهای اروپایی تصمیم‌گیرنده در زمینه بودجه پروژه‌های UNODC (دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد)، به دلیل آمار بالای اعدام‌ها، تمایلی به تأمین بودجه پروژه‌های بعدی در ایران از خود نشان ندادند. با این حال، نشانه‌هایی وجود دارد که برخی کشورها، مانند ایتالیا، ممکن است همکاری‌های خود را در این زمینه با جمهوری اسلامی از سر بگیرند. سازمان حقوق بشر ایران، Reprieve و سازمان ایتالیایی «به قابل دست‌نزد» نگرانی خود را از تعهد دولت ایتالیا برای ارائه حمایت‌های مقابله با مواد مخدر به جمهوری اسلامی ایران ابراز کرده‌اند. روز یکم دی‌ماه ۹۹، این سه سازمان از لوییجی دی مایو، وزیر امور خارجه ایتالیا خواستند تا کمک‌هایی را که دولت ایتالیا در حال حاضر در این زمینه به ایران ارائه می‌دهد، اعلام نموده و تضمین کنند که تا زمانی که دولت ایران به طور کامل مجازات اعدام را برای جرایم مرتبط با مواد مخدر لغو نکند، هیچ کمک دیگری ارائه نخواهد داد.^{۱۳۱}

برای اطلاعات بیشتر، لطفاً به گزارش تفصیلی سازمان حقوق بشر ایران تحت عنوان «روند اعدام‌ها و بررسی پرونده محکومان، شش ماه پس از اجرایی شدن لایحه جدید قانون مبارزه با مواد مخدر» که ماه مه ۲۰۱۸ (خرداد ۱۳۹۷) منتشر شده است، رجوع کنید.^{۱۳۲}

اعدام برای اتهام قتل: قصاص

قصاص به نوعی از مجازات اشاره دارد که در آن، فرد محکوم مطابق با آسیبی که به قربانی وارد کرده، از آسیب بدنی تا قتل، مورد تلافی قرار می‌گیرد. قصاص نفس حکمی است که در قانون مجازات اسلامی جدید حفظ شده و برای قتل عمد صادر می‌شود. در این روش، دولت مسئولیت اعدام را بر روی شانه‌های خانواده قربانی قرار می‌دهد. احکام اعدام قصاص همچنین برای مجرمان نوجوان اعمال می‌شود، زیرا طبق شریعت اسلام، سن مسئولیت کیفری دختران ۹ سال و برای پسران ۱۵ سال قمری است. علاوه بر این تحت قانون مجازات اسلامی مجازات اعدام به صورت تبعیض‌آمیزی بر اساس جنسیت و مذهب (صفحه ۲۶ این گزارش را مشاهده کنید) صادر می‌شود.^{۱۳۳}

^{۱۳۰} <https://www.hrw.org/news/2015/12/16/iran-bid-end-drug-offense-executions>

^{۱۳۱} <http://www.handsoffcain.info/azioneurgente/appeal-of-reprieve-ihf-and-hoc-to-the-italian-government-not-to-provide-support-to-the-death-penalty-in-iran-60321267>

^{۱۳۲} <https://iranhr.net/fa/articles/3325/>

^{۱۳۳} Annual report on the death penalty in Iran- 2013, page 11.

علاوه بر نابرابری شهروندان در برابر قانون قصاص، در خصوص نقض رویه عادلانه در این پرونده‌ها نیز گزارش‌های زیادی ارائه شده است. استفاده از شکنجه برای اخذ اعتراف و محاکمات شتاب‌زده، بدون صرف زمان کافی برای انجام تحقیقات مستقل از شاهدان، نمونه‌هایی از آن به حساب می‌آیند.

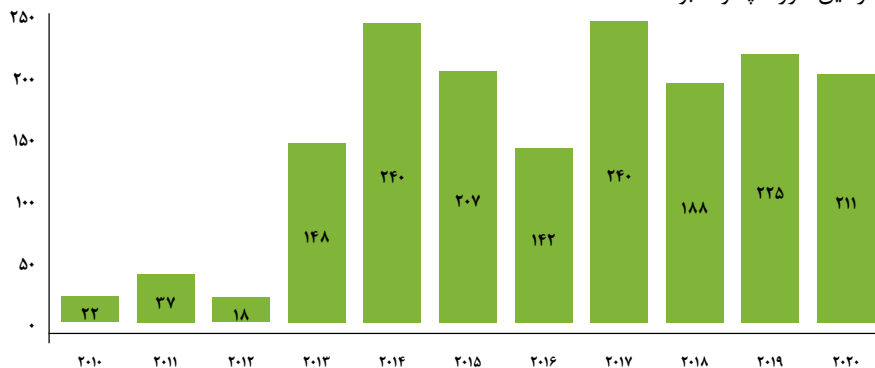
در سال ۲۰۲۰ قصاص نفس عمده‌ترین اتهام اعدام‌شدگان را تشکیل داده است.

برخی از حقایق مربوط به قصاص نفس در سال ۲۰۲۰:

- اتهام ۲۱۱ نفر از اعدام‌شدگان، قتل عمد بود (۲۲۵ مورد در سال ۲۰۱۹)
- اجرای ۶۸ قصاص نفس (۳۲ درصد کل قصاص‌ها) از سوی منابع رسمی اعلام شده است
- ۵۴ قصاص نفس تنها در زندان رجایی‌شهر کرج انجام شده است
- چهار تن از اعدام‌شدگان قصاص نفس را کودک-مجرمانی تشکیل می‌دادند که زمان ارتکاب جرمی که به آن متهم شده بودند، زیر سن قانونی (کمتر از ۱۸ سال) داشتند
- ۸ زن در میان اعدام‌شدگان بودند
- ۲ تن از معترضان با اتهام غیرمستند قتل، به قصاص نفس محکوم و اعدام شدند
- ۱ تن در ملاء عام به دار آویخته شد

اعدام‌های قصاص نفس از سال ۲۰۱۰

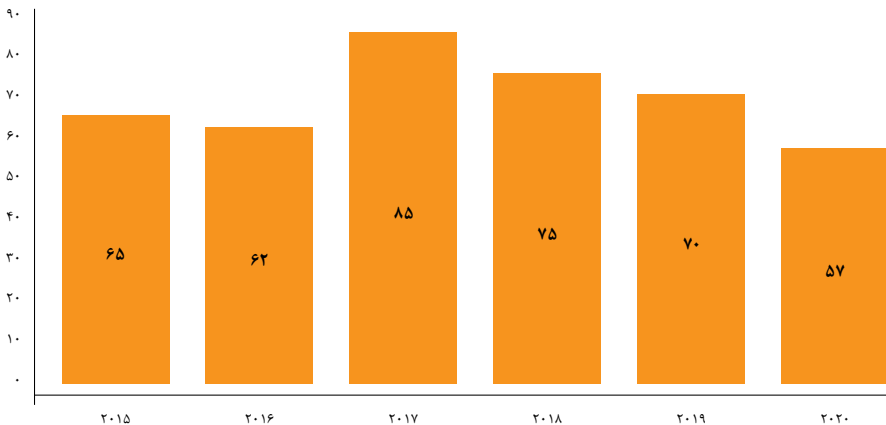
طبق گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران، بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰، دست‌کم ۱۶۷۸ نفر با اتهام قتل عمد، قصاص شده‌اند. نمودار زیر نشان می‌دهد که روند اعدام‌ها با حکم قصاص نفس در این دوره چگونه بوده است.

تعداد قصاص نفس‌های اجرا شده بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲ نسبت به سال‌های دیگر کم‌تر بوده است اما این آمار در سال ۲۰۱۳ بطور چشم‌گیری افزایش یافت و از آن زمان به بعد، در محدوده‌ای بالاتر باقی ماند. افزایش تعداد اعدام متهمان به قتل عمد (قصاص نفس) در سال ۲۰۱۳ همزمان بود با کاهش نسبی اعدام‌های مربوط به مواد مخدر که در پی بالاگرفتن انتقادهای جامعه بین‌الملل رخ داد. در سال ۲۰۲۰ حکم قصاص نفس دست‌کم ۲۱۱ نفر به اجرا درآمد که این میزان همچنان جزو بالاترین‌های ۱۱ سال گذشته است.

زندان رجایی‌شهر کرج: مکان اصلی اجرای حکم قصاص نفس

توزیع جغرافیایی اعدام متهمان به قتل عمد (قصاص نفس) به طور دقیق در بخش «جنش بخشش» در صفحه ۶۶ ارائه خواهد شد. با این حال، مجموعه گزارش‌های سالانه سازمان حقوق بشر ایران نشان می‌دهد که طی شش سال گذشته، میزان قابل توجهی از این اعدام‌ها، در یک زندان واحد در استان البرز اجرا شده است. زندان رجایی‌شهر کرج (که پیشتر به عنوان گوهردشت شناخته می‌شد)، نه تنها محل اجرای بیشترین احکام قصاص است، بلکه احکام اعدام بسیاری از زندانیان سیاسی، بخصوص کسانی که به احزاب کرد وابستگی داشته‌اند، در این زندان صورت گرفته است. جمهوری اسلامی این احزاب را غیرقانونی می‌داند. در سال ۲۰۲۰ دست‌کم ۵۴ حکم قصاص نفس در این زندان اجرا شده است. این تعداد ۲۵ درصد از کل قصاص نفس‌ها را شامل می‌شود.

در نمودار بالا تعداد احکام قصاص نفس اجرا شده در زندان‌های استان البرز/تهران از سال ۲۰۱۵ نشان داده شده است. زندان رجایی‌شهر (واقع در استان البرز) زندانی است که در آن غالباً احکام قصاص اجرا می‌شوند. ۵۴ قصاص نفس از ۵۷ قصاص نفس اجرا شده در استان‌های البرز/تهران در زندان رجایی‌شهر کرج بوده است.

برخی از پرونده‌های قصاص نفس در سال ۲۰۲۰

۲۱۱ مورد اجرای قصاصی که در سال ۲۰۲۰ انجام شد شامل موارد گوناگونی است که در زیر به چند نمونه از آنها اشاره می‌شود. نکته مهمی که باید به آن توجه شود این است که در اکثر موارد، متهمان از دسترسی به حقوقشان و حق دادرسی عادلانه محروم بوده‌اند.

احد صالحی: روی صندلی چرخ‌دار اعدام شد

احد صالحی در زمان بازداشت مورد اصابت گلوله پلیس قرار گرفت و قطع نخاع شد. وی در دادگاه به قصاص نفس محکوم شد و در حالی که روی صندلی چرخ‌دار نشسته بود، روز ۱۰ اسفند ماه ۱۳۹۸ در زندان مرکزی مشهد به دار آویخته شد.^{۱۳۴}

حمیدرضا اصغرپور ماسوله: پرونده قسامه

حمیدرضا اصغرپور ماسوله به اتهام قتل همسر خود بازداشت شده بود. حکم اعدام او بدون مدرک مستدل و علی‌رغم انکار او صادر شد. به گفته منابع سازمان حقوق بشر ایران، «حمیدرضا اصغرپور ماسوله با مراسم قسامه به اعدام محکوم شده بود. اتهامش قتل زنش بود ولی وجود قتل هم جای شبهه داشت. پزشکی قانونی بار اول نظر به مرگ طبیعی همسر وی داده بود و گفته بود که کبودی‌های روی بدن فرد فوت شده بر اثر تلاش برای احیا است که تیم اورژانس انجام داده. ولی بعداً نظرشان را عوض کردند. دادگاه نیز در آخر با مراسم قسامه وی را به اعدام محکوم کرد». در مورد قسامه در صفحه ۳۴ بیشتر بخوانید. حمیدرضا همراه شش زندانی دیگر روز سوم اردیبهشت ۱۳۹۹ اعدام شد.^{۱۳۵}

حمید: مرد کارتن‌خوابی که به جرم سرقت کابل دستگیر شد

یک زندانی که تنها نام کوچکش مشخص است، در تاریخ ۷ اردیبهشت ماه ۱۳۹۵ یعنی زمانی که ۲۹ سال سن داشت و کارتن‌خوابی بود، بازداشت شد. اتهام حمید در زمان بازداشت، سرقت کابل برق در اراک بود اما او در بازجویی‌ها، چندین فقره سرقت و دو مورد قتل را نیز به گردن گرفت و «اعتراف» کرد. تاریخ دقیق اعدام این زندانی مشخص نشده، اما گزارش رسانه‌های داخل ایران در مورد اعدام او در زندان قزل‌حصار کرج، روز تاریخ ۹ اسفند ماه ۱۳۹۸ منتشر شده است.^{۱۳۶}

جنبش بخشش

بر اساس قانون مجازات اسلامی، مجازات قتل، قصاص است. بنابراین، خانواده فرد مقتول می‌توانند تقاضای حکم اعدام داشته باشند اما می‌توانند به جای اعدام، دیه (خون‌بها) طلب نمایند یا بخشش را انتخاب کنند.

بدین ترتیب، ترویج بخشش به جای قصاص فرصتی است برای شهروندان تا بدون عبور کردن از

۱۳۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4158/>

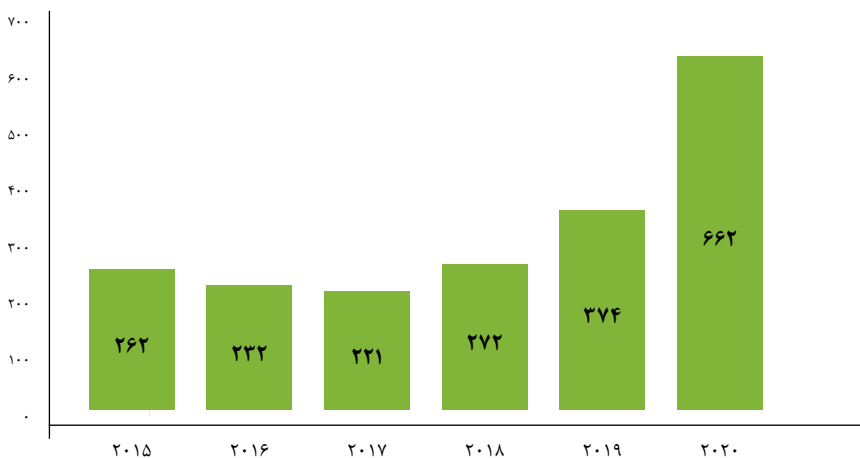
۱۳۵ <https://iranhr.net/fa/eng/articles/4207/>

۱۳۶ <https://davatonline.ir/content/168708/>

خطوط قرمز حکومت، با مجازات اعدام مقابله کنند. در چهار سال گذشته جنبش بخشش رشد قابل توجهی داشته است.

سازمان حقوق بشر ایران از سال ۲۰۱۵ اقدام به جمع‌آوری گزارش‌های مربوط به بخشش زندانیان محکوم به قصاص کرده است. گزارش‌های گردآوری شده طی سه سال گذشته نشان می‌دهند که تعداد خانواده قربانیانی که بخشش یا گرفتن دیه (خون‌بها) را انتخاب کردند، بیش از خانواده‌هایی بوده است که اجرای حکم قصاص نفس (اعدام) را انتخاب کردند.^{۱۳۷}

در بخش بعدی، صرف‌نظر از اینکه تقاضایی برای دیه (خون‌بها) وجود داشته یا خیر، از اصطلاح بخشش استفاده خواهیم کرد.

همچون آمارهای اعدام، تمام پرونده‌های بخشش نیز توسط رسانه‌های رسمی داخل ایران اعلام نشده‌اند. در سال ۲۰۲۰ سازمان حقوق بشر ایران بر اساس گزارش منابع خود و اخبار منتشرشده در رسانه‌های رسمی داخل ایران موفق به شناسایی و ثبت ۶۶۲ مورد بخشش شده است. این در حالی است که موارد بخشش ثبت‌شده در سال ۲۰۱۹ تعداد ۳۷۴ نفر و در سال‌های پیش از آن، زیر ۲۰۰ نفر بوده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که روند بخشش در ایران روبه افزایش است.

در سال ۲۰۲۰ تعداد کسانی که بخشش را انتخاب کردند، بسیار بیشتر از کسانی بود که مجازات اعدام را برگزیدند. تعداد موارد بخشش می‌تواند چندین برابر بیشتر از اعداد ارائه شده در این گزارش باشد.

روند رو به افزایش بخشش در ایران با نظرسنجی انجام شده در سپتامبر سال ۲۰۲۰ مطابق است که نشان می‌دهد اکثر مردم ایران مجازات‌هایی غیر از اعدام را برای مرتکبان قتل عمد ترجیح می‌دهند.^{۱۳۸}

^{۱۳۷} <https://iranwire.com/en/features/4581>

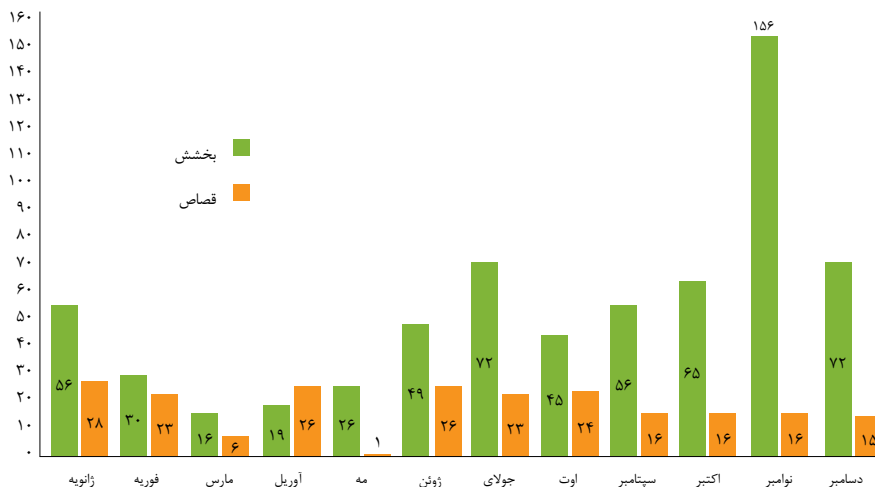
^{۱۳۸} <https://iranhr.net/fa/articles/4458/>

مقامات ایرانی ادعا می‌کنند که قصاص نفس حق شاکی (خانواده مقتول) است و بیشتر اعدام‌های قصاص بنا به درخواست شاکی صورت می‌گیرند. با این حال، وقتی در نظرسنجی مذکور از آن‌ها سوال شد که اگر یکی از بستگان نزدیک آن‌ها به قتل برسد، چه مجازاتی را برایش روا می‌دانند، فقط ۱۵.۵ درصد پاسخ دهندگان قصاص نفس را انتخاب کردند. بیش از ۵۰ درصد از آنها، مجازات‌های جایگزین مانند حبس طولانی مدت را ترجیح دادند.

این نمودار نشان دهنده تعداد اجرای احکام قصاص و بخشش در سال ۲۰۲۰ است.

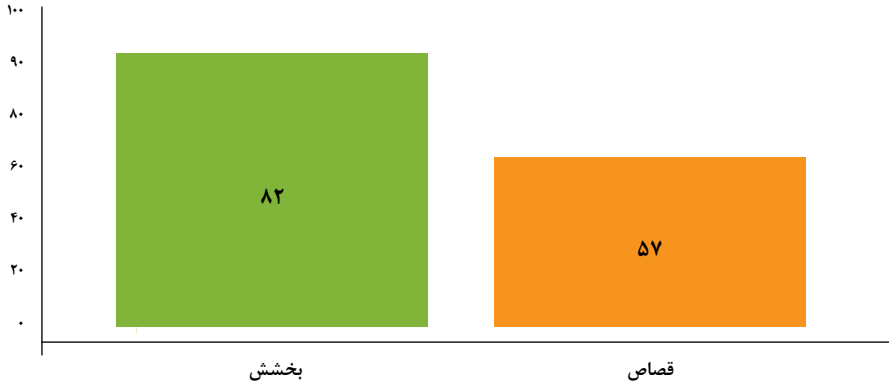
تفکیک ماهانه قصاص و بخشش

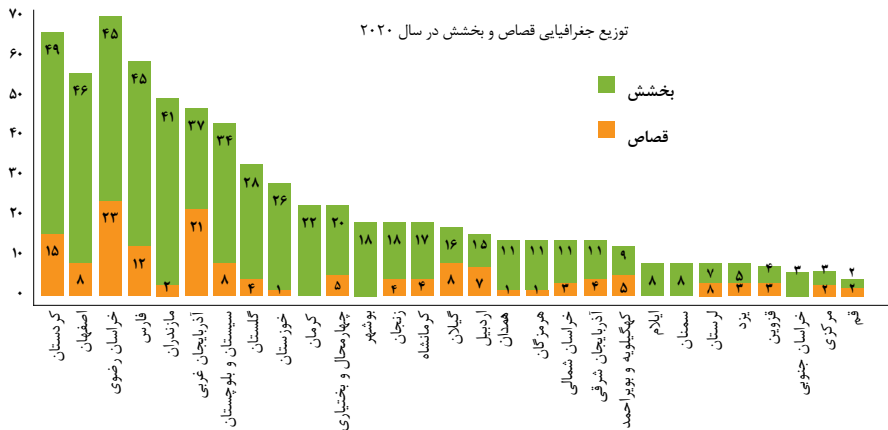
نمودار بالا نشان دهنده تفکیک ماهانه اجرای حکم قصاص در مقایسه با بخشش است.

قصاص و بخشش: توزیع جغرافیایی

سازمان حقوق بشر ایران موارد بخشش را در ۲۹ استان از ۳۱ استان ایران در سال ۲۰۲۰ ثبت کرده است. در مقابل، آمار اجرای حکم اعدام برای قتل عمد (قصاص) تنها از ۲۴ استان گزارش شده است. در اکثر استان‌ها نیز تعداد موارد بخشش بیشتر از اجرای قصاص بوده است.

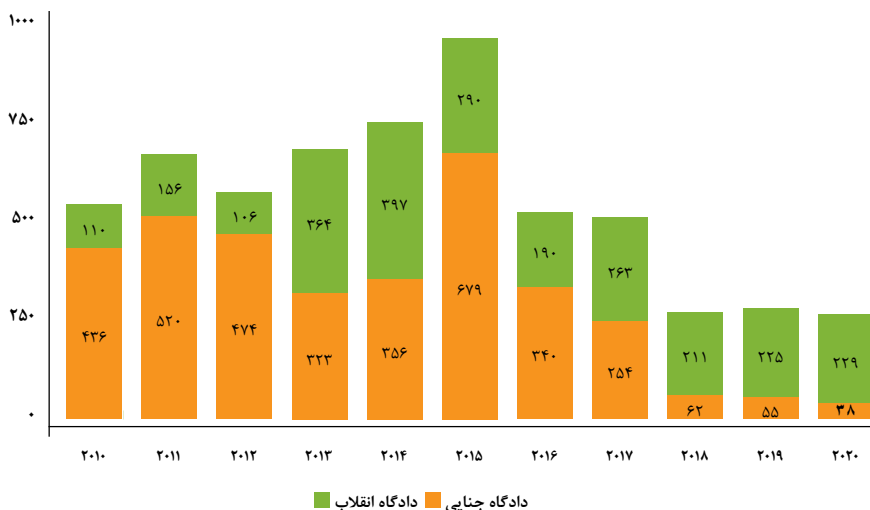

نمودار: زندان‌هایی که در منطقه تهران / کرج واقع شده‌اند بیشترین تعداد موارد بخشش و یا قصاص را در سال ۲۰۲۰ به خود اختصاص دادند.

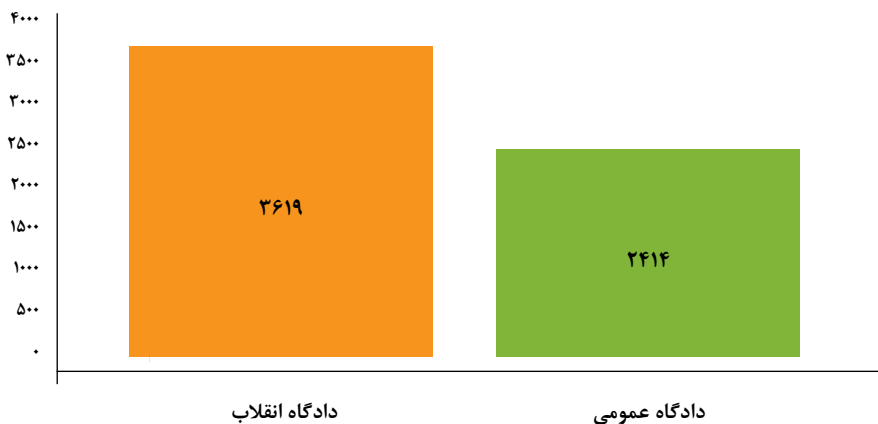

نمودار: تعداد احکام قصاص نفس اجرا شده در تنها ۲ استان نسبت به بخشش‌ها بالاتر بوده است. در باقی استان‌ها، میزان بخشش مساوی یا بالاتر از تعداد قصاص‌ها بود.

سهم دادگاه‌های انقلاب و عمومی در اعدام‌های سال ۲۰۲۰

همانطور که پیشتر ذکر شد، پرونده‌های تجاوز و قتل عمد (قصاص نفس) در صلاحیت دادگاه‌های جنایی (عمومی) قرار دارند. این در حالی‌ست که پرونده‌های محاربه، افساد فی الارض و بغی و همچنین پرونده‌های مربوط به مواد مخدر را دادگاه‌های انقلاب اسلامی بررسی می‌کنند. پس از اجرای اصلاحات جدید در قانون مبارزه با مواد مخدر، تعداد مجازات‌های اعدام اجرا شده توسط دادگاه‌های انقلاب کاهش چشمگیری داشته است. نمودار زیر سهم دادگاه‌های انقلاب و دادگاه‌های عمومی در اعدام‌های اجرا شده ۱۱ سال گذشته را نشان می‌دهند.

نمودار فوق براساس گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران از سال ۲۰۱۰ تهیه شده است و نشان می‌دهد که ۳۶۱۹ مورد از ۶۰۳۳ اعدام (۵۹ درصد) در هفت سال گذشته براساس احکام اعدام صادر شده توسط دادگاه‌های انقلاب بوده است.

دادگاه‌های انقلاب بیشتر به واسطه اعدام‌های دسته‌جمعی و بدون محاکمه مخالفان سیاسی در دهه ۶۰ شناخته می‌شوند.^{۱۳۹} اما بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده توسط سازمان حقوق بشر ایران، چهار دهه پس از انقلاب، این دادگاه‌ها همچنان مسئولیت صدور اکثر حکم‌های اعدام در ایران را بر عهده دارند.

اعدام در ملاء عام

در چند دهه گذشته، شهرها و روستاهای ایران شاهد صحنه به دار کشیدن مردم در ملاء عام بوده‌اند. با وجود انتقاد مداوم بین‌المللی، حکومت ایران جزو معدود کشورهایی در جهان است که مجازات اعدام را در یک دهه گذشته در ملاء عام اجرا کرده است.

اجرای احکام اعدام در ملاء عام بارها مورد انتقاد جوامع بین‌المللی قرار گرفته است. پیشتر، هم دبیرکل سازمان ملل و هم گزارشگر ویژه این سازمان در امور حقوق بشر ایران، در گزارش‌هایشان نسبت به ادامه اعدام‌های در ملاء عام در ایران ابراز نگرانی کرده‌اند.^{۱۴۰} در جریان دومین بررسی دوره‌ای جهانی (UPR^{۱۴۱}) دولت ایران توصیه‌ها برای پایان دادن به اعدام در ملاء عام را قبول نکرد.^{۱۴۲} این موضوع همچنین در گزارش اخیر جاوید رحمان، گزارشگر ویژه حقوق بشر در امور ایران، مورد تأکید قرار گرفته است.^{۱۴۳}

در سال ۲۰۰۸، بخشنامه‌ای از سوی رئیس وقت قوه قضائیه، محمود هاشمی شاهرودی، در مورد توقف اجرای احکام اعدام در ملاء عام صادر شد. در نتیجه، تعداد اعدام‌ها در ملاء عام در سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۰ نسبت به سال‌های گذشته نسبتاً کمتر بوده است. با این حال، پس از سال ۲۰۱۰ تعداد اعدام‌های در ملاء عام به طرز چشمگیری افزایش یافت و به طور متوسط بین ۵۰ تا ۶۰ اعدام در ملاء عام بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ انجام شده است.

همچون سال ۲۰۱۸، در سال ۲۰۱۹ نیز مقام‌های جمهوری اسلامی ۱۳ نفر را در ملاء عام اعدام کرده بودند. در هر یک از سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷، بیش از ۳۰ نفر در ایران در ملاء عام اعدام شدند.

با این حال، در سال ۲۰۲۰ یک نفر در ملاء عام اعدام شد. این کمترین تعداد اعدام در ملاء عام از سال ۲۰۰۹ محسوب می‌شود.

^{۱۳۹} Inside Iran's Revolutionary Courts, BBC News, 2015, <http://www.bbc.com/news/magazine-34550377>

^{۱۴۰} EU strategy towards Iran after the nuclear agreement-EU Parliament text adopted 25 October 2016

^{۱۴۱} Outcome of the universal periodic review: Islamic Republic of Iran, A/HRC/DEC/28/108, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/107/16/PDF/G1510716.pdf?OpenElement>

^{۱۴۲} UPR-info: Hungary, Norway and Germany called on a moratorium or immediate end on public executions

^{۱۴۳} Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Islamic Republic of Iran A/73/398 <http://undocs.org/A/73/398>

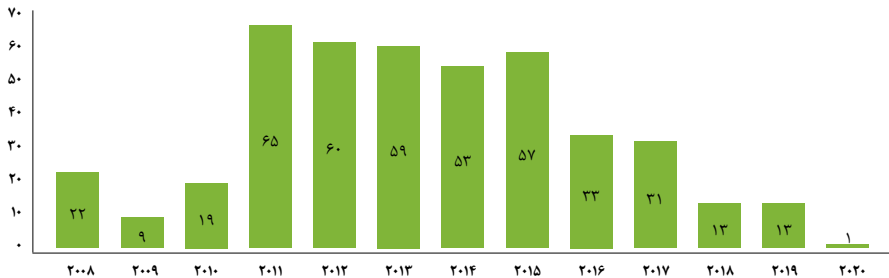
اعدام در ملاء عام در سال ۲۰۲۰

در تاریخ ۲۲ خرداد ماه ۱۳۹۹ یک مرد در آذربایجان غربی، در شهر فیروزق شهرستان خوی در ملاء عام اعدام شد. این فرد به اتهام قتل مادر و برادر همسر خود به اعدام محکوم شده بود. اعدام او توسط رسانه‌های داخلی اعلام شد، اما هویت وی پنهان ماند.^{۱۴۴}

با اعدام تنها یک زندانی در ملاء عام، سال ۲۰۲۰ کمترین تعداد این نوع اعدام در بیش از یک دهه گذشته را داشته است. ما هیچ نشانه‌ای نداریم که دلیل کاهش تعداد اعدام‌های در ملاء عام، تغییر سیاست مقام‌های جمهوری اسلامی بوده باشد. شواهد نشان می‌دهند که اعدام‌های ملاء عام به دلیل محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ به‌طور عمومی انجام نشده‌اند.^{۱۴۵}

طبق یک نظرسنجی که به سفارش سازمان حقوق بشر ایران و ائتلاف جهانی علیه مجازات اعدام برگزار شد، بیش از ۸۶ درصد از ۲۰ هزار شرکت کننده ساکن ایران گفته‌اند که با اعدام در ملاء عام مخالفند.^{۱۴۶}

اعدام‌های در ملاء عام از سال ۲۰۰۸

نمودار فوق اعدام‌های در ملاء عام از سال ۲۰۰۸ را نشان می‌دهد. در سال ۲۰۲۰ به دلیل محدودیت‌های ناشی از شیوع ویروس کرونا در ایران، کمترین میزان اعدام در ملاء عام در بیش از یک دهه گذشته ثبت شد.

^{۱۴۴} <https://iranhr.net/fa/articles/4288/>

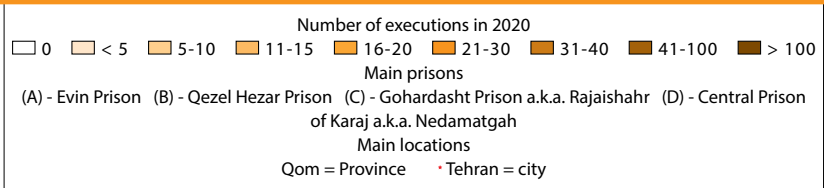
^{۱۴۵} <https://iranhr.net/fa/articles/4230/>

^{۱۴۶} <https://iranhr.net/fa/articles/4458/>

توزیع جغرافیایی اعدام‌ها

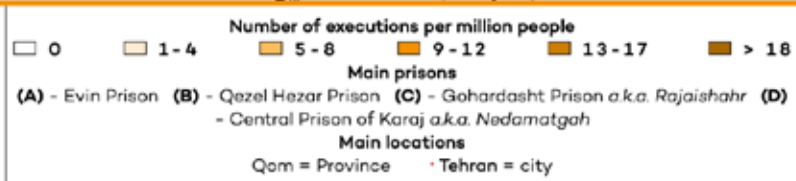
در سال ۲۰۲۰، در ۲۶ استان از ۳۱ استان ایران مجازات اعدام اجرا شده است. نقشه‌هایی که در پی می‌آیند، نشانگر توزیع جغرافیایی اعدام‌ها در استان‌های مختلف ایران است. اولین نقشه تعداد کل اعدام‌ها را نشان می‌دهد؛ در حالی که نقشه دوم تعداد اعدام‌ها نسبت به جمعیت هر استان را به نمایش می‌گذارد. همچون سال‌های گذشته، زندان‌های کرج که متهمان استان‌های تهران و البرز را در خود جای داده، بیشترین تعداد اعدام‌ها را داشته‌اند. بعد از آن، زندان مرکزی مشهد در خراسان رضوی و زندان مرکزی ارومیه در استان آذربایجان غربی در رتبه دوم و سوم قرار دارند. همانطور که در ابتدای این گزارش نیز ذکر شد، بیش از ۶۶ درصد از اعدام‌های گزارش شده در سال ۲۰۲۰ مخفیانه صورت گرفته‌اند یا از سوی منابع رسمی ایران منتشر نشده‌اند. در بخش‌های پیش رو، جزئیات بیشتری در خصوص اعدام‌های اعلام نشده و یا مخفیانه ارائه خواهد شد.

نقشه ۲: توزیع جغرافیایی تمام اعدام‌ها بر اساس تعداد

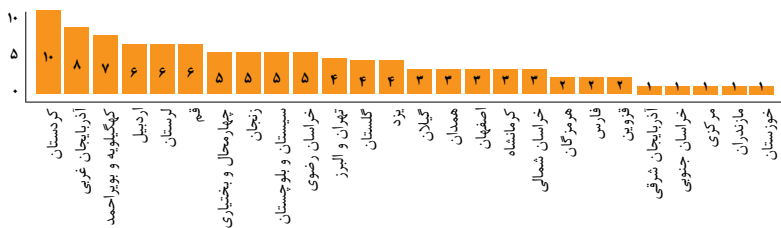

نقشه ۳: تعداد اعدام های هر استان نسبت به جمعیت آن استان

آمارها نشان می‌دهند که در سال ۲۰۲۰ به طور متوسط بیش از سه تن در میان هر یک میلیون ایرانی (۳.۴ در میلیون)، اعدام شده‌اند.^{۱۴۷} این پراکندگی در همه جای ایران یکسان نیست. در استان کردستان، بالاترین میزان یعنی ۱۰ اعدام در هر یک میلیون نفر وجود داشته است. پس از آن آذربایجان غربی با ۸ اعدام در هر یک میلیون نفر قرار دارد. آمار اعدام‌ها در جدول شماره ۳ در انتهای گزارش آمده است.

^{۱۴۷} Based on amar.org.ir, retrieved 18.02.2018

تعداد اعدامها در هر یک میلیون نفر در هر استان در سال ۲۰۲۰

اعدامهای مخفیانه و اعلام نشده

مقامهای جمهوری اسلامی تقریباً ۶۶ درصد از اعدامهای ثبت شده در سال ۲۰۲۰، یعنی ۱۷۶ اعدام را اعلام نکرده‌اند. برخی از این اعدامها به صورت مخفیانه انجام شده‌اند و پیش از اعدام به خانواده و یا وکیل زندانی اطلاع داده نشده است. برخی دیگر، پیشتر تنها به خانواده‌ها یا وکیل اطلاع داده شدند اما در رسانه‌های رسمی اعلام نشدند. به باور تهیه‌کنندگان این گزارش، آمار واقعی اعدامها از آن چه در این گزارش ذکر شده نیز بالاتر است.

حقایق در خصوص اعدامهای اعلام نشده و مخفیانه در سال ۲۰۲۰

- دست کم ۱۷۶ اعدام، یعنی ۶۶ درصد کل اعدامها از سوی مقامات رسمی و یا منابع داخل ایران اعلام نشدند
- تنها چهار اعدام از ۲۵ اعدامی که در ارتباط با مواد مخدر اجرا شدند، از سوی مقامات و یا منابع رسمی اعلام شد
- اعدام برای اتهامات مربوط به مواد مخدر، ۱۲ درصد کل اعدامهای اعلام نشده در ایران را تشکیل می‌دهد
- قتل عمد، اتهام ۸۵ درصد از کل اعدام‌شدگانی بود که اجرای حکم آن‌ها علنی نشد.

مستندات اعدامهای اعلام نشده و مخفیانه

تنها گزارش‌های غیررسمی اعدامی که اطلاعات کافی در خصوص آنها وجود دارد، در این گزارش آمده‌اند. سازمان حقوق بشر ایران در داخل کشور اطلاعاتی در مورد بسیاری از اعدامها دریافت کرده که توسط رسانه‌های رسمی اعلام نشده بودند. تایید این گزارش‌ها کاری

چالش برانگیز است، چرا که مدافعان حقوق بشر تحت نظارت شدید نیروهای امنیتی قرار دارند.

گزارش نقض حقوق بشر به سازمان‌های مدافع حقوق بشر، جرم محسوب شده و افرادی که به این خاطر بازداشت می‌شوند، در معرض اتهامات کیفری و حبس‌های طولانی‌مدت قرار می‌گیرند. با این وجود، هر سال سازمان حقوق بشر ایران موفق به تایید صدها گزارش اعدام می‌شود که توسط مقامات اعلام نمی‌شوند. در بسیاری از موارد، اطلاعات مربوط به اعدام توسط دو یا چند منبع مستقل تایید شده‌اند. در برخی موارد سازمان حقوق بشر ایران عکس‌هایی را دریافت می‌کند که انجام اعدام را مستند می‌کنند^{۱۴۸}. در بسیاری موارد، تصاویر به همراه اسامی زندانیان به سازمان حقوق بشر ایران فرستاده شده است. برخی از این تصاویر در زیر نشان داده

تصاویر برخی از اعدام‌شدگان که اجرای حکم آنان به طور رسمی اعلام نشد. سازمان حقوق بشر ایران توانست مدارک مربوط به آنان را به دست آورد و مستندات را ثبت نماید.

توزیع جغرافیایی اعدام‌های اعلام‌شده و اعلام‌نشده/مخفیانه

همچون سال‌های گذشته، زندان‌های بزرگ در منطقه کرج/تهران، بیشترین تعداد اعدام‌ها (چه رسمی و چه اعلام‌نشده) را داشتند. جزئیات بیشتر در ادامه خواهد آمد.

^{۱۴۸} <https://iranhr.net/fa/articles/2634/>

اعدام‌ها در مناطق کرج/تهران

نمودار بالا اعدام‌های رسمی (سبز) و غیررسمی / اعلام‌نشده (زرد) در سه زندان شهر کرج واقع در استان البرز که زندانیان متهم تهران و استان البرز را در خود جای داده‌اند، به نمایش می‌گذارد. در این زندان‌ها گاه زندانیانی از سایر نقاط کشور نیز حضور دارند.

این سه زندان، قزل حصار، رجایی‌شهر و زندان مرکزی کرج (ندامتگاه) نام دارند که در استان البرز واقع شده‌اند. بیشترین میزان اعدام در این استان، مربوط به رجایی‌شهر است و اتهام اکثر اعدام‌شدگان در این زندان، قتل عمد است. در سال ۲۰۲۰ یک اعدام در زندان مرکزی کرج و یک اعدام در زندان قزل حصار به ثبت رسیده است. مشخص نیست که سومین اعدام در زندان قزل حصار صورت گرفته یا زندان مرکزی کرج.

توزیع جغرافیایی اعدام‌ها در سایر نقاط کشور

نمودار فوق توزیع جغرافیایی اجرای احکام اعدام رسمی (سبز) و غیررسمی / اعلام‌نشده (زرد) در سایر مناطق ایران به استثنای منطقه تهران / کرج را نشان می‌دهد. در استان‌های خراسان رضوی، آذربایجان غربی و کردستان بیشترین تعداد اعدام‌ها مشاهده می‌شود. پس از آن اصفهان، لرستان، فارس و سیستان و بلوچستان بیشترین میزان اعدام‌ها را داشتند.

شورش در زندان‌ها در پی شیوع کووید-۱۹ و قتل‌های فراقضایی

ایران اولین موارد تایید شده عفونت به کووید-۱۹ را در تاریخ ۳۰ بهمن ماه ۱۳۹۸ گزارش کرد. در تاریخ ۸ اسفند ماه ۱۳۹۸، سازمان حقوق بشر ایران با انتشار بیانیه‌ای از شیوع این بیماری در زندان‌های ایران، به‌ویژه با توجه به شرایط بهداشتی نامناسب، کیفیت پایین غذا و سوء تغذیه زندانیان و همچنین تراکم بالا در سراسر زندان‌ها هشدار داد. یک زندانی در آن زمان به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «تنها کاری که در زندان برای جلوگیری از کرونا انجام شده این است که ملاقات‌ها را قطع کرده‌اند. ما راضی هستیم ولی این کافی نیست. باید ماسک و مواد شوینده به ما بدهند. بند ما گاهی چند هفته مایع دستشویی دریافت نمی‌کند و جیره تایید (پودر رخت‌شویی) زندانیان کفاف یک‌ماه را نمی‌دهد.» همزمان پایگاه خبری و اطلاع‌رسانی رکنا در خبری نوشت: «مرد ۴۴ ساله‌ای که به اتهام کلاهبرداری در زندان بزرگ تهران دوران محکومیت خود را سپری می‌کرد با علائم سرماخوردگی و مرموز به کرونا فوت کرد».^{۱۴۹}

با افزایش ترس و نگرانی در میان زندانیان از عدم اقدامات ایمنی در برابر ویروس کشنده و درحال گسترش کرونا، اعلامیه دولت مبنی بر آزادی بیش از صد هزار زندانی با قرار وثیقه باعث نگرانی بیشتر کسانی شد که توانایی پرداخت وثیقه را نداشتند و یا زندانیان سیاسی که این آزادی‌ها شامل حالشان نشده بود.^{۱۵۰} در نتیجه شورش‌هایی در سراسر زندان‌های ایران آغاز شد. همزمان گزارش‌های زیادی از زندانیانی که بر اثر ابتلا به کووید-۱۹ در زندان‌ها جان می‌سپردند، منتشر می‌شد.^{۱۵۱}

شورش‌ها در زندان خرم‌آباد در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۹۸ و در زندان سقز در تاریخ ۸ فروردین ماه ۱۳۹۹ گزارش شد. اخبار حاکی از کشته شدن دست‌کم یک زندانی در هر زندان بود.

در حالی که ایرنا، خبرگزاری دولتی ایران در ابتدا این اخبار را تکذیب کرد، معاون استاندار لرستان در یک کنفرانس مطبوعاتی کشته‌شدن یک زندانی و زخمی شدن یک زندانی دیگر را تایید کرد. طبق گفته عفو بین‌الملل، طی سه هفته، حدود ۳۶ زندانی کشته و صدها نفر در حداقل هشت زندان زخمی شدند و تعدادی از زندانیان موفق شدند از زندان بگریزند.^{۱۵۲}

در تاریخ ۱۰ فروردین ماه ۱۳۹۹، خبرگزاری فارس، نزدیک به سپاه پاسداران خبر داد که ۱۰ نفر از ۷۴ زندانی که از زندان سقز فرار کرده بودند، دستگیر شدند و ۹ نفر دیگر خود را تسلیم کردند.^{۱۵۳} یکی از

۱۴۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4152/>

۱۵۰ <https://observers.france24.com/en/20200407-covid19-riots-iranian-prisons-deaths>

۱۵۱ <https://iranhr.net/fa/articles/4176/>

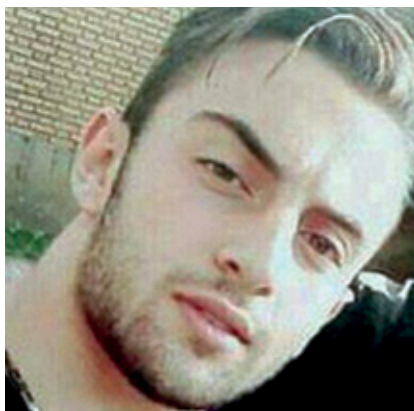
۱۵۲ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/04/iran-prisoners-killed-by-security-forces->

۱۵۳ <http://bit.ly/3t6KnJc>

دستگیر شدگان، زندانی سیاسی کرد مصطفی سلیمی بود که از زندان سقز، به کردستان عراق گریخت اما از آنجا به ایران بازگردانده شد.^{۱۵۴} او در تاریخ ۲۳ فروردین ۱۳۹۹ با عجله اعدام شد.

در هفته‌های بعد، تعداد دیگری از زندانیان کرد اعدام شدند. در تاریخ ۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۹، سازمان حقوق بشر ایران گزارش داد که در ظرف شش روز، ۵ زندانی کرد در زندان سنندج اعدام شدند.^{۱۵۵}

دانیال زین‌العابدینی: کودک-مجرم که در بازداشت کشته شد

در پی شورش زندانیان در زندان مهاباد که روز یکشنبه ۱۰ فروردین ۱۳۹۹ روی داد، دانیال زین‌العابدینی و چندین زندانی دیگر با اتهام دست‌داشتن در اعتراض، به سلول‌های انفرادی منتقل شدند. دانیال زین‌العابدینی پس از ضرب و جرح شدید به دست ماموران زندان مهاباد، به زندان میاندوآب تبعید شد و در آنجا بار دیگر هدف ضرب و جرح قرار گرفت. روز پنج‌شنبه ۱۴ فروردین، با خانواده این زندانی تماس گرفتند و درگذشت او را اطلاع دادند. بر روی جسد این زندانی، آثار جراحت دیده می‌شد. یکی از نزدیکان وی در این خصوص به سازمان حقوق بشر ایران گفته بود: «ساعت ۱ بامداد سه‌شنبه ۱۲ فروردین، دانیال با خانه تماس گرفت و گفت که

در زندان میاندوآب است و تا دم مرگ کتک خورده است. می‌گفت بیایید و نجاتم دهید. ولی به دلیل کرونا، جاده‌ها بسته بود و خانواده نتوانست (برای شکایت قضایی) به میاندوآب برود. ساعت ۹ صبح امروز (پنج‌شنبه ۱۴ فروردین) از زندان میاندوآب با ما تماس گرفتند که بیایید جسد را تحویل بگیرید. وقتی جسد را تحویل گرفتیم و لباس‌هایش را درآوردیم، تمام بدنش کبود بود و شکمش جای بخیه داشت. با این حال پزشکی قانونی علت مرگ را خودکشی اعلام کرده است.»

در حالی که مقامات ادعا کردند دانیال زین‌العابدین خودکشی کرده است، بدن کبود و زخمی شده او حکایت دیگری داشت. عکس‌های بدن دانیال توسط سازمان حقوق بشر ایران به عنوان مدرک منتشر شده است که دیدن آنها می‌تواند آزارنده باشد.^{۱۵۶} کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل روز بعد انتشار این خبر، بیانیه‌ای صادر کرد و از مقامات ایرانی خواست «فوراً تحقیق مستقل و بی طرفانه‌ای در خصوص مرگ دانیال زین‌العابدین انجام دهند و مسئولان آن را بازخواست کنند.^{۱۵۷} با وجود شواهد واضح شکنجه، در خصوص مرگ وی هیچ تحقیقی صورت نگرفت و تا به امروز هیچ‌کس در خصوص مرگ دانیال پاسخگو نبوده است.

۱۵۴ به صفحه ۴۸ مراجعه کنید

۱۵۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4226/>

۱۵۶ <https://iranhr.net/fa/articles/4178/>

۱۵۷ <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25773&LangID=E>

دسته‌بندی اعدام‌ها

کودکان

اعدام کودک-مجرمان: روند و اصلاحات قانونی

ایران همچنان به عنوان یکی از معدود کشورهایی است که کودک-مجرمان را به مرگ محکوم می‌کند و بیشتر از تمام کشورهای دیگر، مجازات اعدام را برای نوجوانان اجرا می‌کند. در سال ۲۰۲۰، دست‌کم چهار کودک در ایران اعدام شدند.

راوینا شمداسانی، سخن‌گوی کمیسیون عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، گفته است که در حال حاضر دست‌کم ۸۴ کودک-مجرم در صف اعدام در ایران هستند. آمار واقعی احتمالاً به طور قابل توجهی بیش از این است زیرا در مورد نوجوانان محکوم به مرگ در بسیاری از زندان‌های ایران اطلاعاتی در دست نیست.^{۱۵۸}

فشارهای بین‌المللی در خصوص اعدام کودک-مجرمان در ایران از دهه ۲۰۰۰-۲۰۱۰ میلادی افزایش یافت. در نتیجه انتقادهای جامعه بین‌الملل و فعالان مدنی داخل کشور، جمهوری اسلامی ایران تغییراتی را در قانون مجازات اسلامی ایجاد کرد. اما این تغییرات منجر به کاهش معنی‌داری در تعداد اعدام نوجوانان نشده است. قانون مجازات اسلامی جدید که در سال ۲۰۱۳ به تصویب رسید، صراحتاً سن قانونی برای «مسئولیت کیفری» را طبق شریعت اسلام ۹ سال برای دخترها و ۱۵ سوال برای پسرها تعیین کرده است.^{۱۵۹} بدین معنی که اگر دختر بالغ در ۹ سالگی و پسر بالغ در ۱۵ سالگی مرتکب جرایمی همچون محاربه با خدا، ارتداد و یا جنایاتی همچون قتل عمد شوند، مستحق اعدام خواهند بود.^{۱۶۰} با این حال ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی به قاضی اجازه می‌دهد که رشد عقلی مجرم زیر ۱۸ سال را در زمان جرم ارزیابی کند و مجازات جایگزین را بجای مجازات اعدام بر اساس نتایج مطرح کند. در نتیجه، در سال ۲۰۱۴، دیوان عالی ایران تایید کرد که همه متهم‌های زیر ۱۸ سال محکوم به اعدام می‌توانند درخواست اعاده دادرسی کنند.

ماده ۹۱ مبهم است و به صورت سلیقه‌ای و نامنسجم اعمال می‌شود. بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۹ سازمان حقوق بشر ایران ۱۸ مورد گزارش را در مورد حکم اعدام کودک-مجرمان بر اساس ماده ۹۱، تایید کرد. اما طبق گزارش‌های این سازمان، در همین مدت حداقل ۲۰ کودک-مجرم در زندان‌های ایران اعدام شده‌اند. با توجه به این موارد، به نظر می‌رسد که ماده ۹۱ منجر به کاهش تعداد اعدام کودک-مجرمان نشده است. مقامات ایران باید بدون قید و شرط و سریعاً قانون را تغییر داده و مجازات اعدام را برای کسانی که زیر ۱۸ سال مرتکب جرم شده‌اند، حذف کنند.

۱۵۸ <https://www.voanews.com/middle-east/voa-news-iran/un-rights-chief-condemns-iranian-execution-child-offender>

۱۵۹ based on the lunar calendar

۱۶۰ 17, U.N. Doc. A/68/377 (Sept. 10, 2013); Iran Penal Code (2013), Art. 91

براساس گزارش دبیرکل سازمان ملل درباره وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران که در فوریه سال ۲۰۲۰ متعاقب قطعنامه ۱۶۷/۷۴ مجمع عمومی صادر شد، سازوکار حقوق بشری این سازمان، کمبودهای قابل توجه ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی و ضمیمه آن را مورد بررسی قرار داد. این گزارش بر نگرانی‌های مربوط به اختیار قضات در اعمال [ایا خودداری از اعمال] ماده ۹۱ اشاره کرده، «از جمله اینکه درخواست ارزیابی پزشکی قانونی از بلوغ متهم در چه زمانی و چگونه انجام می‌شود و چه روش‌هایی برای تشخیص رشد عقلی مورد استفاده قرار می‌گیرد.» بنابر این گزارش، «برخی مواقع این درخواست سال‌ها پس از ارتکاب جرمی که اتهام آن به کودک وارد شده»، صورت می‌گیرد. دبیرکل سازمان ملل همچنین ابراز نگرانی خود را در خصوص اصطلاح مبهم «رشد عقلی» در قانون مجازات اسلامی بیان کرده و گفته: «این اصطلاح، معیارهای عدم تحقق ماهیت جرم را مشخص نمی‌کند و معیارهای ارزیابی «رشد ذهنی» را تعریف یا ارائه نمی‌دهد. همه اینها باعث می‌شود خطر تصمیم‌گیری خودسرانه افزایش پیدا کند»^{۱۶۱}.

نهادهای بین‌المللی حقوق بشر بیشتر نیز بارها از ایران خواسته بودند که به اعدام کودک-مجرمان پایان دهد. در فوریه ۲۰۱۹، دبیرکل سازمان ملل متحد از مقامات ایرانی خواست تا «اعدام کودک-مجرمان را در هر شرایطی ممنوع کنند و احکام آنها را تغییر دهد».

در گزارش سالانه ۲۰۲۰ گزارشگر ویژه حقوق بشر ایران آمده است: «او همچنان به نظارت بر وضعیت کودک-مجرمان ادامه می‌دهد و اطلاعاتی را دریافت کرده که نشان می‌دهند در حال حاضر دست‌کم ۱۰۰ کودک-مجرم محکوم به اعدام در زندان‌های ایران وجود دارند که در زمان بازداشت کمتر از ۱۸ سال سن داشتند»^{۱۶۲}.

برخی حقایق در مورد اعدام کودک-مجرمان در سال ۲۰۲۰

- ۴ کودک (در زمان ارتکاب جرم انتسابی) اعدام شدند
- همه آنها با اتهام قتل عمد به اعدام محکوم شده بودند
- یکی از این کودک-مجرمان از مشکلات روانی رنج می‌برد
- یک تن از این کودک-مجرمان قربانی استثمار جنسی کودک‌کان بود

کودک-مجرمانی که در سال ۲۰۲۰ اعدام شدند

مجید اسماعیل‌زاده: از استثمار جنسی تا شکنجه و اعدام

مجید اسماعیل‌زاده متولد ۱۰ شهریور ۱۳۷۷ بود. او در تاریخ ۶ اردیبهشت ماه ۱۳۹۴ به اتهام «قتل عمد» یک مرد ۴۵ ساله که در ۱۶ سالگی «با او رابطه جنسی داشت» بازداشت شده است. پدر مجید اسماعیل‌زاده درباره روش برخورد با جویان با فرزندش به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «پسر من در بازداشت شکنجه شده بود. کل بدنش کبود بود. به من گفت بابا! با باتوم می‌زدند. در اداره آگاهی

۱۶۱ <https://undocs.org/en/A/HRC/43/20>

۱۶۲ <https://undocs.org/en/A/HRC/43/20>

شکنجه‌اش کرده بودند.»

مجید اسماعیل زاده در شعبه ۱ اطفال اردبیل محاکمه و به اعدام محکوم شده بود. این متهم دوبار نیز جهت تشخیص رشد عقلی به پزشکی قانونی اعزام شد که مشخص نیست رای پزشکی قانونی در این زمینه چه بوده است و آیا مورد استناد قاضی قرار گرفته یا خیر.

پدر مجید اسماعیل زاده در بخشی از صحبت‌هایش گفت که فرزندش مرتکب قتل نیز نشده است: «پسر من زمان بازداشت ۱۶ سالش بود و کسی را هم نکشته بود. مقتول را ماشین زده بود و مرده بود، ولی من پول نداشتم تا وکیل بگیرم، برای همین پسر من را از دستم گرفتند. من خودم کارگرم. هر زمان دادگاه رفتم به من گفتند برو گمشو. پسر من تنها یک وکیل تسخیری داشت. هزار بار به وکیلش زنگ زدم و یکبار به من جواب نداد.»

وی در ادامه گفت: «مقتول حدود ۴۵ سال سن داشت... به بچه‌ها ۵ تومان یا ۱۰ تومان می‌داد و می‌گفت با من این کار (عمل جنسی) را بکنید. با پسر من رفته بود در بیابان، عرق خوردند و مقتول خوابش برد. پسر من هم ترسید و به خانه آمد. مقتول ماند آنجا و از خواب که بیدار شده، در حال مستی رفته کنار جاده و ماشین زده و او را کشته است. پزشکی قانونی آن زمان تایید کرده بود که مقتول را ماشین زده بود و کشته؛ ولی نامه‌ای به ما ندادند. پنج سال است هیچ نامه‌ای به ما ندادند. همین طوری زنگ زدند که بیا ملاقات پسر! صبح او را آویزان کردند.» مجید اسماعیل زاده در زمان اعدام ۲۱ سال سن داشت و حکم وی صبح روز شنبه ۳۰ فروردین ۱۳۹۹ در زندان اردبیل به اجرا درآمد.^{۱۶۳}

شایان سعیدپور: مبتلا به بیماری روانی و تحت مراقبت های پزشکی

شایان سعیدپور، متولد ۳۰ شهریور ماه ۱۳۷۶ بود و زمانی که زیر ۱۸ سال سن داشت، به اتهام «قتل عمد» در جریان یک نزاع بازداشت و به اعدام محکوم شد. یکی از نزدیکان وی به سازمان حقوق بشر ایران گفت: «بعد از یک سال و ده ماه، شایان را برای تعیین رشد عقلی به پزشکی قانونی بردند و پزشکی قانونی تنها یک سوال از وی پرسید و تایید کرد، شایان در هنگام وقوع جرم به سن قانونی نرسیده بود ولی به سن رشد رسیده بود.» این منبع همچنین تاکید کرد که شایان از بیماری حاد روانی رنج می‌برد و از دی ماه سال ۱۳۹۳ تحت نظر روانپزشک بوده است.

سازمان حقوق بشر ایران در تاریخ ۳۱ فروردین ماه ۱۳۹۹ خواستار اقدام فوری برای متوقف کردن اعدام برنامه‌ریزی شده وی شده بود.^{۱۶۴} نهایتاً شایان سعیدپور در تاریخ ۲ اردیبهشت ماه ۱۳۹۹ در زندان سقز در استان کردستان اعدام شد.^{۱۶۵}

۱۶۳ <https://iranhr.net/fa/eng/articles/4233/>

۱۶۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4201/>

۱۶۵ <https://iranhr.net/fa/articles/4204/>

حسن رضایی: تمام بزرگسالی را در صف مرگ گذراند

حسن رضایی، زمانی که ۱۶ سال داشت، به اتهام قتل عمد در رشت، مرکز استان گیلان، بازداشت و به اعدام محکوم شده بود. حسن رضایی که ۱۲ سال را در زندان به سر برد، یک بار یک سال قبل از اعدام و یک بار نیز دو هفته قبل از آن جهت اجرای حکم به سلول انفرادی منتقل شده بود، اما هر بار به دلایلی اعدام وی به تعویق افتاده بود.^{۱۶۶}

در تاریخ ۱۱ دی ماه ۱۳۹۹، یعنی در ساعات پایانی سال ۲۰۲۰، زمانی که برای آخرین بار او را جهت اجرای حکم به سلول انفرادی منتقل کردند، سازمان حقوق بشر ایران خواستار فشار بین‌المللی به امید توقف اعدام وی شده بود.^{۱۶۷}

عبدالله محمدی: توانایی پرداخت دیه را نداشت

عبدالله محمدی سال ۱۳۹۴ با اتهام قتل عمد بازداشت شد و ابتدا دو سال را در کانون اصلاح و تربیت یزد سپری کرد. عبدالله دو ماه پیش از اجرای حکم نیز یک بار جهت اعدام به سلول انفرادی منتقل شده بود و با اخذ مهلت از شکات پرونده که یک میلیارد تومان جهت رضایت طلب کرده بودند، به بند بازگشت. طی این دو ماه، خانواده عبدالله محمدی موفق به جمع آوری مبلغ مورد نظر شکات پرونده نشد و حکم اعدام وی در نهایت در تاریخ ۱۲ آذر ۱۳۹۹ به اجرا درآمد.^{۱۶۸}

جدول ۱: لیست کودک-مجرمان اعدام شده در سال ۲۰۲۰

شرح	منبع	مکان	اتهام	سن*	سال	نام	
غیررسمی	سازمان حقوق بشر ایران	اردبیل- اردبیل	قتل عمد		مجدد اسماعیل زاده	۳۰/۰۱/۱۳۹۹	۱
رسمی**	رکنا	کردستان- سقز	قتل عمد		شایان سعیدپور	۰۲/۰۲/۱۳۹۹	۲
غیررسمی	سازمان حقوق بشر ایران	یزد- یزد	قتل عمد		عبدالله محمدی	۱۲/۰۹/۱۳۹۹	۳
غیررسمی	سازمان حقوق بشر ایران	گیلان- رشت	قتل عمد	۱۶	حسن رضایی	۱۱/۰۱/۱۳۹۹	۴

* سن در زمان ارتکاب جرم

** خبر اعدام شایان سعیدپور رسماً اعلام شد. اما کودک-مجرم بودن وی به طور رسمی توسط رسانه‌های داخل ایران و یا مقامات ایرانی تایید نشده است.

۱۶۶ <https://iranhr.net/fa/articles/4557/>

۱۶۷ <https://iranhr.net/fa/articles/4558/>

۱۶۸ <https://iranhr.net/fa/articles/4517/>

کودک-مجرمان در خطر اعدام علی ارژنگی: «توانایی پرداخت وثیقه یک میلیارد تومانی را ندارم»

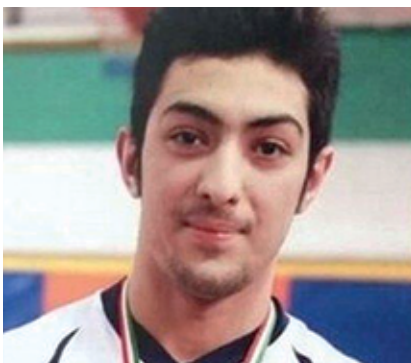

علی ارژنگی فرد قوجه بیگلو، کودک-مجرمی است که از سه سال پیش بازداشت شده و اکنون در صف اعدام، در بند جوانان زندان مرکزی اردبیل به سر می‌برد. منابع مطلع در خصوص پرونده وی به سازمان حقوق بشر ایران گفته بودند که علی ارژنگی و وکیل وی بر اساس اصل «دفاع از خود» در دادگاه دفاعیات را مطرح کردند و او را بی‌گناه می‌دانند.

به گفته این منابع، پزشکی قانونی رشد عقلی علی ارژنگی را تایید کرده بود و حکم اعدام از سوی شعبه ۳ دادگاه کیفری یک، ویژه اطفال و نوجوانان صادر شد و این حکم در دیوان عالی کشور به تایید رسیده است.

در یک فایل صوتی که سازمان حقوق بشر ایران از علی ارژنگی منتشر کرد، وی می‌گوید: «من علی ارژنگی فرزند پاپور، مددجوی زندان مرکزی اردبیل هستم. من متولد ۱۴ بهمن ۱۳۷۸ هستم که به جرم قتل عمدی مرحوم پویا داعایی فرزند حمیدرضا داعایی دستگیر شده‌ام. در مورخ ۱۸ اردیبهشت ۹۶ با این اتفاق روبرو شده‌ام و عینا به حکم قصاص نفس با طناب دار محکوم شده‌ام. شاکمی محترم من یعنی خانم سلامت از من دیه خواسته. شاکمی از من یک میلیارد می‌خواهد ولی من توان دادن این همه پول را ندارم. مادرم با این وضع جسمی خودش که دو پایش هم از زانو بریده شده است، با پاهای مصنوعی به دنبال کارهای من می‌دود. مادرم کل زندگیمان را فروخته و کلاً ۲۰۰ میلیون جمع کرده است. از مقام محترم سازمان حقوق بشر خواهش می‌کنم که برای من کمک کنند تا نگذارند من را اعدام بکنند».^{۱۶۹}

آرمان عبدالعالی: به جرم قتل در صف اعدام

آرمان عبدالعالی کودک-مجرم زندانی است که سال ۱۳۹۲ به اتهام «قتل عمد» بازداشت شد. آرمان در زمان بازداشت، یعنی سال ۱۳۹۲ به ارتکاب قتل اعتراف کرده بود، ولی جسد مقتول هیچ‌گاه پیدا نشد و آرمان اعترافات خود را بعداً پس گرفت. چند روز پیش از اجرای حکم، وکیل آرمان متوجه شد بعد از تاریخ تشکیل پرونده برای غزاله (مقتول) در دانشگاه برگه مرخصی به نام او صادر و دفترچه بیمه‌اش هم تمدید شده است، به این ترتیب با اسناد به‌دست‌آمده درخواست اعاده دادرسی کرد. دو نفر از قضاتی که قبلاً رای بر قصاص داده بودند،

^{۱۶۹} <https://iranhr.net/fa/articles/4593/>

اعلام کردند با توجه به نامه‌ای که دانشگاه صادر کرده و تاریخ آن مربوط به بعد از گم‌شدن غزاله است، باید در این زمینه تحقیقات بیشتری شود. با توجه به مدارک به‌دست‌آمده و قبول اعاده دادرسی، آرمان بار دیگر پای میز محاکمه رفت و این بار در شعبه ۵ دادگاه کیفری استان تهران مورد محاکمه قرار گرفت.

قضات دادگاه کیفری استان تهران وارد شور شدند و آرمان را در قتل مجرم تشخیص دادند و او را به قصاص محکوم کردند. در نهایت نیز، علی‌رغم کودک-مجرم بودن متهم، رای صادر شده یک بار دیگر در دیوان عالی کشور تأیید شد و در خطر اجرای حکم اعدام قرار گرفت.^{۱۷۰}

اعدام زنان در سال ۲۰۲۰

براساس گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران، دست‌کم ۹ زن در سال ۲۰۲۰ در ایران اعدام شدند. تنها ۵۸ مورد از این اعدام‌ها توسط منابع رسمی اعلام شده است.

حقایق درباره زنان اعدام شده در سال ۲۰۲۰

- ۹ زن اعدام شدند اما تنها ۵ مورد توسط مقامات رسمی اعلام شده است
- یکی از زنان اعدام‌شده تبعه کشور افغانستان بود
- هشت تن از زنان اعدام‌شده با اتهام قتل عمد به اعدام محکوم شده بودند
- از هشت پرونده قصاص، جزئیات هفت پرونده مشخص است که در میان آن‌ها، سه تن به اتهام قتل عمد شوهران و یک تن به اتهام قتل عمد نامزدش به اعدام محکوم شده بودند
- دو تن از زنان اعدام شده به اتهام کودک-کشی به اعدام محکوم شده بودند
- یکی از زنان اعدام شده از مشکلات شدید روانی رنج می‌برد و پیش از اعدام در بیمارستان روانی بستری بود

زینب خدامرادی

زینب خدامرادی، متولد ۱۳۵۷ و اهل شهرستان قروه در استان کردستان، پیش از اجرای حکم اعدام پنج سال را به اتهام قتل عمد دو کودک که یکی فرزند خودش بود، در زندان به‌سر برد. باوجود اینکه جزییات دقیق پرونده وی به‌دلیل عدم شفافیت در سیستم قضایی در دسترس نیست، یک منبع مطلع به سازمان حقوق بشر ایران گفته بود: «پیش از ارتکاب قتل، زینب در بیمارستان اعصاب و روان بستری بود، و بیمارستان هم نمی‌خواست او را مرخص کند. ولی با رضایت همسرش از بیمارستان مرخص شد و پس از مرخص شدن از بیمارستان مرتکب این قتل‌ها شد».^{۱۷۱}

۱۷۰ <https://iranhr.net/fa/articles/4648/>

۱۷۱ <https://iranhr.net/fa/articles/4468/>

زینب خدامرادی روز ۲۴ مهر ۱۳۹۹ جهت اجرای حکم اعدام به سلول انفرادی منتقل شده بود، ولی شاکیان پرونده مهلت دادند تا مبلغ ۷۰۰ میلیون تومان دیه مورد نظرشان را تهیه کند و از آنجا که خانواده زینب موفق به انجام این کار نشدند، حکم وی روز ۷ دی ۱۳۹۹ در زندان مرکزی سنندج به اجرا درآمد.^{۱۷۲}

جدول ۲: لیست زنان اعدام شده در سال ۲۰۲۰

تاریخ	نام	سن	اتهام	مکان	منبع	شرح
۲۴/۱۰/۱۳۹۸	ملیحه حاجی حسینی	۲۹	قتل عمد	فارس- شیراز	سازمان حقوق بشر ایران	
۲۴/۱۰/۱۳۹۸	سارا م	۳۵	قتل عمد	خراسان رضوی- مشهد	رکنا	رسمی
۰۶/۱۱/۱۳۹۸	نامشخص (تبعه افغانستان)		قتل عمد	البرز- رجایی شهر کرج	سازمان حقوق بشر ایران	
۰۶/۱۱/۱۳۹۸	نامشخص		قتل عمد	البرز- رجایی شهر کرج	سازمان حقوق بشر ایران	
۱۲/۰۵/۱۳۹۹	مهری-؟	۳۲	قتل عمد	خراسان رضوی- مشهد	روزنامه خراسان	رسمی
۱۲/۰۵/۱۳۹۹	مرضیه ابراهیمی پور	۴۸	قتل عمد	خراسان رضوی- مشهد	روزنامه ایران	رسمی
۰۲/۰۷/۱۳۹۹	مهتاب شفیعی*	۳۲	قتل عمد	البرز- رجایی شهر کرج	روزنامه ایران	رسمی
۲۰/۰۷/۱۳۹۹	راضیه-؟	۳۷	قتل عمد	خراسان رضوی- مشهد	باشگاه خبرنگاران جوان	رسمی
۰۷/۱۰/۱۳۹۹	زینب خدامرادی	۴۳	قتل عمد	کردستان- سنندج	سازمان حقوق بشر ایران	

* مهتاب شفیعی در خبر رسمی با نام مستعار «آذر» نامگذاری شده است

اقلیت‌های اتنیکی

همانطور که گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران در سال‌های قبل نشان می‌دهد، اعدام اقلیت‌های اتنیکی به نسبت جمعیت کل شهروندان ایران، بیشتر از دیگران اعدام شده‌اند. در سال ۲۰۲۰ نیز افزایش شدیدی در تعداد اعدام‌های اجرا شده در استان کردستان نسبت به سال‌های گذشته مشاهده شده است. استان کردستان با ۱۰ اعدام به ازای هر یک میلیون نفر، بیشترین سرانه اعدام را در این سال داشته است.

بر اساس گزارش حاضر، ۶۰ نفر در چهار استان آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، سیستان و بلوچستان و کردستان اعدام شده‌اند. این آمار، افزایشی بیش از ۲۰ درصد را در سال ۲۰۲۰ در مقایسه با ۲۰۱۹

^{۱۷۲} <https://iranhr.net/fa/articles/4554/>

(۴۹ اعدام) و ۲۰۱۸ (۵۱ اعدام) نشان می‌دهد.

با توجه به اینکه اعضای گروه‌های اتنیکی منحصر در مناطق مربوطه اعدام نمی‌شوند، به سختی می‌توان نتیجه گرفت که دقیقا چه تعداد از افراد متعلق به اقلیت‌های اتنیکی در ایران اعدام شده‌اند. به عنوان مثال، بسیاری از کردها، در زندان مرکزی ارومیه که در آذربایجان غربی قرار دارد به دار آویخته می‌شوند. از طرف دیگر، اطلاعات مربوط به اعدام زندانیان، همیشه شامل تعلق اتنیکی این افراد نیست. لازم به ذکر است که اعدام زندانیان بلوچ، در بسیاری از موارد در زندان‌های خارج از بلوچستان انجام می‌شود.

با این وجود، واقعیت قابل توجه، پنهان کاری مسئولان در اعدام زندانیان در چهار استان اتنیکی (آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، سیستان و بلوچستان و کردستان) است. از ۶۰ اعدام مورد تایید سازمان حقوق بشر ایران در این مناطق (۱۳ مورد) توسط مقامات اعلام شده‌اند. تقریباً ۷۹ درصد اعدام‌ها در مناطق اتنیکی در سال ۲۰۲۰ بدون انتشار گزارش در رسانه‌های داخل ایران اجرا شده‌اند. (نمودار)

در سال ۲۰۲۰، بیش از ۷۹ درصد از اعدام‌هایی که سازمان حقوق بشر ایران در استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کردستان و سیستان و بلوچستان ثبت کرده است، از سوی منابع رسمی اعلام نشده بودند. در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، حدود ۹۵ درصد از اعدام‌هایی که در این مناطق اتنیکی اجرا شدند، رسماً اعلام نشده بودند. این روند همچنین در سال‌های پیش از آن نیز مشابه بوده است. بنابراین می‌توان گفت که سطح پنهان کاری سیستماتیک اعدام‌ها در این مناطق بیش از مناطق دیگر ایران بوده است.

از طرف دیگر، اکثریت مطلق اعدام‌های مربوط به وابستگی‌های سیاسی متعلق به گروه‌های قومی، به ویژه کردها است. مروری بر گزارش‌های حقوق بشر بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ نشان می‌دهد که در

میان ۱۲۹ نفری که به جرم وابستگی به گروه‌های سیاسی و مبارز ممنوع اعدام شده‌اند، ۶۹ تن کرد (۵۳ درصد)، ۳۴ تن بلوچ (۲۶ درصد) و ۱۷ تن عرب (۱۳ درصد) بوده‌اند. توجه به این نکته حائز اهمیت است که بیشتر اعدام شدگان اعضای گروه‌های اثنیکی، مسلمانان اهل سنت بوده‌اند.

دلایل مختلفی برای نسبت بالای اعدام در میان اعضای گروه‌های اثنیکی وجود دارد. مخالفت بیشتر مردم مناطق اثنیکی علیه حکومت باعث شده نهادهای امنیتی دست به خشونت و ارباب بیشتری علیه مردم این مناطق بزنند. همچنین حضور گروه‌های مخالف مسلح در این مناطق استفاده حکومت از مجازات اعدام به بهانه مبارزه با تروریسم را آسان‌تر کرده است. از سوی دیگر توجه کمتر رسانه‌ها و گروه‌های حقوق بشری بر وضعیت مناطق اثنیکی، فقر، وضعیت ضعیف اجتماعی در مناطق اثنیکی، بی‌قانونی و برخوردهای خودسرانه قوه قضائیه ایران که در مناطق قومی شدیدتر است، همگی دست به دست هم داده‌اند تا آمار اعدام در این مناطق بسیار بیشتر از مناطق مرکزی باشد.

شهروندان خارجی

در سال ۲۰۲۰، سازمان حقوق بشر ایران از اعدام دو شهروند کشور افغانستان خبر داد. تعداد واقعی احتمالاً بیشتر از میزان گزارش شده است. در پی اعتراضات جامعه مدنی افغانستان و برخی نمایندگان پارلمان در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ مقامات ایرانی متعاقباً از اعلام آمار اعدام شهروندان افغان خودداری کردند. این مورد احتمالاً برای دیگر شهروندان خارجی نیز صادق است؛ چرا که این مسئله می‌تواند حساسیت‌های بین‌المللی را افزایش دهد. همچنین مشخص نیست که آیا شهروندان خارجی محکوم به اعدام در ایران از حمایت کنسولی برخوردارند یا خیر.

ایران تابعیت دوگانه را به رسمیت نمی‌شناسد و اجازه دسترسی کنسولی کشورهای دیگر را به شهروندان ایرانی که تابعیت آن کشور خارجی را نیز داشته باشند، نمی‌دهد. جمهوری اسلامی از شهروندان خارجی دو تابعیتی به عنوان گروگان برای چانه‌زنی در مذاکرات سیاسی و اقتصادی استفاده می‌کند. گاه این شهروندان زندانی، با متهمان به جرایم تروریستی در خارج از کشور مبادله می‌شوند.^{۱۷۳} مقام‌های دولتی معمولاً اعلام می‌کنند که بازداشت و صدور احکام حبس در حوزه قوه قضائیه است و به دلیل تفکیک قوا، نمی‌توانند برای آزادی آنان کاری انجام دهند. با این حال، محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی، در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۸ اظهار کرد که اختیارات کافی برای تبادل زندانیان ایرانی و آمریکایی در دو کشور را دارد.^{۱۷۴}

در آذرماه ۱۳۹۹، کمیته روابط خارجی پارلمان بریتانیا از دولت این کشور خواست تا بازداشت خودسرانه شهروندان خارجی را به همان نامی بنامد که ماهیت این عمل را نشان می‌دهد: «گروگان‌گیری».^{۱۷۵} کانادا و ۵۷ کشور دیگر روز اول اسفندماه ۱۳۹۹ بیانیه‌ای در محکومیت بازداشت خودسرانه اتباع خارجی

۱۷۳ <https://www.smh.com.au/politics/federal/australian-academic-traded-for-thai-bomb-plots-prisoners-20201126-p56i52.html>

۱۷۴ <https://www.nytimes.com/2019/04/24/world/middleeast/iran-zarif-prisoner-exchange.html>

۱۷۵ <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/16/mps-say-uk-government-strategy-on-iran-prisoners-not-working>

امضا کردند. در این بیانیه از کشور خاصی نام برده نشده، اما یک مقام دولت کانادا به خبرگزاری رویترز گفت که تهیه آن به دلیل نگرانی‌های ناشی از رفتارهای ایران، چین، روسیه و کره شمالی در بازداشت شهروندان خارجی است.^{۱۷۶}

بیش از ۱۵ شهروند خارجی و دو تابعیتی در ایران زندانی‌اند. احمدرضا جلالی، پزشک ایرانی-سوئدی زندانی در ایران، روز یازدهم آذرماه ۱۳۹۹ و در آستانه محاکمه یک دیپلمات ایرانی در آنتورپ بلژیک، به زندان انفرادی فرستاده شد تا حکم اعدامش اجرا شود. اسدالله اسدی، دبیر سوم سفارت جمهوری اسلامی در اتریش، روز شانزدهم بهمن ۱۳۹۹ به جرم اقدام برای بمب‌گذاری در همایش مخالفان جمهوری اسلامی در پاریس، به ۲۰ سال زندان محکوم شد.^{۱۷۷} دویچه‌وله به نقل از منابع خود گزارش داد که جمهوری اسلامی پیشنهاد مبادله اسدی با جلالی را داده بود که سوئد و بلژیک آن را نپذیرفتند.^{۱۷۸} بازداشت‌های خودسرانه از داخل مرزهای فراتر رفته‌اند. روح‌الله زم، روزنامه‌نگار که در ایران اعدام شد، در اکتبر ۲۰۱۹ از خاک عراق ربوده و به ایران برده شده بود. جمشید شارمهد، شهروند ایرانی-آلمانی که مسئول رادیو تندر بود و جمهوری اسلامی او را به هدایت عملیات تروریستی متهم کرده است، از خاک امارات متحده عربی ربوده و به ایران برده شد.^{۱۷۹} حبیب فرج‌الله جعب که با نام حبیب اسبود هم شناخته می‌شود، یکی از رهبران جنبش مبارزه برای آزادسازی اهواز بود که آبان‌ماه ۱۳۹۹ از ترکیه ربوده و به ایران برده شد.^{۱۸۰} مقام‌های جمهوری اسلامی به او نیز اتهام‌های تروریستی نسبت داده‌اند.

بنجامین بری‌یر، شهروند فرانسه، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹ دستگیر و اخیراً به جاسوسی و تبلیغ علیه نظام متهم شد.^{۱۸۱} در یکی از جدیدترین موارد معاوضه، کایلی مور گیلبرت، شهروند بریتانیایی-استرالیایی که در ایران محبوس بود، در ششم آذرماه ۱۳۹۹ با سه شهروند ایران که به اتهام حمله تروریستی سال ۲۰۱۲ در بانکوک تایلند زندانی بودند، معاوضه شد.^{۱۸۲}

۱۷۶ <https://www.reuters.com/article/us-canada-diplomacy-detainees-idUSKBN2AF0NV>

۱۷۷ <https://www.theguardian.com/world/2021/feb/04/assadollah-assadi-belgian-court-sentences-iranian-diplomat-20-years-french-bomb-plot>

۱۷۸ <https://www.dw.com/fa-ir/اوهمسر-احمدرضا-جلالی-او-تتهايک-قریبانی-است/آ۵۰۷۲۰۹۶۴->

۱۷۹ <https://iranhr.net/fa/articles/4366/>

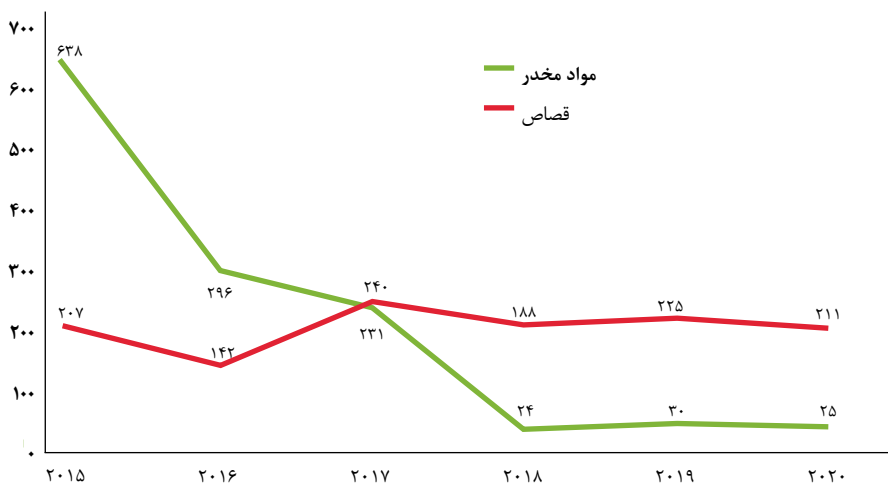
۱۸۰ <https://iranhr.net/fa/articles/4485/>

۱۸۱ <https://www.reuters.com/article/us-iran-france-prisoner-idUSKBN2B70HB>

۱۸۲ <https://www.bbc.co.uk/news/world-australia-56339817>

راه‌های محدود کردن استفاده از مجازات اعدام در ایران

اصلاحات جدید قانون مبارزه با مواد مخدر که در نوامبر ۲۰۱۷ اجرایی شد، منجر به کاهش چشمگیر تعداد مجازات‌های اعدام در تاریخ جمهوری اسلامی شده است. برای سومین سال متوالی، تعداد اعدام‌های سالانه برای جرایم مربوط به مواد مخدر به طور قابل توجهی کمتر از متوسط ۱۰ سال گذشته بود. در طول سه سال گذشته، اعدام‌های قصاص بیشترین اعدام‌ها را به خود اختصاص داده است. بنابراین، در حال حاضر کاهش شدید استفاده از مجازات اعدام در ایران منوط به ایجاد تغییر در قانون قصاص و اقدامات پیرامون آن است.

در حالی که آمار اعدام‌های مربوط به مواد مخدر از سال ۲۰۱۵ به میزان قابل توجهی کاهش یافته، آمار اعدام‌های مربوط به قتل عمد (قصاص نفس) کاهش چشمگیری نداشته است.

در دو دهه گذشته، جامعه بین‌المللی و جامعه مدنی ایران، نیروهای اصلی در پیشبرد اصلاحات در راستای محدود کردن استفاده از مجازات اعدام در ایران بوده‌اند. توقف اجرای مجازات سنگسار که برای زنان محصنه استفاده می‌شد، و کاهش استفاده از مجازات اعدام برای جرایم مربوط به مواد مخدر، دو گام مهمی است که مقامات جمهوری اسلامی در راستای محدودیت استفاده از مجازات اعدام برداشته‌اند. کمپین‌های بی‌وقفه بین‌المللی و فشارهای جهانی، در هر دو مورد یادشده نقش موثری ایفا کرده‌اند. در مورد سنگسار، اتحادیه اروپا متوقف کردن این مجازات غیرانسانی را به عنوان پیش شرط ارتقاء روابط

در حالی که کاهش استفاده از اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر نتیجه تغییر قانون بوده و می‌توان آن را پایدار دانست، لیکن توقف مجازات سنگسار باید همچنان موقت تلقی شود. دلیل آن نیز ادامه حضور این مجازات در قوانین جزایی ایران است.

آخرین بخشنامه رئیس قوه قضائیه مبنی بر نحوه اجرای احکام قصاص و اعدام و حدود، که در ژوئن ۲۰۱۹ (خرداد ۱۳۹۸) منتشر شد، نحوه اجرای مجازات سنگسار را با جزئیات شرح می‌دهد. بنابراین، در صورتی که سازوکارهای بین‌المللی حقوق بشر، توجه کمتری نسبت به نقض حقوق بشر در ایران نشان دهند، مجازات سنگسار ممکن است دوباره اجرایی شود.

توضیحات دقیق‌تر در خصوص وقایع منتهی به تغییرات در قانون و عمل در خصوص اعدام‌های مرتبط با مواد مخدر و مجازات سنگسار، در گزارش سالانه ۲۰۱۸ سازمان حقوق بشر ایران و ECPM، شرح داده شده است.^{۱۸۴}

^{۱۸۳} http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2726009.stm

^{۱۸۴} https://iranhr.net/media/files/Rapport_iran_2019-GB-BD.pdf

دسته‌بندی اعدام‌ها با امکان بهبود

اعدام کودک-مجرمان

ایران در ۲۰ سال گذشته بیشترین میزان اعدام کودک-مجرمان را در جهان داشته است. بر اساس گزارش‌های سازمان حقوق بشر ایران و عفو بین‌الملل، بین سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۲۰ تعداد ۹۸ کودک-مجرم در ایران اعدام شدند که این ۷۵ درصد کل کودکان اعدام شده در جهان (۱۳۱ کودک) را تشکیل می‌دهد.

همچنین، ایران تنها کشوری است که طی ۱۰ سال گذشته هر سال اعدام کودک-مجرمان را اجرا کرده است. این در حالی است که هم جامعه مدنی داخل ایران و هم جامعه جهانی، نسبت به اعدام کودک-مجرمان حساسیت بالایی دارند.

به دلیل فشارهای بین‌المللی مداوم بین سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۳، مقامات جمهوری اسلامی تغییراتی را در قانون مجازات اسلامی، بخصوص بخش مربوط به مجازات اعدام برای کودکان، ایجاد کردند. با این حال، این تغییرات منجر به کاهش قابل توجه آمار اعدام کودک-مجرمان در ایران نشده است. فشارهای بیشتر و هماهنگ‌تر جامعه جهانی می‌تواند به لغو اعدام کودکان در ایران منجر شود. با توجه به این که مرجع قانون‌گذاری در ایران فقه شیعه است، «سن بلوغ» و متعاقب آن مسئولیت‌پذیری کیفری برای دختران ۹ سال و برای پسران ۱۵ سال قمری محسوب می‌شود.

با این حال، تناقضی میان «سن بلوغ» فقهی و برخی قوانین کنونی در ایران دیده می‌شود. به عنوان مثال، سن قانونی دریافت گذرنامه، ۱۸ سال تمام است^{۱۸۵} و افراد زیر ۱۸ سال باید اجازه پدر و یا نزدیکترین اقوام مرد را برای اخذ گذرنامه داشته باشند^{۱۸۶}. بنابراین، تغییر سن کیفری به ۱۸ سال بالقوه نمی‌تواند انحراف از قوانین اسلامی محسوب شود.

اعدام در ملاء عام

ایران یکی از معدود کشورهایی است که اعدام‌هایی را در ملاء عام اجرا می‌کند و این موضوع بارها مورد نقد جامعه جهانی قرار گرفته است.

اعدام در ملاء عام مورد توجه جامعه مدنی ایران نیز قرار دارد و این موضوع حتی در مجلس شورای اسلامی مطرح شده است. در چندین مورد، روحانیون سرشناس اظهار داشته‌اند که اعدام در ملاء عام یک

۱۸۵ رای مردان، داشتن کارت پایان خدمت و یا معافی از خدمت نیز جزو شروط است

این موضوع شامل زنان ازدواج نکرده بالای ۱۸ سال نیز می‌شود. زنان متاهل نیز باید مجوز شوهر را برای اخذ گذرنامه ارائه دهند

ضرورت شرعی نیست و اگر عوارض جانبی منفی آن بیشتر باشد، نباید اجرا شوند.^{۱۸۷، ۱۸۸} عوارض جانبی منفی، شامل محکومیت‌های بین‌المللی نیز می‌شوند.

اگر چه مطابق قانون اساسی ایران، دولت صلاحیت صدور و اجرای احکام اعدام را ندارد، اما به نظر می‌رسد که اجرای اعدام در ملاء عام از این قاعده مستثنی است. شورای تامین استان‌ها به ریاست فرماندار که نماینده دولت محسوب می‌شود، صلاحیت وتوی اعدام در ملاء عام را دارد.

به عبارت دیگر، شورای تامین استان این اختیار را دارد که تصمیم بگیرد آیا این اعدام باید در ملاء عام اجرا شود یا خیر. از آنجا که طرف اصلی گفت‌وگو با کشورهای دیگر، نمایندگان دولت هستند، از این طریق می‌توان به حکومت جمهوری اسلامی در راستای لغو مجازات اعدام در ملاء عام فشار وارد کرد. متوقف کردن اعدام‌های در ملاء عام مستلزم فشارهای متمرکز و پایدار جامعه جهانی است. با این حال، در آخرین جلسه بررسی دوره‌ای جهانی (UPR) در سال ۲۰۱۹، هیچ توصیه‌ای برای توقف اعدام‌های در ملاء عام صورت نپذیرفت.

قصاص نفس

قصاص نفس (مجازات قتل عمد) از جمله مواردی است که صراحتاً در قوانین ایران ذکر شده است. از آنجا که این مجازات بخشی از فقه شیعه است، تا زمانی که قوانین ایران بر اساس شریعت بنا شده باشند، مقامات جمهوری اسلامی آن را به عنوان خط قرمز قلمداد می‌کنند. مقام‌های حکومت ایران مدعی‌اند که قصاص یک «حق شخصی» است و حکومت نمی‌تواند در لغو آن دخالت کند.

بر اساس قوانین جنایی ایران، مجازات قتل عمد، قصاص نفس است و خانواده مقتول (موسوم به اولیای دم یا صاحبان خون) باید در خصوص اجرا یا عدم اجرای آن تصمیم بگیرند. «صاحبان خون» می‌توانند بجای قصاص، خون بها یا دیه مطالبه کنند و یا بدون طلب خون بها، مجرم را ببخشند.

اگرچه در ایران، مخالفت با قصاص، مخالفت با شریعت اسلام و یک جرم جدی تلقی می‌شود، اما ترویج بخشش مطابق سنت‌های اسلامی امری پسندیده است. این موضوع، فرصت مناسبی برای کاهش تعداد اعدام‌های قصاص نفس فراهم می‌کند که در سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۷۹ درصد کل اعدام بود. شرح مختصری از اقداماتی که می‌تواند در کاهش تعداد چنین اعدام‌هایی نقش ایفا کنند، در ادامه ذکر شده است.

در نظر گرفتن حبس طولانی‌مدت برای کسانی که به اتهام قتل عمد، محکوم می‌شوند و توسط شاکیان مورد بخشش قرار می‌گیرند:

یکی از استدلال‌هایی که مدافعان حکم قصاص نفس بیان می‌کنند، این است که در صورت بخشش (یا بخشش در ازای دیه)، کسانی که مرتکب جرایم جدی شده‌اند و ممکن است برای جامعه خطرناک باشند، بدون مجازاتی که مستحق آن هستند، آزاد خواهند شد. این مجرم‌ان پس از یک دوره زندان کوتاه‌مدت به جامعه بازمی‌گردند و کیفری که می‌بینند، با میزان جرمی که مرتکب شده‌اند، تناسب ندارد. به همین

^{۱۸۷} <https://www.radiofarda.com/a/iran-execution-whipping-law/29314017.html>

^{۱۸۸} <https://www.tabnak.ir/fa/news/۳۸۰۴۲۸/فتوای-بحرخی-مراجع-حریار-داجر-ای-حدود-در-ملاء-عام>

خاطر، شاکیان در انتخاب دیه یا بخشش به جای قصاص، مردد می‌شوند. این موضوع می‌تواند با افزایش حداقل میزان زندان برای محکومان به قتل عمدی که موفق به اخذ رضایت می‌شوند، حل شود. این مدت باید به قدر کافی طولانی باشد که شاکی نیز احساس کند فرد محکوم به طور عادلانه‌ای مجازات شده است.

مشخص کردن یک نرخ ثابت برای دیه قتل عمد و کمک دولتی در صورت لزوم:

در حال حاضر یک نرخ حداقلی برای دیه (خون‌بها) از سوی مقامات تعیین شده است که غالباً برای قتل غیرعمد به عنوان معیار قرار می‌گیرد. با این وجود، هیچ محدودیتی برای افزایش این میزان در پرونده‌های قتل عمد وجود ندارد. بنابراین شکات می‌توانند مبلغی درخواست کنند که بسیار بالاتر از نرخ رسمی دیه است. علاوه بر ماهیت تبعیض‌آمیز قصاص نفس و اینکه فقرا توان اخذ رضایت از طریق پرداخت خون‌بها به شکات را ندارند، عدم وجود سقف برای دریافت دیه، کار را برای پرداخت یارانه یا کمک برای جمع‌آوری بخشی از دیه از سوی دولت، مشکل کرده است.

ترویج بخشش از طریق جامعه مدنی:

در چند سال گذشته تعداد فزاینده‌ای از گروه‌های جامعه مدنی در تلاشند تا به جای قصاص، بخشش را ترویج کنند. مقامات ایرانی و جامعه بین‌الملل باید از تلاشها و گروههایی که به جای قصاص طرفدار بخشش هستند حمایت کنند و نه اینکه مانع آنها شوند. عجیب آنکه، انجمن امداد امام علی (ع) که در صف مقدم جنبش بخشش، به ویژه برای بزهکاران نوجوان قرار داشته است، اخیراً در نتیجه درخواست وزارت کشور منحل شد (جزئیات بیشتر در زیر).

جنبش‌های ترویج لغو اعدام و بسیج جامعه مدنی داخل ایران

جنبش بخشش

همانطور که در بخش پیشین اشاره شد، طبق قانون مجازات اسلامی در ایران، مجازات قتل «قصاص نفس» است اما اولیای دم می‌توانند به جای حکم اعدام، دیه درخواست کنند یا مجرم را ببخشند. این گزینه‌ها به شهروندان اجازه می‌دهد تا با ترویج بخشش، بدون اینکه توسط مقامات به اتهام مخالفت با قوانین شرع تحت پی‌گرد قضایی قرار بگیرند، با مجازات اعدام مقابله کنند. در چهار سال گذشته، جنبش بخشش بطور چشمگیری رشد یافته است و گروه‌های مدنی مانند انجمن امداد امام علی، کارزار لغو گام به گام اعدام (لگام) و سایر کمپین‌های محلی و ملی در جهت ترویج بخشش به جای مجازات اعدام، فعال بوده‌اند.^{۱۸۹} هنرمندان، افراد مشهور تلویزیون و فعالان حقوق بشر به طور عمومی از شهروندان خواسته‌اند تا زندگی افرادی که به اعدام محکوم شده‌اند را نجات دهند و رسانه‌ها نیز در بسیاری اوقات، همدلانه، خبرهای مربوطه را پوشش داده‌اند.^{۱۹۰}

این جنبش در سال‌های اخیر موجب لغو مجازات اعدام برای صدها زندانی در صف اعدام شده است (صفحه ۶۳ را برای مشاهده آمار ببینید). علاوه بر این، جنبش بخشش به طور قابل توجهی در مباحث و مناظره‌ها در مورد مقابله با مجازات مرگ، موثر بوده است.

نظر ایرانیان در مورد مجازات اعدام: نظرسنجی سال ۲۰۲۰

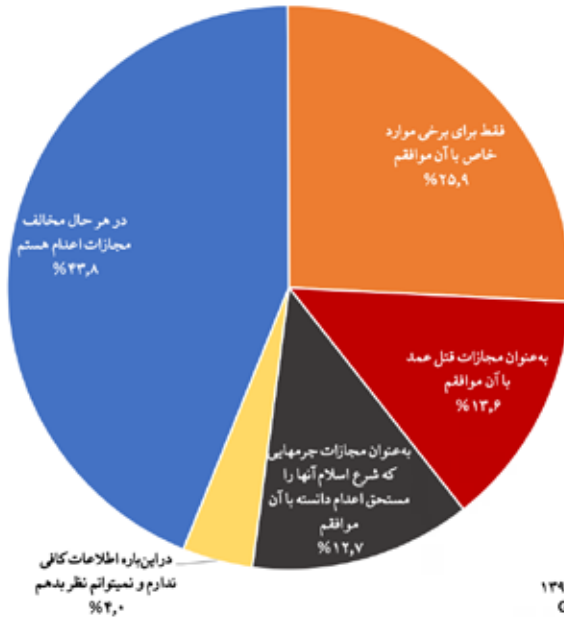
بررسی انجام شده در ایران بین سوم تا یازدهم سپتامبر سال ۲۰۲۰ میلادی نشان می‌دهد که ۷۰ درصد ایرانیان با محدود کردن مجازات اعدام موافقت می‌کنند. از این میزان، ۴۴ درصد به طور مخالف مجازات اعدام هستند و ۲۶ درصد فقط در موارد منحصر به فرد با آن موافقت می‌کنند. این نظرسنجی را مؤسسه گمان برای سازمان حقوق بشر ایران و ائتلاف جهانی علیه مجازات اعدام (WCADP) برگزار کرد و نتایج آن در روز جهانی مبارزه با مجازات اعدام، ۱۰ اکتبر ۲۰۲۰، منتشر شد. داده‌های نظرسنجی را می‌توان در پیوست ۴ در صفحات ۱۱۵-۱۰۸ از این گزارش یافت.

این نظرسنجی شامل پاسخ حدود ۲۰ هزار نفر از ساکنان داخل ایران است. یافته‌ها را می‌توان به کل جمعیت ساکنان باسواد ایرانی بالای ۱۹ سال که ۸۵ درصد کل جمعیت بزرگسال ایران را تشکیل می‌دهند، تعمیم داد.

^{۱۸۹} <https://iranhr.net/fa/articles/2129/>

^{۱۹۰} Iranian stars campaign to save lives of convicts on death row. The Guardian, 23 June 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/23/iranian-stars-shahab-hosseini-campaign-save-lives-convicts-on-death-row>

نظر شما درباره مجازات اعدام چیست؟

همچنین، طبق این نظرسنجی:

- فقط ۱۴ درصد از ایرانیان موافق مجازات اعدام طبق قوانین شرع هستند
- بیش از ۸۵ درصد مردم ایران با مجازات اعدام برای جرایمی که توسط افراد زیر ۱۸ سال انجام شده مخالف هستند
- ۸۶ درصد مردم ایران با اجرای اعدام در ملاء عام مخالف هستند
- فقط ۲۱ درصد از ایرانیان می‌گویند که در صورت قتل یکی از اعضای نزدیک خانواده، قصاص را بر مجازات‌های دیگر ترجیح می‌دهند

محمود امیری مقدم، مدیر سازمان حقوق بشر ایران، در مورد این نظرسنجی گفت: «این نظرسنجی نشان می‌دهد که برخلاف ادعاهای رسمی، سیاست مجازات اعدام مقامات ایرانی از حمایت مردم برخوردار نیست. اکثریت قریب به اتفاق مردم ایران می‌خواهند به اعدام در ملاء عام و مجازات اعدام برای مجرمان نوجوان خاتمه داده شود و مجازات‌های جایگزین را حتی برای جرایم سنگین مانند قتل ترجیح می‌دهند. جامعه جهانی باید صدای مردم ایران را تکرار کند و از مقامات ایرانی بخواهد

اصلاحات اساسی را انجام دهند تا حرکت قابل توجهی در جهت لغو مجازات اعدام انجام دهند.» در چند وقت اخیر، ما شاهد جریانی افزایشی در ایرانیان هستیم که طی آن مخالفت خود را با مجازات اعدام در ایران ابراز می کنند. این مخالفت یا مستقیماً از طریق کمپین‌های رسانه‌های اجتماعی یا در چارچوب جنبش‌هایی صورت می‌گیرد که سعی در استفاده از مجازات اعدام دارند. سرکوب جامعه مدنی در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که مقامات ایرانی هرگونه تلاش صلح‌آمیز علیه مجازات اعدام را تهدید می‌دانند.

#اعدام_نکنید: بزرگترین کمپین آنلاین علیه مجازات اعدام

به دنبال اعتراضات سراسری آبان ۱۳۹۸ و افزایش اعدام‌ها در ایران، کارزار آنلاین در مخالفت با اعدام بالا گرفت. در تیر ماه سال ۱۳۹۹، حکم اعدام سه تن از شرکت‌کنندگان در اعتراض‌های آبان ۱۳۹۸ در دیوان عالی کشور تأیید شد. ایرانیان در سطح جهانی در توئیتر متحد شدند تا صدای خود را در مخالفت با اعدام امیرحسین مرادی، سعید تمجدی و محمد رجبی به گوش جهانیان و رهبران جمهوری اسلامی برسانند. هشتگ فارسی «#اعدام_نکنید» در عرض ۲۴ ساعت بیش از ۴ میلیون بار استفاده شد و در فهرست ترندهای جهانی قرار گرفت. سیاستمداران اروپایی و کارشناسان حقوق بشر سازمان ملل متحد نیز به پشتیبانی از آن پرداختند.

در این کمپین آنلاین، ایرانیان در سراسر جهان شرکت کردند و کاربران غیر ایرانی نیز به آن‌ها پیوستند. نکته مهمی که باید به آن توجه شود این است که چون توئیتر در ایران فیلتر است، کاربران ایرانی مجبور به استفاده از VPN هستند که این موضوع باعث می‌شود مکان ایشان در کشورهایی غیر از ایران ثبت شود.

در حالی که پس از چند روز حضور در اوج، استفاده از این هشتگ رو به کاهش می‌رفت، یکی از معترضان ایرانی به نام مصطفی صالحی در سکوت خبری با اتهام دروغین قتل اعدام شد. بار دیگر ترند «اعدام نکنید» احیا شد و مجدداً برای نجات جان یک معترض به نام نوید افکاری در شهریور ۱۳۹۹ مورد استفاده قرار گرفت. #اعدام_نکنید همچنان به عنوان بخشی از جنبش ضد مجازات اعدام برای همه زندانیان محکوم به مرگ، استفاده می‌شود.

جنبش بخشش

همانطور که در بخش پیشین اشاره شد، طبق قانون مجازات اسلامی در ایران، مجازات قتل «قصاص نفس» است اما اولیای دم می‌توانند به جای حکم اعدام، دیه درخواست کنند یا مجرم را ببخشند.

این گزینه‌ها به شهروندان اجازه می‌دهد تا با ترویج بخشش، بدون اینکه توسط مقامات به اتهام مخالفت با قوانین شرع تحت پی‌گرد قضایی قرار بگیرند، با مجازات اعدام مقابله کنند. در چهار سال گذشته، جنبش بخشش بطور چشمگیری رشد یافته است و گروه‌های مدنی مانند انجمن امداد امام علی، کارزار لغو گام به گام اعدام (لگام) و سایر کمپین‌های محلی و ملی در جهت ترویج بخشش به جای مجازات اعدام، فعال بوده‌اند.^{۱۹۱} هنرمندان، افراد مشهور تلویزیون و فعالان حقوق بشر به طور عمومی از شهروندان خواسته‌اند تا زندگی افرادی که به اعدام محکوم شده‌اند را نجات دهند و رسانه‌ها نیز در بسیاری اوقات، همدلانه، خبرهای مربوطه را پوشش داده‌اند.^{۱۹۲}

این جنبش در سال‌های اخیر موجب لغو مجازات اعدام برای صدها زندانی در صف اعدام شده است (صفحه ۶۳ را برای مشاهده آمار ببینید). علاوه بر این، جنبش بخشش به طور قابل توجهی در مباحث و مناظره‌ها در مورد مقابله با مجازات مرگ، موثر بوده است.

^{۱۹۱} <https://iranhr.net/fa/articles/2129/>

^{۱۹۲} Iranian stars campaign to save lives of convicts on death row. The Guardian, 23 June 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/23/iranian-stars-shahab-hosseini-campaign-save-lives-convicts-on-death-row>

سرکوب فعالان لغو مجازات اعدام

سرکوب فعالان مدنی لغو مجازات اعدام در سال ۲۰۲۰ از طریق افزایش فشار و اتهامات جعلی جدید ادامه یافت. انجمن لگام و جمعیت امداد دانشجویی مردمی امام علی به عنوان جنبش‌های برجسته لغو اعدام در ایران با بیشترین سرکوب در این زمینه مواجه بوده‌اند.

نرگس محمدی: اتهامات واهی جدید

نرگس محمدی، مدافع برجسته حقوق بشر و عضو کمپین ضد مجازات اعدام، لگام است که پس از گذراندن پنج سال و نیم زندان، در ۱۷ مهر ۱۳۹۹ از زندان آزاد شد. نرگس محمدی، فعال حقوق بشر و روزنامه‌نگار و از فعالان لغو مجازات اعدام است. خانم محمدی به دلیل فعالیت در کانون مدافعان حقوق بشر، در آبان ماه سال ۱۳۸۸ از محل کار خود اخراج شد. او در اردیبهشت سال ۱۳۸۹ به اتهام عضویت در این کانون به شعبه ۴ دادگاه انقلاب احضار و پس از چند جلسه دفاع، قرار ۵۰ میلیون تومانی برای وی صادر شد.

نرگس محمدی در تیرماه سال ۱۳۹۰ در شعبه ۲۶ دادگاه انقلاب به اتهام «اجتماع و تبانی علیه امنیت کشور، عضویت در تشکل غیر قانونی و فعالیت تبلیغی علیه نظام» مجموعاً به ۱۱ سال زندان محکوم شد. این حکم در شعبه ۵۴ دادگاه تجدیدنظر به ۶ سال حبس کاهش یافت و نرگس در اردیبهشت ۱۳۹۳ جهت اجرای حکم به زندان منتقل شد.^{۱۹۳} این فعال حقوق بشر به دلیل بیماری‌های مختلف در خرداد ماه سال ۱۳۹۲ به بیمارستان منتقل و در نهایت به دلیل شرایط

۱۹۳ <https://iranhr.net/fa/articles/2140/>

جسمی نامناسب با تودیع قرار وثیقه ۶۰۰ میلیون تومانی آزاد شد.

نرگس محمدی در اسفند سال ۱۳۹۲ پس از ملاقات با خانم کاترین اشتون، مسئول وقت سیاست خارجی اتحادیه اروپا بارها مورد هجوم طرفداران حکومت در رسانه‌ها قرار گرفت. نرگس محمدی ۱۵ اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۳ مجدداً بازداشت شد و این بار اتهاماتی همچون «همکاری با داعش، تبلیغ علیه نظام، اجتماع و تبانی به قصد اقدام علیه امنیت ملی و تشکیل و عضویت در گروه غیر قانونی» به وی تفهیم شد. اتهام همکاری با داعش به علت مخالفت خانم محمدی برای اعدام چند زندانی سنی مذهب به وی وارد شده است.

نرگس محمدی در اردیبهشت ماه ۱۳۹۵ در شعبه ۱۵ دادگاه انقلاب تهران به ۱۶ سال زندان محکوم شد که ۱۰ سال از آن به دلیل فعالیت او در (لگام) کمپین لغو گام به گام مجازات اعدام بوده است.^{۱۹۴} دادگاه همکاری او را با این کمپین مسالمت‌آمیز که تنها در راه لغو مجازات اعدام فعالیت می‌کند، مصداق اتهام «تشکیل جمعیت با هدف برهم زدن امنیت کشور» به حساب آورد. او همچنین به اتهام اجتماع و تبانی به قصد ارتکاب جرم علیه امنیت کشور» به پنج سال حبس، و به اتهام «فعالیت تبلیغی علیه نظام» به یک سال حبس دیگر نیز محکوم شد.^{۱۹۵}

در پی تجمعی که جمعی از زندانیان بند زندان اوین در دفتر بند در دی‌ماه سال ۱۳۹۸ در حمایت از خانواده‌های کشته شدگان اعتراضات سراسری آبان ماه آن سال برگزار کرده بودند، خانم محمدی به‌دست مسئولین زندان مورد ضرب و جرح قرار گرفت و به زندان زنجان تبعید شد.^{۱۹۶}

نرگس محمدی چند ماه پس از آزادی از زندان، اسفند ماه ۱۳۹۹، ویدئویی را در شبکه‌های اجتماعی منتشر کرد و توضیح داد که در ماه آذر دو بار به خاطر پرونده‌ای که در زمان زندان علیه او تشکیل شده بود، به دادگاه احضار شده است. او در این ویدئو تأکید کرد که از حضور در دادگاه خودداری خواهد کرد و از هرگونه حکم صادره سربچی می‌کند. او در این ویدئو، بدرفتاری با خود و تعرض به سایر زنان زندانی را توصیف کرد و گفت مقامات هنوز به شکایتی که وی در ۴ دی ماه در این زمینه مطرح کرده است، پاسخی نداده‌اند.^{۱۹۷} اخیراً پرونده جدید او در مورد تحصن توسط زندانیان سیاسی زن در زندان اوین در اعتراض به کشته‌شدن و دستگیری معترضان توسط نیروهای امنیتی در آبان ۱۳۹۸، به جریان افتاده است.

۱۹۴ <https://iranhr.net/fa/articles/2663/>

۱۹۵ <https://iranhr.net/fa/articles/2530/>

۱۹۶ <https://www.hra-news.org/2019/hranews/a-23153/>

۱۹۷ <https://www.youtube.com/watch?v=TzN5e1j-86k>

آتنا دائمی: به اتهامات واهی جدید؛ پشت میله‌های زندان

پس از پایان پنج سال زندان که صرفا به دلیل فعالیت‌های مسالمت‌آمیز در دفاع از حقوق بشر تحمل کرد، آزاد می‌شد. با این حال، به دلیل اتهام‌های واهی دو نهاد امنیتی که به دلیل فعالیت‌های آتنا در زندان، از او شکایت کرده بودند، از آزادی او جلوگیری شد. سازمان اطلاعات سپاه پاسداران و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، پرونده‌هایی جداگانه را به اتهام «تبلیغ علیه نظام» به دلیل صدور و امضاء بیانیه از داخل زندان و «اخلال در نظم زندان» به دلیل تحصن برای ابراز همدردی با کشته‌شدگان اعتراضات آبان ۹۸، برای آتنا گشوده‌اند. اتهام‌های دیگری مانند جشن گرفتن در روز عاشورا نیز به پرونده او اضافه شد.

آتنا دائمی بابت این پرونده در شعبه ۲۴ دادگاه انقلاب تهران به دو سال زندان دیگر و ۷۴ ضربه شلاق محکوم شد. آتنا اتهام‌های جدید را بی‌پایه خوانده است.

آتنا دائمی به خاطر دفاع مسالمت‌آمیز خود از حقوق بشر به هفت سال زندان محکوم شده است. از جمله مصادیق اتهامی پیشین او می‌توان به «نوشتن پست‌های فیسبوکی در انتقاد از سوابق مسئولان در اجرای حکم اعدام، شرکت در تجمع اعتراضی مسالمت‌آمیز علیه اعدام ریحانه جباری در سال ۲۰۱۴ (۱۳۹۳)، حضور بر سر مزار کشته‌شدگان اعتراضات پس از انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۸، و ارسال اطلاعات در خصوص نقض حقوق زندانیان سیاسی به گروه‌های مدافع حقوق بشر در خارج از ایران»، اشاره کرد. شعبه ۲۸ دادگاه انقلاب تهران طی حکمی در آوریل ۲۰۱۵ این فعال حقوق بشر را به اتهام «تبلیغ علیه نظام، اجتماع و تبانی علیه امنیت ملی، توهین به رهبری، توهین به بنیانگذار جمهوری اسلامی و اختفای ادله جرم» به ۱۴ سال زندان محکوم کرده بود. دادگاه تجدیدنظر محکومیت ۱۴ ساله وی را به ۷ سال کاهش داده بود که با استفاده از تجمیع جرائم، ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی، آتنا در آن پرونده پنج سال را در زندان گذراند.^{۱۹۸}

۱۹۸ <http://www.amnestyusa.org/get-involved/take-action-now/urgent-action-update-anti-death-penalty-activist-violently-arrested-iran-ua-12715>

نسرین ستوده: محکوم به ۳۳ سال زندان و ۱۴۸ ضربه شلاق

نسرین ستوده، فعال حقوق بشر، فعال مبارزه برای لغو اعدام، وکیل دادگستری و عضو کانون مدافعان حقوق بشر ایران است. خانم ستوده و کالت پرونده‌های بسیاری از فعالان حقوق بشر، فعالان حقوق زنان، کودکان قربانی کودک‌آزاری و کودکان در معرض اعدام را برعهده داشته است. نسرین ستوده از خرداد ۱۳۹۷ در زندان به سر می‌برد.^{۱۹۹} این وکیل دادگستری و فعال حقوق بشر محبوس در زندان اوین، تنها در یک پرونده با ۷ عنوان اتهامی به ۳۳ سال حبس تعزیری و ۱۴۸ ضربه شلاق محکوم شده که احتمالاً ۱۲ سال آن قابل اجرا است.

در سال ۲۰۲۰، نسرین در حالی که در زندان به سر می‌برد، مقام‌های جمهوری اسلامی فشار را بر روی خانواده‌اش افزایش دادند. حساب‌های بانکی خودش و همسرش مسدود شدند و دختر جوان او، مهراوه خندان، برای ساعاتی بازداشت و با پرونده قضایی روبه‌رو شد. پس از ابتلای نسرین به کووید-۱۹، همسرش رضا خندان به سازمان حقوق بشر ایران گفت که علی‌رغم نظر متخصصان مبنی بر احتمال ناقل بودن نسرین، مرخصی درمانی او تمدید نشد و به زندان بازگشت.^{۲۰۰}

خانم ستوده همچنین برنده جایزه ساخاروف پارلمان اروپا برای آزادی اندیشه در سال ۲۰۱۲ است.^{۲۰۱}

۱۹۹ <https://iranhr.net/fa/articles/3345/>

۲۰۰ <https://iranhr.net/fa/articles/4515/>

۲۰۱ <https://www.europarl.europa.eu/press-room/20121024IPR54366/nasrin-sotoudeh-and-jafar-panahi-winners-of-the-2012-sakharov-prize>

جمعیت امداد دانشجویی مردمی امام علی: یک سازمان غیردولتی زیر حمله

جمعیت امداد دانشجویی مردمی امام علی یک سازمان غیردولتی و یکی از شناخته شده‌ترین گروه‌های خیریه در ایران است که از سال ۱۳۷۸ آغاز به کار کرد. جمعیت امام علی یک نهاد بر مبنای کنش داوطلبانه است و هم‌اکنون حدود ده‌هزار عضو داوطلب در این نهاد در حال فعالیت هستند. یکی از زمینه‌های مهم کاری جمعیت امام علی حمایت از نوجوانان آسیب‌دیده از بزه، به خصوص کودکان زیر ۱۸ سال محکوم به قصاص نفس (اعدام) است. در این راستا، جمعیت امام علی تاکنون ۵۰ نوجوان محکوم به قصاص نفس را از اجرای حکم نجات داده و با کسب رضایت از خانواده‌های اولیای دم نسبت به آزادی آنان اقدام کرده است.^{۲۰۲}

سه تن از اعضای جمعیت امام علی به‌نام‌های شرمین میمندی‌نژاد، موسی؛ کتایون افزاره، بازر و مرتضی کی‌منش، مسئول روابط عمومی روز ۱ تیر ۱۳۹۹، دستگیر شدند. در ۲۷ مرداد ۱۳۹۹، وزارت کشور مهلت ۲۰ روزه‌ای را برای تغییر ساختار این سازمان غیر دولتی تعیین کرد. پس از پایان مهلت مقرر، زهرا رحیمی، مدیر عامل سازمان و همسر شرمین، در تاریخ ۱۶ شهریور ۱۳۹۹ بازداشت و روز بعد آزاد شد. دیگر اعضای بازداشتی این انجمن نیز تا پایان سال ۲۰۲۰ با قید وثیقه آزاد شدند. در بیانیه‌ای که جمعیت امام علی در ۳ اسفند ۱۳۹۹ منتشر کرد، اعلام شد که وزارت کشور به این سازمان غیر دولتی تا ۲۲ اسفند فرصت داده تا سازمان را منحل کنند.^{۲۰۳}

طرح انحلال جمعیت امداد دانشجویی مردمی امام علی (IAPSRS) که توسط وزارت کشور ارائه شده بود، در شعبه ۵۵ مجتمع قضایی شهید بهشتی در تهران در تاریخ ۱۳ اسفند ماه پذیرفته شد.^{۲۰۴}

۲۰۲ https://iranhr.net/media/files/HRD_Report_Iran_Human_Rights_Eng.pdf

۲۰۳ <https://twitter.com/imamalisociety/status/136346017249723681?s=20>

۲۰۴ <https://iranhr.net/fa/articles/4656/>

توصیه‌ها

همزمان با ارائه این گزارش، سازمان حقوق بشر ایران و سازمان «با هم علیه مجازات اعدام» درخواست‌های زیر را مطرح می‌کنند.

به جامعه بین‌الملل:

- الویت دادن به مسئله نقض حقوق بشر در هرگونه مذاکره و گفتگو با مقامات جمهوری اسلامی
- حمایت از مأموریت گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد در امور حقوق بشر در ایران، از جمله با تمدید دوره مأموریت او
- تشویق ایران برای تصویب «کنوانسیون ملل متحد علیه شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیر کننده» و پروتکل دوم الحاقی اختیاری «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی»
- تشویق ایران به ارج نهادن به تعهدات بین‌المللی‌اش، از جمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون حقوق کودک؛ پایان دادن به اعدام‌ها در ملاءعام؛ حذف مجازات مرگ برای جرایمی که مشمول «جدی‌ترین جرایم» نمی‌شوند؛ حذف احکام اعدام الزامی از قوانین جزایی؛ پایان دادن به صدور احکام اعدام برای مجرمانی که هنگام وقوع جرم زیر ۱۸ سال سن داشتند؛ و رعایت رویه عادلانه در دادرسی‌ها
- تشویق ایران به لغو کامل مجازات اعدام
- حمایت از ایجاد یک ضرب‌الاجل برای پایان دادن به استفاده از مجازات اعدام و ایجاد اصلاحات عمده در سیستم قضایی کشور که حداقل استانداردهای بین‌المللی را برآورده نمی‌کنند، از جمله حذف اعتراف اجباری، شکنجه و دادگاه‌های انقلاب
- تعیین کمک‌های دوجانبه و بین‌المللی و همکاری برای دستیابی به نتایج واضح و روشن با توجه به انطباق با استانداردهای حقوق بشری
- درخواست آزادی فوری تمام مدافعان حقوق بشر و فعالان مبارزه با مجازات اعدام؛ از جمله آتنا دائمی و نسرین ستوده که به خاطر فعالیت‌های صلح‌آمیز علیه این مجازات غیر انسانی به زندان‌های طولانی مدت محکوم شده‌اند

به مقامات ایران:

- امضای «کنوانسیون ملل متحد علیه شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیر کننده» و پروتکل دوم الحاقی اختیاری «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی»
- صدور اجازه دسترسی به گزارشگر ویژه حقوق بشر سازمان ملل به ایران
- صدور اجازه دسترسی به گزارشگر ویژه امور اعدام‌های خودسرانه، شتاب‌زده و فراقضایی؛ گزارشگر ویژه شکنجه؛ گزارشگر ویژه در امور استقلال قضات و وکلا؛ و سایر گزارشگران ویژه سازمان ملل که خواستار دیدار از ایران باشند
- پاسخ سازنده به تماس‌های افراد مرتبط با مکانیسم‌های حقوق بشری بین‌المللی
- حصول اطمینان از دسترسی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد - که با مقامات ایرانی در مبارزه با مواد مخدر همکاری می‌کند- به فهرست همه زندانیان محکوم به اعدام در ارتباط با جرایم مواد مخدر و اعطای اجازه به دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد برای نظارت بر روند بازبینی پرونده‌های آن‌ها
- اجرا و احترام کامل به تعهدات بین‌المللی در زمینه حقوق بشر
- ادامه اصلاحات در قوانین ملی به نحوی که شمار جرایم مشمول مجازات اعدام کاهش یابند و حرکت به سوی لغو این مجازات صورت گیرد
- توقف اجرای احکام اعدام به عنوان نخستین گام برای حرکت در راستای لغو مجازات اعدام
- آزادی تمامی مدافعان حقوق بشر زندانی و کنش‌گرانی که برای لغو مجازات اعدام تلاش می‌کنند

پیوست‌ها

پیوست ۱: تعداد اعدام‌ها به نسبت جمعیت سرانه هر استان

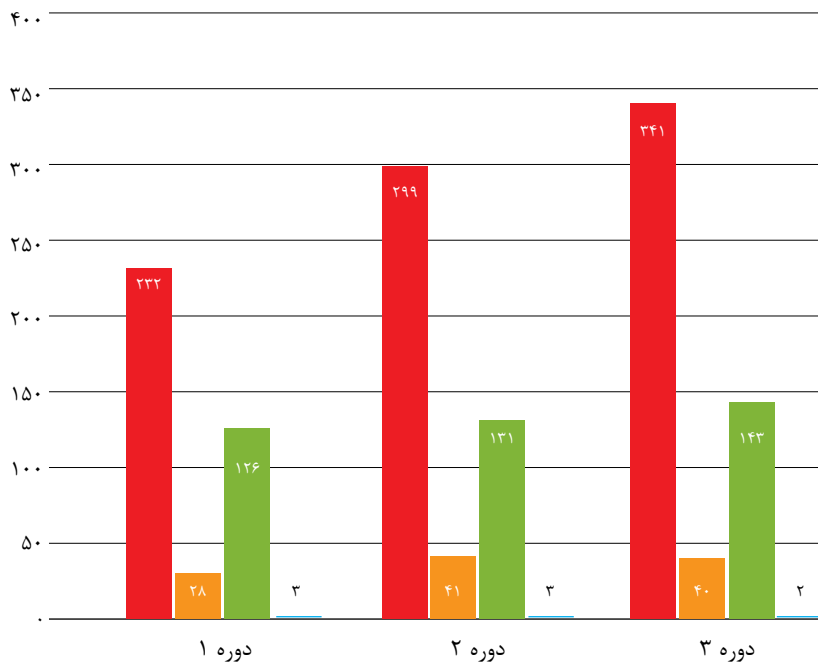
استان	میانگین اعدام در هر یک میلیون نفر
کردستان	۱۰
آذربایجان غربی	۸
کهگیلویه و بویراحمد	۷
اردبیل	۶
البرز/تهران	۶
لرستان	۶
قم	۶
چهارمحال و بختیاری	۵
زنجان	۵
سیستان و بلوچستان	۵
خراسان رضوی	۵
گلستان	۴
یزد	۴
گیلان	۳
همدان	۳
اصفهان	۳
کرمانشاه	۳
شمال خراسان	۳
هرمزگان	۲
فارس	۲
قزوین	۲
آذربایجان شرقی	۱
خراسان جنوبی	۱
مرکزی	۱
مازندران	۱
خوزستان	۱

پیوست ۲: لیست قطع نامه‌ها و گزارش‌های مصوب سازمان ملل و پارلمان اروپا

UNITED NATIONS			
08/02/2019	Report of the Secretary-General, Situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, Human Rights Council, 40th session, 8 february 2019 (GE.19-01989(E))	A/HRC/40/24 https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/028/77/pdf/G1902877.pdf?OpenElement	United Nations Secretary General
02/08/2019	Report of the Secretary-General, situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, 74th session of the General Assembly, 2nd august 2019 (19-13270 (E))	A/74/273 https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/243/59/pdf/N1924359.pdf?OpenElement	
04/09/2019	Report of the Secretary-General, situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, Human Rights Council, 37th session, mars 2018, document edited in september 2019	A/HRC/37/24 N'existe qu'en format word, enregistré à cette adresse : Y:_ECPM_ACTIONS_ACTIONS 2020\2020 - MENA\Pays\Iran	
28/08/2019	Annual report of the Secretary-General, 42nd session of the Human Rights Council, on the Capital punishment and the implementation of the safeguards guaranteeing protection of the rights of those facing the death penalty (GE.19-14657(E))	A/HRC/42/28 https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/255/61/pdf/G1925561.pdf?OpenElement	
30/01/2019	Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, 40th Session, Human Rights Council, (GE.19-01422(E))	A/HRC/40/67 https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/021/61/PDF/G1902161.pdf?OpenElement	Special Rapporteur
18/07/2019	Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, Note by the Secretary-General, 74TH Session of the general assembly (The SG transmitting the report of the SR)	A/74/188 https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/222/62/pdf/N1922262.pdf?OpenElement	High Commissioner for Human Rights
03/05/2019	UN News, "Iran: Bachelet stresses execution of child offenders "absolutely prohibited" by international law", 3rd may 2019	Office of the High commissioner, News & Event, display News https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24550&LangID=E	

6/12/2019	UN News, "Bachelet calls on Iran to address multiple human rights violations in context of recent protests", 6th December 2019	Office of the High commissioner, News & Event, display News https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25393&LangID=E + https://news.un.org/en/story/2019/12/1052911	High Commissioner for Human Rights
European Parliament			
19.12.2019	European Parliament resolution of 19 December 2019 on the violent crackdown on the recent protests in Iran (2019/2993(RSP))	P9_TA-PROV(2019)0112 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0112_EN.pdf	European Parliament
19.09.2019	European Parliament resolution of 19 September 2019 on Iran, notably the situation of women's rights defenders and imprisoned EU dual nationals (2019/2823(RSP))	P9_TA(2019)0019 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0019_EN.pdf	

پیوست ۳: تجزیه و تحلیل توصیه‌های UPR در مورد مجازات اعدام در سه دوره گذشته

- تعداد کل توصیه‌ها
- تعداد توصیه‌های مرتبط با مجازات اعدام
- تعداد کل توصیه‌های پذیرفته شده
- تعداد توصیه‌های مرتبط با مجازات اعدام که تا حدی پذیرفته شدند

پیوست ۴: نظرسنجی گمان

بخش دوم: یافته‌های اصلی نظرسنجی

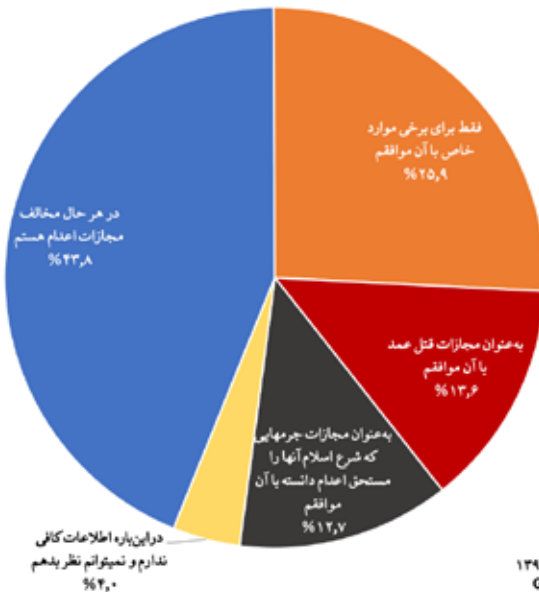
در این گزارش تمامی نتایج و جداول بر مبنای «نمونه آماری وزن‌دهی شده» داخل کشور محاسبه شده است. یافته‌های این نظرسنجی را می‌توان با سطح اعتبار ۹۵ درصد (credibility level) و فاصله اعتبار ۵ درصد (credibility interval)، که معادل سطح اطمینان و حاشیه خطا برای نظرسنجی‌های آنلاین است، به جمعیت باسواد بالای ۱۹ سال (یعنی حدود ۸۵ درصد جمعیت بزرگسال کشور) قابل تعمیم دانست.

۱-۲ نظر ایرانیان درباره مجازات اعدام

در این نظرسنجی نظر شرکت‌کنندگان درباره مجازات اعدام پرسیده شد و پاسخ‌دهندگان می‌توانستند از میان پنج گزینه انتخاب کنند.

حدود ۴۴ درصد جامعه اظهار داشته‌اند که به طور کلی مخالف مجازات اعدام هستند. همچنین حدود ۲۶ درصد جامعه فقط در موارد خاص موافق مجازات اعدام هستند. در مقابل، ۱۴ درصد گفته‌اند که با اعدام به‌عنوان مجازات قتل عمد موافق هستند. حدود ۱۳ درصد هم موافق اعدام برای مجازات مواردی هستند که شرع اسلام آنها را مستحق اعدام دانسته است.

نظر شما درباره مجازات اعدام چیست؟

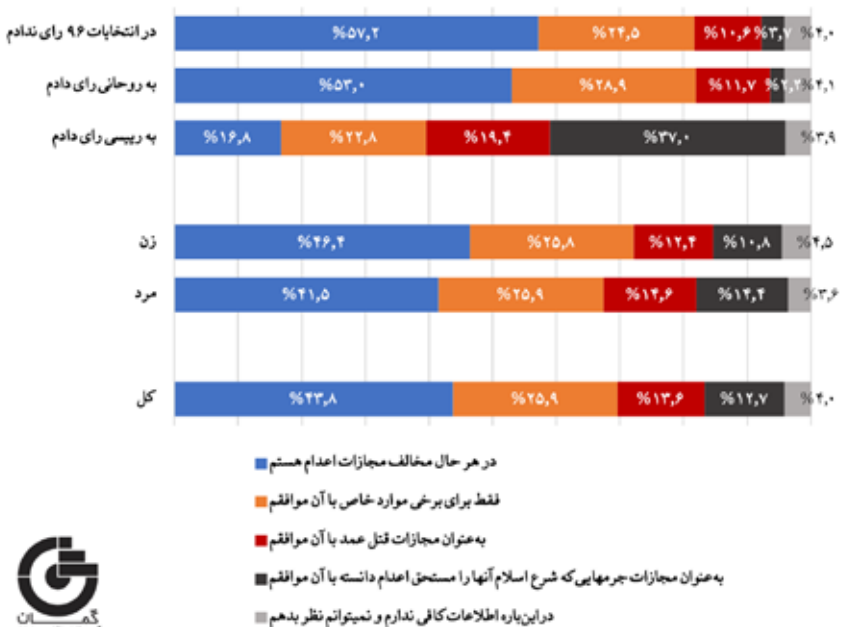

نظرسنجی شهریور ۱۳۹۹
GAMAAN.org

نمودار ۱

همچنین نتایج نظرسنجی نشان می‌دهد که زنان کمی بیش از مردان با مجازات اعدام مخالفت دارند. همچنین با در نظر گرفتن گرایش‌های سیاسی مختلف موجود در جامعه، مشاهده می‌شود که در میان کسانی که در انتخابات ریاست جمهوری سال ۹۶ به ابراهیم رئیسی رای داده‌اند، میزان موافقت با مجازات اعدام، سه برابر کسانی است که به حسن روحانی رای دادند یا در انتخابات رای نداده بودند. همچنین حدود ۳۷ درصد رای‌دهندگان به ابراهیم رئیسی، برای جرم‌هایی که شرع اسلام آنها را مستحق اعدام دانسته، موافق مجازات اعدام هستند.

نظر شما درباره مجازات اعدام چیست؟

نمودار ۲

۲-۲ موارد امکان مجازات اعدام

در پرسش دیگری از شرکت‌کنندگان سوال شد که در کدام موارد با امکان مجازات اعدام موافق هستند. پاسخ‌دهندگان می‌توانستند تمامی گزینه‌هایی را که با آن موافق هستند انتخاب کنند.

نمودار ۳ نشان می‌دهد که بیشترین میزان موافقت با مجازات اعدام، مربوط به «قتل زنجیره‌ای یا قتل عام» است و ۵۰ درصد جامعه با مجازات اعدام برای این جرایم موافق هستند. همچنین ۳۲ درصد جامعه موافق اعدام برای مجازات تجاوز جنسی، ۳۲ درصد برای قتل عمد، ۲۹ درصد برای اختلاس و

فساد مالی گسترده، ۱۸ درصد برای جاسوسی و خیانت به کشور، ۱۷ درصد برای قاچاق عمده مواد مخدر، ۱۱ درصد برای آدم‌ربایی، ۹ درصد برای سرقت مسلحانه و ۸ درصد موافق مجازات اعدام برای عملیات مسلحانه علیه حکومت هستند.

حدود ۱۴ درصد جامعه هم با مجازات اعدام برای تمامی مواردی که از نظر شرع اسلام مستحق حکم اعدام دانسته شده است (مانند ارتداد، سب‌النبی و زنا) موافقت می‌کنند.

با امکان مجازات اعدام برای کدام یک از جرائم زیر موافق هستید؟ (امکان انتخاب چندین گزینه وجود دارد)

نظرسنجی شهریور ۱۳۹۹
GAMAAAN.org

نمودار ۳

۲- دیدگاه ایرانیان درباره روا بودن اعدام

در این نظرسنجی از پاسخ‌دهندگان خواسته شد تا نظرشان را درباره گزاره‌های مختلف مربوط به اعدام ذکر کنند.

پاسخ به این گزاره‌ها نشان می‌دهد (نمودار ۴) که ۶۸ درصد جامعه با این گزاره که «اعدام اثر پیشگیرانه در وقوع جرم دارد و جامعه را امن‌تر می‌کند» مخالف هستند. ۶۷ درصد جامعه هم با این گزاره که «اعدام باعث اجرای عدالت می‌شود» مخالف هستند. همچنین ۶۰ درصد معتقدند «اعدام ترویج خشونت است و موجب عادی سازی خشونت در جامعه می‌شود» و ۵۷ درصد نیز معتقدند اعدام باعث تسلی خاطر بازماندگان مقتول نمی‌شود.

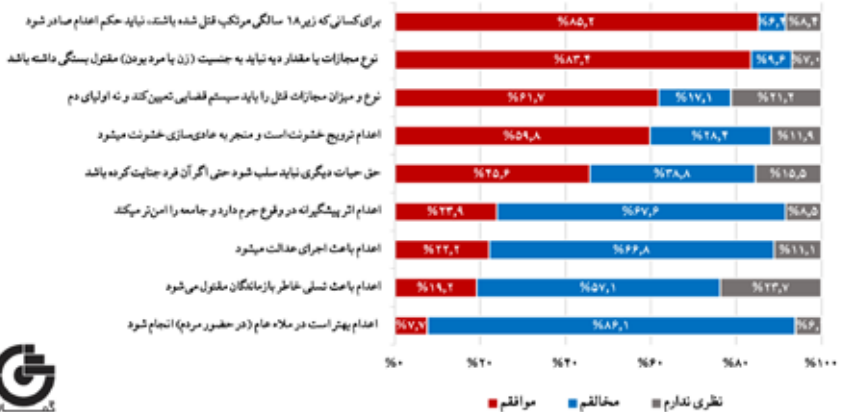
همچنین بر طبق نتایج نظرسنجی، ۶۲ درصد بر این باور هستند که نوع و میزان مجازات قتل را باید سیستم قضایی یک کشور تعیین کند و نه اولیای دم. همچنین ۴۶ درصد جامعه معتقدند که حق حیات افراد نباید سلب شود حتی اگر فردی جنایت کرده باشد.

از سوی دیگر، ۸۵ درصد جامعه با مجازات اعدام برای افرادی که در سنین کمتر از ۱۸ سالگی مرتکب قتل شده باشند مخالف هستند.

همچنین ۸۴ درصد جامعه معتقدند که نوع مجازات و مقدار دیه نباید به جنسیت (زن یا مرد بودن) مقتول بستگی داشته باشد.

نظرسنجی شهریور ۱۳۹۹
GAMAAN.org

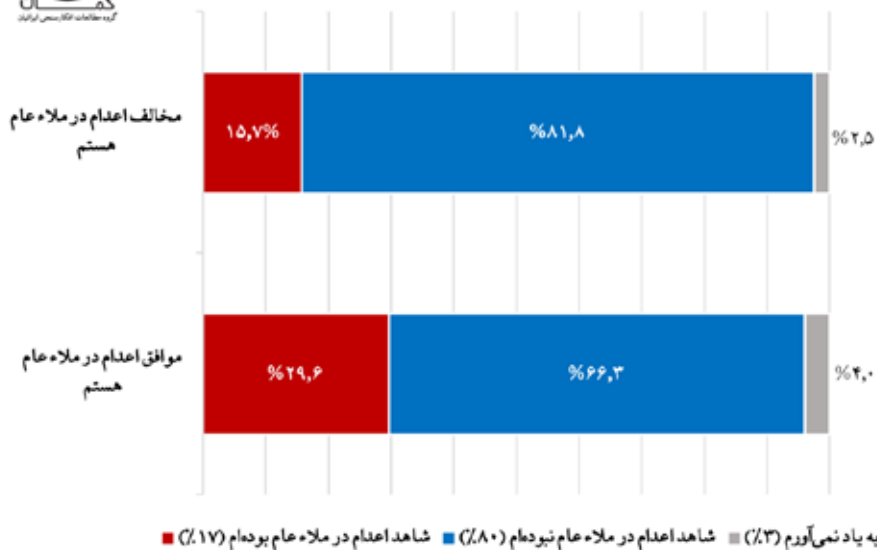
نظر شما درباره گزاره‌های زیر چیست؟

نمودار ۴

بر طبق نتایج این نظرسنجی، ۸۶ درصد جامعه مخالف اعدام در ملاء عام (در حضور مردم) هستند. از سوی دیگر، بر طبق اظهارات پاسخ‌دهندگان، ۱۷ درصد جامعه از نزدیک شاهد اعدام در ملاء عام (در فضای عمومی) بوده‌اند.

نتایج نظرسنجی نشان می‌دهد (نمودار ۵) افرادی که موافق اعدام هستند، نزدیک به دو برابر بیش از مخالفان اعدام، شاهد اعدام در ملاء عام بوده‌اند؛ از اینرو بنظر می‌رسد که مخالفان اعدام، در مراسم اعدام در ملاء عام کمتر شرکت می‌کنند.

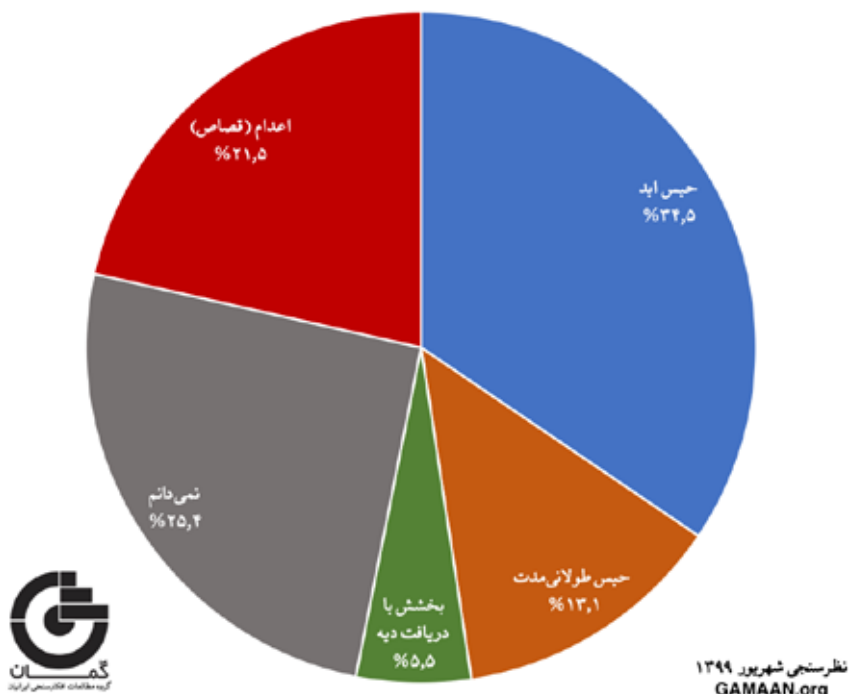
نمودار ۵

۲-۴ انتخاب مجازات

در پاسخ به این پرسش که «اگر فردی یک عضو از خانواده درجه اول شما را به قتل برساند، کدام گزینه را برای مجازات قاتل ترجیح می‌دهید؟»، حدود ۴۸ درصد جامعه اعلام کرده‌اند که حبس ابد یا حبس طولانی‌مدت را ترجیح می‌دهند (نمودار ۶). همچنین ۵ درصد هم بخشش با دریافت دیه را ترجیح می‌دهند.

در مقابل، حدود ۲۲ درصد اعدام یا قصاص را انتخاب کرده‌اند. حدود یک چهارم هم نتوانستند درباره آن تصمیم بگیرند و گزینه نمی‌دانم را انتخاب کردند.

اگر فردی یک عضو از خانواده درجه اول شما را به قتل برساند، کدام گزینه را برای مجازات قاتل ترجیح می‌دهید؟

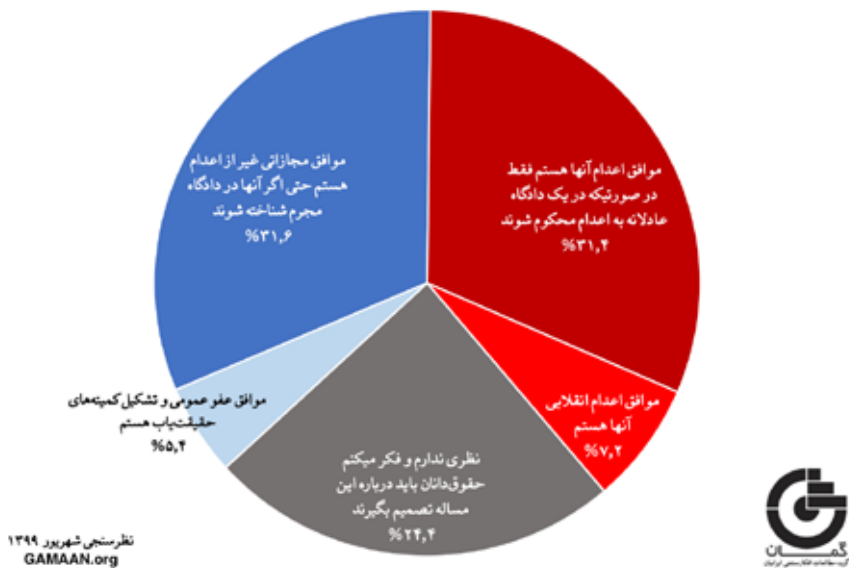
نمودار ۶

۵-۲ عدالت انتقالی

در سوال دیگری از شرکت‌کنندگان پرسیده شد که در دوران انتقال از یک حکومت استبدادی، برای مجازات عوامل کشتار مردم در حکومت پیشین، با چه مجازاتی موافق هستند. نتایج نظرسنجی (نمودار ۷) نشان می‌دهد که حدود ۳۲ درصد جامعه خواهان مجازاتی غیر از اعدام برای آنها هستند حتی اگر آنها مجرم شناخته شوند. همچنین حدود ۵ درصد خواهان عفو عمومی و تشکیل کمیته‌های حقیقت‌یاب هستند.

در مقابل، حدود ۳۱ درصد با مجازات اعدام برای عوامل کشتار مردم موافق هستند در صورتیکه آنها در یک دادگاه عادلانه به اعدام محکوم شوند. از سوی دیگر، حدود ۷ درصد جامعه هم خواهان اعدام انقلابی مقامات مسئول حکومت پیشین هستند. بیش از ۲۴ درصد جامعه هم معتقدند که حقوق‌دانان باید درباره این مساله تصمیم بگیرند.

تصور کنید در یک حکومت استبدادی زندگی میکنید که در آن هزاران نفر از مردم توسط حکومت سرکوب یا کشته شده‌اند. اگر روزی آن حکومت تغییر کند، برای مقامات حکومت پیشین که در کشتار مردم نقش داشته‌اند، با چه مجازاتی موافق هستید؟

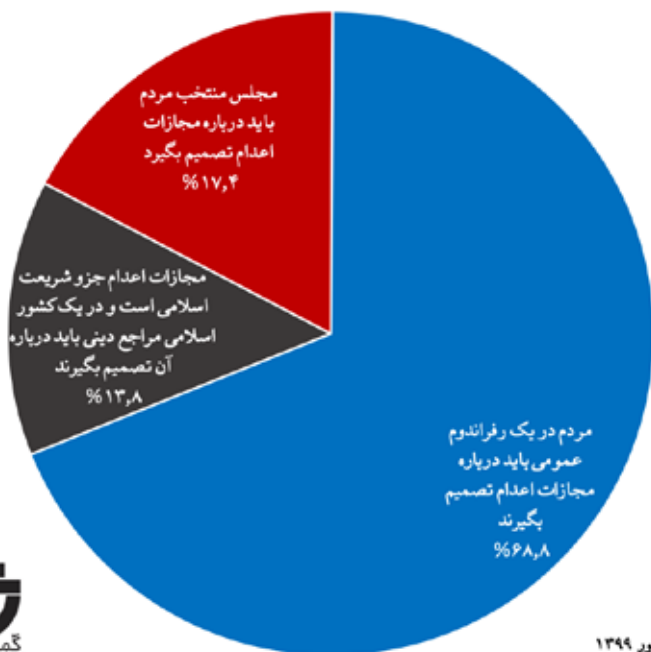
نمودار ۷

۶-۲ مرجع تصمیم‌گیری درباره مجازات اعدام

در پاسخ به این پرسش که چه کسانی باید تصمیم‌گیر نهایی درباره وجود یا لغو مجازات اعدام در قوانین ایران باشند (نمودار ۸)، ۶۹ درصد معتقدند که مردم باید در یک referendum عمومی درباره مجازات اعدام تصمیم بگیرند.

حدود ۱۷ درصد جامعه، مجلس منتخب مردم را به‌عنوان نهاد تصمیم‌گیر نهایی انتخاب کردند و حدود ۱۴ درصد هم فکر می‌کنند که در یک کشور اسلامی، مراجع دینی باید درباره وجود یا لغو مجازات اعدام تصمیم‌گیری کنند.

اگر قرار باشد درباره لغو یا وجود مجازات اعدام در قوانین ایران تصمیم‌گیری شود، به نظر شما کدام یک باید تصمیم‌گیر نهایی باشد؟

نظرسنجی شهریور ۱۳۹۹
GAMAAN.org

نمودار ۸

سازمان حقوق بشر ایران

سازمان حقوق بشر ایران یک سازمان غیرانتفاعی مدافع حقوق بشر است که در داخل و خارج ایران عضو دارد. این سازمان که مقر آن در شهر اسلو نروژ است، هیچگونه وابستگی حزبی یا سیاسی ندارد. سازمان حقوق بشر ایران کار خود را با گروهی از مدافعان حقوق بشر ایرانی و غیر ایرانی از سال ۲۰۰۵ آغاز کرد و در سال ۲۰۰۹ به عنوان یک سازمان غیر دولتی بین‌المللی در نروژ ثبت شد.

پشتیبانی و توانمند سازی جامعه مدنی و لغو مجازات اعدام از اهداف اصلی سازمان حقوق بشر ایران هستند.

سازمان حقوق بشر ایران از یک شبکه گسترده در بین جنبش لغو اعدام در داخل و خارج ایران برخوردار است:

علاوه بر حامیان و همکاران در میان فعالان جامعه مدنی در مناطق مرکزی ایران، سازمان حقوق بشر ایران دارای شبکه گسترده‌ای در مناطق ائتیکایی است که غالباً مورد توجه رسانه‌های اصلی قرار نمی‌گیرند. علاوه بر این، شبکه‌های گسترده از گزارشگران در بسیاری از زندان‌های ایران و در بین وکلا و خانواده‌های زندانیان محکوم به اعدام، سازمان حقوق بشر ایران را قادر می‌سازد یکی از منابع اصلی گزارشات اعدام در زندانهای مختلف ایران باشد. سازمان حقوق بشر ایران از سال ۲۰۰۹ عضو با هم علیه مجازات اعدام (WCADP) است و یکی از ۲۰ عضو انتخابی کمیته مرکزی آن را تشکیل میدهد. همکاری نزدیک سازمان حقوق بشر ایران با فعالان و نهادهای مخالف اعدام در داخل و خارج از ایران، این سازمان را به یک بازیگر مهم در راستای لغو مجازات اعدام در ایران تبدیل کرده است. گزارش سالانه سازمان حقوق بشر ایران در رابطه با اعدام در ایران که از سال ۲۰۰۸ به طور مرتب منتشر میشود، یکی از منابع مهم اطلاعات در این باره است و به عنوان یک مرجع، مورد استناد نهادهای بین‌المللی و کنشگران ایرانی قرار میگیرد. سازمان حقوق بشر غیر از تمرکز بر موضوع اعدام، به سایر حوزه‌های حقوق بشر نیز میپردازد و حقوق اقلیتهای ائتیکایی و مذهبی، زنان و کودکان را دنبال میکند.

تمرکز اصلی فعالیتهای سازمان حقوق بشر ایران:

مبارزه برای لغو مجازات اعدام، از طریق نظارت، گزارش دهی، توانمندسازی جامعه مدنی مخالف اعدام و جلب حمایت‌های بین المللی.

ترویج رویه عادلانه قضایی و حکومت قانون، از طریق مطرح کردن مباحث حقوقی در ایران و تشویق اصلاحات قانونی. سازمان حقوق بشر ایران از دسامبر سال ۲۰۱۴، انتشار مجله «حقوق ما» را با هدف ایجاد بحث‌های حقوقی، آغاز کرده است. نقد و بررسی قوانین از سوی حقوقدانان و کارشناسان و ارائه پیشنهادهاى تخصصی برای سازگار کردن قوانین ایران با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر، در دستور کار این مجله است.

دفاع از مدافعان حقوق بشر، به وسیله فراهم آوردن شرایط امنتر برای ایشان و بازتاب صدای مدافعان زندانی حقوق بشر و حمایت از مدافعان حقوق بشر در معرض خطر.

کارنامه فعالیتهای سازمان حقوق بشر ایران طی ۱۲ سال گذشته

ایجاد آگاهی در مورد وضعیت مجازات اعدام در ایران: از طریق تحقیق و نظارت دقیق و گزارشدهی مداوم، سازمان حقوق بشر ایران تصویر واقعیت‌تری در خصوص مجازات مرگ در ایران ارائه داده است. سازمان حقوق بشر ایران به عنوان یک منبع معتبر در نظر گرفته می‌شود و گزارشهای سالانه آن به عنوان منبعی برای جامعه جهانی، رسانه‌ها و جوامع مدنی قرار میگیرد.

محدود کردن استفاده از مجازات اعدام در ایران از طریق کارزارهای بین المللی و حمایت از فعالان مدنی: سازمان حقوق بشر ایران طی فعالیتهای خود در نجات جان زندانیان محکوم به اعدام و تغییر قوانین با هدف محدود کردن صدور و اجرای احکام اعدام از طریق کارزارهای داخلی و بین‌المللی نقش داشته است.

مطرح کردن بحث در خصوص مجازات اعدام در سطح ملی و توانمندسازی و آموزش جنبش لغو اعدام در داخل ایران: سازمان حقوق بشر ایران، اولین سازمان غیردولتی بود که بر روی تمام موارد منتهی به مجازات مرگ در ایران به صورت پایدار تمرکز کرده است. سازمان حقوق بشر ایران با انتشار اخبار، گزارش‌ها، مصاحبه‌ها، و از سال ۲۰۱۵ از طریق یک برنامه تلویزیونی هفتگی یک ساعته خود، در امر آموزش در جهت لغو اعدام و ترویج یک گفت‌وگو ملی در خصوص مجازات مرگ در ایران نقش داشته است.

سازمان با هم علیه مجازات اعدام (ECPM)

ECPM (با هم علیه مجازات اعدام) سازمانی است که تنها برای یک هدف خاص کار میکند: لغو جهانی مجازات اعدام در همه موقعیتها.

توجه به زندانیان محکوم به مرگ

ECPM تحقیقات قضایی در خصوص محکومان به مرگ را (در مراکش، تونس و ایالات متحده آمریکا) انجام و منتشر می‌کند. نشریه ما «تحقیقات در خصوص محکومان به مرگ در جمهوری دموکراتیک کنگو» بالاترین جایزه حقوق بشر جمهوری فرانسه را دریافت کرد. ECPM از قربانیان مجازات اعدام، زندانیان و خانواده‌ها حمایت میکند. ECPM از برقراری ارتباط با زندانیان محکوم به مرگ نیز حمایت می‌کند.

دفاع با حداکثر توان

ECPM اولین سازمان مردم‌نهادی است که به مبارزه علیه مجازات اعدام اختصاص داده شده است تا شرایط حضور در «شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد ECOSOC» را بدست آورد. این حضور امکان حمایت در قلب سیستم سازمان ملل را تضمین می‌کند. ECPM ایجاد ائتلاف جهانی در برابر مجازات اعدام را در سال ۲۰۰۲ آغاز کرد و امروزه بیش از ۱۵۰ عضو از سازمانهای مردم‌نهاد، انجمن‌های حقوقی، نهادهای محلی، اتحادیه‌ها از سراسر جهان دارد. ECPM در کنار ای‌تلاف جهانی، کمپین‌هایی برای بسیج عمومی و دفاع از محکومان به اعدام با تصمیم گیرندگان سیاسی همچون (اتحادیه اروپا، کمیسیون حقوق مردم و بشر آفریقا، دولت‌ها و ...) را هدایت می‌کند.

متحد کردن فعالان لغو اعدام در سراسر جهان

ECPM بنیانگذار و سازمان دهنده کنگره جهانی علیه مجازات اعدام است. این رویدادها بیش از ۱۳۰۰ نفر را به نمایندگی از جنبش لغو مجازات اعدام دور هم جمع می‌کند. وزیران، نمایندگان مجلس، دیپلماتها، فعالان مدنی، سازمان‌های جامعه مدنی، محققان و روزنامه نگاران هر سه سال یکبار گرد هم می‌آیند تا روابط خود را تقویت و راهبردهای آینده را ترسیم کنند.

آموزش و پرورش و آگاهی رسانی در خصوص لغو مجازات اعدام

ECPM برای تشویق جوانان به حمایت از این مسئله در مدارس از طریق طراحی مسابقات، آشناسازی با روزنامه‌نگاری و بازدیدهای آزاد کلاس (با مشارکت متخصصان، افرادی که قبلاً به اعدام محکوم شده و یا خانواده‌های زندانیان محکوم به مرگ) برنامه‌هایی را دنبال می‌کند. بیش از ۱۰۰۰۰ دانش آموز در دوره راهنمایی و دبیرستان از اکتبر ۲۰۰۹ در این برنامه‌ها شرکت کرده‌اند. ECPM با مشارکت در رویدادهای همکاری بین‌المللی همچون «شهرها برای زندگی»، روز جهانی مبارزه با مجازات اعدام، روز جهانی حقوق بشر و ... آگاهی عمومی را در مورد وضعیت اقلیت‌ها و گروه‌های آسیب پذیر افزایش می‌دهد.

تقویت ظرفیت‌های اعضای محلی و همراهی با آنها

ECPM در برابر انزوی فعالان در هر کجایی که مجازات اعدام باقی مانده، از طریق حمایت از تشکیل ائتلاف‌های ملی و منطقه‌ای علیه مجازات اعدام مبارزه می‌کند (مراکش، تونس، آفریقای مرکزی، آسیا و ...). همچنین ایجاد شبکه از نمایندگان پارلمان و وکلای طرفدار لغو اعدام یکی از وظایف این سازمان است. ECPM شرکای محلی خود را از طریق برگزاری جلسات آموزشی و دفاع در تمام سطوح سیاسی مربوط به کار آنها حمایت می‌کند.

گزارش سالانه اعدام در ایران ۲۰۲۰

در سال ۲۰۲۰ اغلب کشورهای دنیا سرمایه و نیروی انسانی خود را برای نجات جان انسان‌ها بسیج کردند. جمهوری اسلامی اما کماکان به اعدام‌هایش ادامه داد. در سال ۲۰۲۰ مجازات مرگ در ایران بیش از پیش برای سرکوب معترضان، اقلیت‌های اتمیکی و دگراندیشان استفاده شد.

این گزارش نشان می‌دهد که با وجود آمارهای بالای اعدام در ایران، مردم مخالفت خود را به انحاء مختلف ابراز کرده‌اند. کارزارهای میلیونی آنلاین علیه اعدام و ترحیم بخشش به‌جای قصاص که در سال ۲۰۲۰ شدیداً افزایش یافت، گواه این امر است. ما خواستار شفافیت و پاسخگویی مقام‌های حاکم بر ایران هستیم و از جامعه جهانی می‌خواهیم که بیش از پیش جنبش مبارزه با اعدام را حمایت کند.

© IHR, ECPM, 2021
ISBN : 978-2-491354-18-3

سازمان فرانسوی ECPM از سال ۲۰۱۱ میلادی در جهت انتشار بین‌المللی گزارش سالانه اعدام، با سازمان حقوق بشر ایران همکاری می‌کند. سازمان حقوق بشر ایران و ECPM مجازات اعدام را شاخصی برای وضعیت حقوق بشر در ایران می‌دانند.

Mahmood Amiry-Moghaddam
Director
Iran Human Rights
P.O.Box 2691 Solli
0204 Oslo - Norway
Tel: +47 91742177
Email: mail@iranhr.net

www.iranhr.net

Raphaël Chenuil-Hazan
Executive director
Email: rchenuil@ecpm.org
62bis avenue Parmentier
75011 PARIS

www.ecpm.org